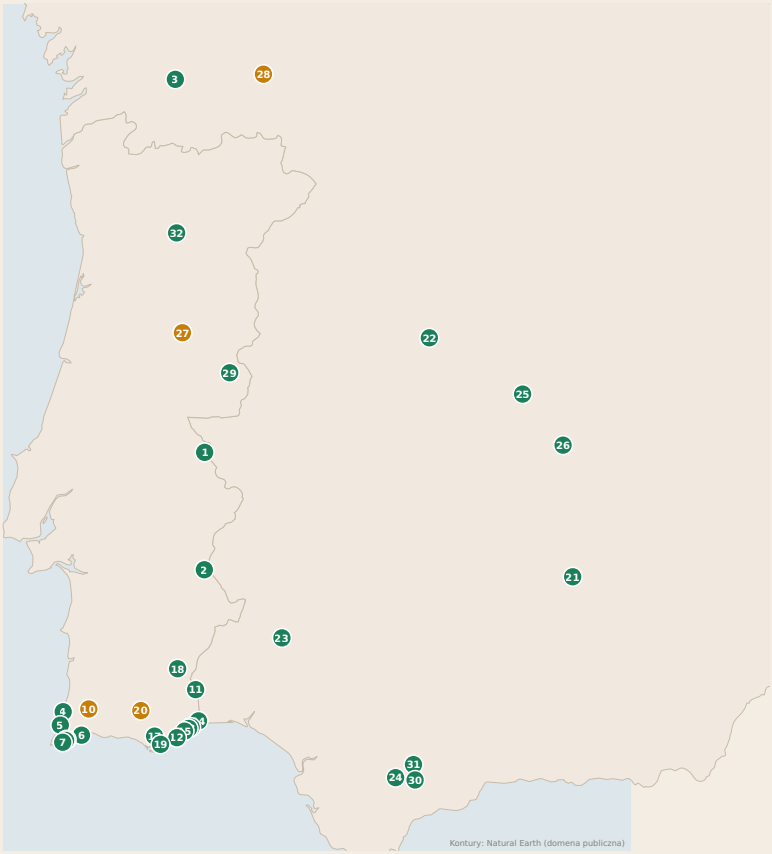
PIOTRYSEUSZ

WAKACJE Z MOTO · LIPIEC, NAJLEPIEJ 1. POŁOWA

Algarve

Przewodnik po trasie

Pomysł · miejsca: 32

Przewodnik wygenerowany 2026-10-22 z repozytorium https://gitlab.com/p.goliasz/moto. Plany powstają z wyprzedzeniem: ceny, godziny otwarcia, zasady wstępu i przepisy sprawdź przed wyjazdem. Współrzędne wskazują obiekt, a nie parking czy wjazd. Treść: CC BY 4.0, Piotr Goliasz; zdjęcia i dane mają własne licencje (rozdział „Źródła i licencje”).

Spis treści

Algarve – o regionie 3
Dojazd motocyklem: Picos de Europa, Galicja, Douro, Alentejo 21
Baza zachodnia: Salema 47
Baza wschodnia: Cacela Velha 74
Powrót: Andaluzja, Toledo, Gredos 113
Punkty z innych podróży 131
Język w podróży 149
Źródła i licencje 153

Algarve – o regionie

REGION · PORTUGALIA

Algarve

Fot. Tobi 87, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Stolica	Faro (siedziba władz regionu od 1756 r.; wcześniej Lagos, a za Maurów Silves)
Powierzchnia	4997 km²
Ludność	ok. 467 tys. (spis 2021), latem dochodzą turyści
Nazwa	z arabskiego al-Gharb – „zachód”
Strefy	Litoral (wybrzeże), Barrocal (wapienne wzgórza z sadami), Serra (góry Monchique i Caldeirão)
Najwyższy punkt	Fóia w Serra de Monchique, 902 m
Granica	Gwadiana; most do Hiszpanii (Castro Marim – Ayamonte) od 1991 r.
Klimat	ponad 3000 godzin słońca rocznie; w Faro rekord 44,3 °C (26 lipca 2004 r.)
Przyroda	Park Przyrodniczy Ria Formosa (od 1987 r.), Park Przyrodniczy Południowo-Zachodniego Alentejo i Costa Vicentina (od 1995 r.), rezerwat Sapal de Castro Marim (od

	1975 r., pierwszy w Portugalii)
Turystyka	25,6% noclegów w hotelach i kwaterach Portugalii (2025, INE); lotnisko Faro: ok. 10,4 mln pasażerów (2025)
Święta	Mãe Soberana w Loulé (Wielkanoc i dwa tygodnie później); Nossa Senhora do Carmo w Fuzecie (16–20 lipca); Feira Medieval w Silves (sierpień)

Punkty z tego opisu (39) są do pobrania jako pliki GPX na stronie regionu.

O REGIONIE

Algarve to najbardziej na południe wysunięta kraina Portugalii, wąski pas między Atlantykiem a górami, które odcinają go od Alentejo. Dzieli się na trzy strefy. Litoral to wybrzeże: na zachód od Faro złote wapienne klify z grotami, łukami i samotnymi skałami w morzu, na wschód płaskie laguny Ria Formosa za łańcuchem piaszczystych wysp. Barrocal to pas wapiennych wzgórz z sadami migdałowców, figowców, drzew chleba świętojańskiego i oliwek. Serra to góry: na zachodzie zielona, wilgotna Serra de Monchique ze szczytem Fóia (902 m), na wschodzie łupkowa, pusta Serra do Caldeirão. Granicę z Hiszpanią wyznacza Gwadiana. Przyjmuję administracyjne granice regionu, które pokrywają się tu z historycznymi.

Nazwa pochodzi od arabskiego al-Gharb, „zachód”, bo dla Maurów była to zachodnia część al-Andalus. Ich stolicą był Silves. Afonso III zdobył Faro w 1249 r. i zakończył tym portugalską rekonkwistę. Królowie Portugalii przez wieki tytułowali się też królami Algarve (lub „Algarves”), aż do upadku monarchii w 1910 r. Najdalej na zachód sięga Cabo de São Vicente, przylądek, który według tradycji przechował ciało św. Wincentego, strzeżone przez kruki. W 1173 r. Afonso Henriques przewiózł relikwie statkiem do Lizbony i dlatego okręt z dwoma krukami jest w herbie stolicy.

Z Algarve wiąże się postać księcia Henryka Żeglarza, który mieszkał w Sagres i zmarł w tamtej okolicy w listopadzie 1460 r. Legenda o „szkole w Sagres”, gdzie miał gromadzić kartografów i kapitanów, to w dużej mierze mit, który narastał od XVI w. w kronikach i u późniejszych autorów. Prawdziwym portem wypraw był Lagos. Stamtąd w 1444 r. wróciła wyprawa Lançarote z afrykańskimi jeńcami, a ich sprzedaż, opisaną przez kronikarza Gomesa Eanesa de Zurarę, uważa się za początek atlantyckiego handlu niewolnikami. Przypomina o tym muzeum w budynku Mercado de Escravos, choć nie wiadomo na pewno, czy targ odbywał się właśnie tam.

Przez stulecia Algarve żyło z morza i z sadów: z połowu sardynek i tuńczyka, konserwowni w Portimão i Olhão, z migdałów, fig i chleba świętojańskiego. Wszystko zmieniło lotnisko w Faro, otwarte 11 lipca 1965 r. Dziś turystyka jest silnikiem gospodarki regionu. Wzdłuż wybrzeża biegnie autostrada A22, Via do Infante. Od 1 stycznia 2025 r. przejazd nią jest bezpłatny [do sprawdzenia przed wyjazdem]. Do Hiszpanii prowadzi most na Gwadianie, otwarty 22 sierpnia 1991 r., wcześniej przez rzekę kursował tylko prom.

Wystarczy jednak odjechać kilkanaście kilometrów od plaż, żeby trafić do innego Algarve: białych wsi z kominami jak koronka, targów w Loulé i Olhão, gajów chleba świętojańskiego i dębów korkowych, pustych łupkowych grzbietów Caldeirão, gdzie wieczorem pachnie czystkiem, i wiosek nad Gwadianą, z których na drugi brzeg, do Hiszpanii, jest kilkaset metrów. Zachód i wschód różnią się bardziej, niż sugeruje mapa: na zachodzie Atlantyk jest otwarty, chłodniejszy i wietrzny, na wschodzie laguna i mierzeje dają ciepłą, spokojną wodę i najdłuższe plaże regionu.

Ponta da Piedade koło Lagos: złote wapienne klify, skalne iglice i groty wymyte przez Atlantyk. Fot. Jose A., CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Algar de Benagil, morska grota z okrągłym otworem w sklepieniu; od 2024 r. wolno ją oglądać tylko z łodzi i kajaków z przewodnikiem. Fot. Joseolgon, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Ria Formosa z lotu ptaka: Olhão, kanały laguny i piaszczyste mierzeje wysp Armona i Culatra. Fot. Toksave, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Zamek w Silves z czerwonego piaskowca nad białym miastem; za Maurów Shilb było stolicą al-Gharb. Fot. Joachim Schulz Emsland, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Menhir w Padrão koło Raposeiry, jedyny stojący z kilkunastu kamieni tej grupy, ustawiony w neolicie, ok. 6500 lat temu. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Tholos 7 w Alcalar: grobowiec z III tys. p.n.e. z korytarzem i komorą pod kamiennym kopcem. Fot. Notafly, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

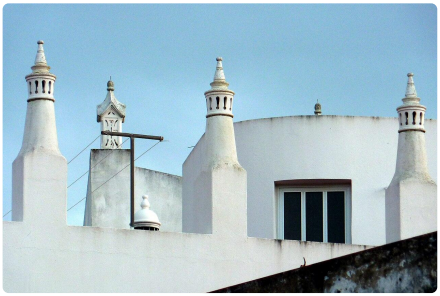
Dawny Mercado de Escravos w Lagos, dziś muzeum o początkach atlantyckiego handlu niewolnikami w 1444 r. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Kałamarnica na mozaice perystylu rzymskiej willi w Milreu koło Estói: morze karmiło Algarve już w czasach Ossonoby. Fot. Carole Raddato from Frankfurt, Germany, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Saliny w Castro Marim: płytkie baseny, w których latem odparowuje się sól i zbiera kwiat soli (flor de sal). Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Ażurowe kominy algarwijskie na dachu domu w Montes de Alvor Fot. muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

PREHISTORIA

Ludzie żyli tu na długo przed rolnikami. Stanowisko Vale Boi koło Vila do Bispo, w dolinie kilka kilometrów od morza, pokazuje osadnictwo łowców sprzed ponad 30 tys. lat. Ówczesny brzeg leżał dalej, bo w czasie zlodowaceń poziom morza był o ponad 100 m niższy, a myśliwi z Vale Boi zbierali małże i polowali na jelenie i koziorożce [szczegóły znalezisk do sprawdzenia].

Najbardziej niezwykłym śladem neolitu są menhiry zachodniego krańca Algarve. W gminie Vila do Bispo naliczono ich ok. 250, najwięcej w zachodniej części Algarve, a miejscowy archeolog uważa je za jedne z najstarszych pomników wzniesionych przez człowieka w Europie Zachodniej. Najlepiej zachowany jest menhir w Padrão koło Raposeiry, przy drodze na plażę Ingrina: z piętnastu kamieni tej grupy stoi tylko on, reszta leży albo jest połamana, a dwa trafiły do

muzeum w Vila do Bispo. Ma ok. 6500 lat, czyli powstał w V tys. p.n.e., jest z białego wapienia, a ledwie widoczny pierścień u szczytu odczytuje się jako symbol fallusa. Każdy z kamieni stał na innym wzgórzu z widokiem w stronę Sagres. Mimo wagi tego zespołu menhiry wciąż nie mają formalnej ochrony: postępowanie o ich klasyfikację, zaczęte w 1983 r., nie zostało zakończone [stan do sprawdzenia]. W 2026 r. ogłoszono odkrycie „sanktuarium menhirów" sprzed ponad 5000 lat także w gminie São Brás de Alportel [do sprawdzenia].

Z III tys. p.n.e., z epoki miedzi, pochodzą Monumentos Megalíticos de Alcalar koło Mexilhoeira Grande, ok. 9 km od Portimão. Wokół osady o powierzchni ponad 25 ha stało kilkanaście do dwudziestu grobowców, kopulastych tholoi z korytarzem i komorą przykrytych kamiennym kopcem. Najlepiej zachowany i odrestaurowany jest Tholos 7 z połowy III tys. p.n.e. Groby odkrył w 1880 r. ksiądz António José Nunes da Glória, a dwa lata później kopał w nich Estácio da Veiga, ojciec archeologii Algarve; jego prace były na tyle brutalne, że część konstrukcji ucierpiała. Zespół jest pomnikiem narodowym od 1910 r., a od 2000 r. ma centrum dla zwiedzających, dziś filię muzeum w Portimão.

W epoce żelaza mieszkali tu Kyneci (Conii), znani Grekom jako najdalszy lud zachodu. Zostawili stele z tzw. pismem południowo-zachodnim, najstarszym pismem Półwyspu Iberyjskiego (VII–V w. p.n.e.), którego wciąż nie umiemy w pełni odczytać. Wiele z nich znaleziono w Algarve i w sąsiednim Baixo Alentejo, a największą kolekcję pokazuje muzeum pisma w Almodôvar przy drodze N2 [zakres ekspozycji do sprawdzenia]. W tym czasie do wybrzeża docierali już Fenicjanie i Kartagińczycy z Kadyksu; z Ferragudo pochodzi wotywny byk ze stopu miedzi z V–IV w. p.n.e.

HISTORIA

Kyneci i Rzym. W 153 p.n.e. lusitański wódz Kaukainos zajął stolicę Kynetów, Conistorgis, a w 141 p.n.e. prokonsul Kwintus Fabiusz Maksymus Serwilianus pokonał ich i włączył kraj do rzymskiej Hiszpanii Dalszej, a potem Luzytanii. Najważniejszym miastem była Ossonoba, dzisiejsze Faro, obok Lacobrigi (Lagos), Balsy koło Taviry i Cilpes (Silves). Algarve eksportowało oliwę i garum, sos z fermentowanych ryb, który solono w kadziach nad samym morzem. Znaleziono tu ponad 30 rzymskich willi; najbogatsza, w Milreu koło Estói, ma łaźnie i świątynię z mozaikami ryb i morskich stworzeń, a w Cerro da Vila koło Vilamoury widać port i solarnie garum.

Wizygoci, Bizancjum i Maurowie. Po Rzymie przyszli Wizygoci, a w 552 r. wybrzeże zajęło Bizancjum, które trzymało je do początku VII w. W 711 r. muzułmańska armia Tarika przeprawiła się przez Cieśninę Gibraltarską i w kilka lat opanowała cały półwysep. Algarve, nazwane al-Gharb al-Andalus,

„zachodem al-Andalus”, należało do muzułmańskiego świata ponad pięćset lat. Stolicą stał się Silves (Shilb, Xelb), miasto na wzgórzu nad żeglowną rzeką Arade, z zamkiem z czerwonego piaskowca i opinią miasta poetów. Po rozpadzie kalifatu Kordoby Silves było od 1027 r. niezależną taifą, a w 1051 r. przyłączyła je Sewilla. Jej przyszły król, poeta al-Mu'tamid, był tu w młodości namiestnikiem, a jego przyjaciel Ibn Ammar, sam urodzony w okolicy, potem gubernatorem. W 1144 r. mistyk Ibn Qasi z Silves wzniecił w Mértoli bunt muridun przeciw Almorawidom; skończył ścięty przez własnych zwolenników w 1151 r.

Krzyżowcy pod Silves (1189–1191). Latem 1189 r. król Sancho I wykorzystał flotę krzyżowców płynących z Bremy do Ziemi Świętej. Ok. 3500 krzyżowców na 37 kogach i 38 galerach oblegało Silves od 21 lipca do 3 września. Miasto liczyło według naocznego świadka 15,8 tys. mieszkańców; po sześciu tygodniach zabrakło w nim wody, bo susza obniżyła rzekę, i obrońcy się poddali. Sukces trwał krótko: almohadzki kalif Jakub al-Mansur odbił Silves w lipcu 1191 r. i, według kronik, wywiózł 3 tys. chrześcijańskich jeńców.

Rekonkwista (1238–1249). Algarve zdobył ostatecznie zakon Santiago pod wodzą wielkiego mistrza Paia Peresa Correii. W 1242 r. padła Tavira, według legendy w odwecie za siedmiu rycerzy zakonu zabitych podczas polowania w czasie rozejmu, i Silves, odebrane ostatniemu muzułmańskiemu władcy Ibn Afanowi. W marcu 1249 r. król Afonso III zajął niemal bez walki Faro i odtąd tytułował się „królem Portugalii i Algarve”. Kastylia, która też rościła sobie prawa do regionu, uznała je traktatem w Badajoz 16 lutego 1267 r., wyznaczając granicę na Gwadianie. Algarve pozostało formalnie osobnym królestwem w tytule władców aż do 1910 r. W 1319 r. siedzibą nowego Zakonu Chrystusa, następcy templariuszy, został zamek w Castro Marim, a 31 marca 1371 r. w Alcoutim zawarto pokój między Portugalią a Kastylią.

Henryk Żeglarz i odkrycia. W XV w. Algarve stało się zapleczem portugalskich wypraw wzdłuż Afryki. Książę Henryk, administrator Zakonu Chrystusa, zbudował przy Sagres osadę Vila do Infante, a statki wypływały z Lagos. W 1434 r. Gil Eanes z Lagos, po nieudanej próbie rok wcześniej, opłynął przylądek Bojador, który żeglarze uważali za kraniec świata, i przywiózł na dowód dzikie róże. 8 sierpnia 1444 r., według Zurary, na łące pod Lagos podzielono 235 jeńców przywiezionych przez wyprawę Lançarote de Freitasa. Zurara opisał tę scenę ze współczuciem dla rozdzielanych rodzin, ale i z przekonaniem, że jeńcy zyskają zbawienie. To pierwszy opisany targ niewolników atlantyckiego handlu, który przez cztery stulecia wywiózł z Afryki miliony ludzi. Lagos było stolicą prowincji Algarve od 1577 r.; w tym samym roku biskupstwo przeniesiono z Silves do Faro.

Korsarze i najazdy. Wybrzeże pilnowały wieże strażnicze przed piratami z Afryki Północnej. W 1587 r. Francis Drake splądrował Sagres i zniszczył dużą część twierdzy, a w 1596 r. Anglicy hrabiego Essex złupili Faro i wywieźli bibliotekę biskupa Jerónima Osória, z której część trafiła potem do Biblioteki Bodlejańskiej w Oksfordzie [do sprawdzenia].

Trzęsienie ziemi 1755 r. 1 listopada 1755 r. trzęsienie ziemi, które zniszczyło Lizbonę, uderzyło też w Algarve, leżące najbliżej ogniska. Większość szkód zrobiła fala tsunami: w Lagos przelała się przez mury miejskie i zabrała dolne miasto, porty Sagres i Portimão zostały zalane, a w Vila do Bispo prawie żaden dom nie ocalał. Faro osłoniły mierzeje Ria Formosa. Rok później, w 1756 r., siedzibę władz Algarve przeniesiono z Lagos do Faro. Markiz de Pombal zbudował od 1774 r. nad Gwadianą nowe, prostokątne miasto Vila Real de Santo António, wznoszone z prefabrykowanych elementów jak odbudowywana Lizbona.

Wiek XIX. W czerwcu 1808 r. rybacy z Olhão zbuntowali się przeciw francuskiej okupacji i dali sygnał do wyparcia Francuzów z Algarve. Siedemnastu z nich popłynęło małym kaikiem Bom Sucesso bez map do Brazylii, gdzie przebywał dwór, i 22 września 1808 r. doniosło regentowi o wyzwoleniu; w nagrodę Olhão zostało miastem z przydomkiem „da Restauração". Po wojnie domowej (1828–1834) w górach walczył jeszcze partyzant Remexido, stracony w Faro w 1838 r. W tym samym stuleciu Algarve się uprzemysłowiło: w 1853 r. w Vila Real de Santo António powstała pierwsza w Portugalii konserwownia ryb, a w São Brás de Alportel działało w szczycie 80 fabryk korka.

Turystyka. W październiku 1964 r. amerykański „Life" nazwał Algarve „najtańszą okazją podróżniczą Europy". 11 lipca 1965 r. otwarto lotnisko w Faro, a 5 listopada 1966 r. pole golfowe Penina koło Alvor, pierwsze w Algarve, zaprojektowane przez Henry'ego Cottona. Rybackie wsie, jak Albufeira, w ciągu dwóch pokoleń stały się kurortami. W 1979 r. powstał Uniwersytet Algarve, a w latach 1991–2003 autostrada A22, płatna od 2011 do końca 2024 r.

POSTACIE

- **Al-Mu'tamid ibn Abbad (ok. 1040–1095)** – urodzony w Beji poeta i ostatni król taify Sewilli (1069–1091). W młodości namiestnik Silves, do którego tęsknił w wierszach do Ibn Ammara. Pokonany przez Almorawidów, umarł na wygnaniu w Aghmat w Maroku.
- **Ibn Ammar (1031–1086)** – poeta z okolic Silves, ubogi chłopak, który dzięki talentowi został przyjacielem i wezyrem al-Mu'tamida, gubernatorem Silves. Ogłosił się potem władcą Murcji, a al-Mu'tamid zabił go własnoręcznie, by

później go opłakiwać. Ich przyjaźń jest jedną z najsłynniejszych historii al-Andalus.

- **Ibn Qasi (zm. 1151)** – sufi z Silves, przywódca buntu muridun przeciw Almorawidom (1144), który rządził w Mértoli i Silves i szukał sojuszu z Afonsem Henriquesem. Zabity przez własnych ludzi.
- **Paio Peres Correia (ok. 1205–1275)** – Portugalczyk, wielki mistrz kastylijskiego zakonu Santiago, zdobywca Taviry i Silves (1242). Camões pisze o nim w „Luzjadach", a w Tavirze stoi kościół Santa Maria do Castelo, gdzie według tradycji spoczywa razem z siedmioma zabitymi rycerzami [do sprawdzenia].
- **Afonso III (1210–1279)** – król, który zdobył Faro w 1249 r., dokończył rekonkwistę Portugalii i jako pierwszy tytułował się królem Algarve.
- **Henryk Żeglarz (1394–1460)** – syn Jana I, administrator Zakonu Chrystusa, organizator wypraw wzdłuż Afryki. Zmarł 13 listopada 1460 r. w Vila do Infante koło Sagres, pochowany w Batalhi.
- **Gil Eanes (XV w.)** – żeglarz z Lagos, w 1434 r. pierwszy opłynął przylądek Bojador, w 1444 r. uczestnik wyprawy po niewolników.
- **Gomes Eanes de Zurara (ok. 1410 – ok. 1474)** – kronikarz Henryka Żeglarza; jego „Kronika odkrycia i podboju Gwinei", ukończona według tradycji w Silves w 1453 r., opisuje m.in. targ w Lagos w 1444 r.
- **João de Deus (1830–1896)** – poeta liryczny z São Bartolomeu de Messines, autor tomów „Ramo de Flores" (1869) i „Campo de Flores" (1893) oraz elementarza „Cartilha Maternal" (1876), z którego pokolenia Portugalczyków uczyły się czytać. Pochowany w Panteonie Narodowym.
- **Manuel Teixeira Gomes (1860–1941)** – syn kupca figami z Portimão, sam przez lata handlował suszonymi owocami Algarve w Europie, potem dyplomata, pisarz i prezydent Portugalii (1923–1925). Po rezygnacji wyjechał do Algierii i nie wrócił; zmarł w Bougie (Béjaïa).

KLIMAT I PORA ROKU

Średnie miesięczne ze stacji przy lotnisku Faro według portugalskiej służby meteorologicznej IPMA, lata 1991–2020 (słońce: 1971–1995). Morze orientacyjnie, średnie z danych satelitarnych serwisu seatemperature.org dla Lagos (zachód) i Taviry (wschód); przy brzegu bywa chłodniej.

Miesiąc	Maks. / min. °C	Opady mm	Dni z opadem	Słońce h	Morze °C: Lagos / Tavira
V	23,5 / 15,0	26	3,8	305	18,3 / 18,5
VI	26,8 / 17,8	5	0,8	327	19,8 / 20,7
VII	29,4 / 19,6	1	0,2	361	20,2 / 21,7

Miesiąc	Maks. / min. °C	Opady mm	Dni z opadem	Słońce h	Morze °C: Lagos / Tavira
VIII	29,2 / 19,9	3	0,2	345	20,8 / 22,1
IX	26,4 / 18,3	22	1,9	279	21,1 / 21,6
X	23,3 / 15,8	56	6,0	227	21,0 / 21,2

Algarve to jeden z najbardziej słonecznych zakątków Europy: w Faro rocznie ponad 3000 godzin słońca i ok. 510 mm deszczu, który pada prawie tylko od października do kwietnia. Lipiec jest praktycznie bez deszczu, z temperaturą w dzień ok. 29 °C na wybrzeżu, bo morze łagodzi upał. W głębi lądu, w Barrocal i dolinach gór, bywa o kilka stopni cieplej, a rekordowe 44,3 °C zanotowano w Faro 26 lipca 2004 r. W górach pada znacznie więcej: w Serra do Caldeirão ponad 800 mm, w Serra de Monchique ponad 1000 mm rocznie, stąd ich zieleń. Śnieg spadł ostatnio w Caldeirão w 2006 r., a w Monchique w 2009 r.

Woda to największa różnica między zachodem a wschodem. Na południowym wybrzeżu na zachód od Faro w lipcu morze ma zwykle ok. 20 °C. Na wschodzie, w Sotavento, jest cieplejsze o 1–3 °C: według IPMA ogrzewa je wiatr levante wiejący od Cieśniny Gibraltarskiej, który przypycha cieplejszą wodę z Morza Śródziemnego, a najcieplejsze plaże Portugalii kontynentalnej, jak Altura koło Castro Marim, mają w lipcu ok. 23–24 °C. Na zachodnim wybrzeżu (Costa Vicentina, Arrifana, Amado) woda jest najchłodniejsza, w lipcu bywa 15–19 °C, a ocean daje fale i stały wiatr od morza [wartości orientacyjne, do sprawdzenia].

Lipiec to szczyt sezonu, ale nie najtłoczniejszy miesiąc: w sierpniu przyjeżdżają Portugalczycy na urlopy i wtedy plaże i drogi są pełne. Najprzyjemniej jeździ się w maju, czerwcu i wrześniu. Latem największym zagrożeniem są pożary w górach: w sierpniu 2018 r. ogień strawił w Serra de Monchique ok. 27 tys. ha. W czasie pożaru drogi w górach bywają zamykane, a latem obowiązuje zakaz palenia ognia w lasach i na terenach wiejskich [zasady do sprawdzenia przed wyjazdem]. Dla motocyklisty: jeździć rano, w południe plaża albo cień, w góry po południu, gdy upał słabnie.

Z CZEGO ŻYJĄ MIESZKAŃCY

- **Turystyka:** główny filar gospodarki. W 2025 r. Algarve miało 25,6% wszystkich noclegów w hotelach i kwaterach Portugalii, z czego trzy czwarte przypadało na cudzoziemców; tu nocuje ponad połowa Brytyjczyków i blisko trzy czwarte Irlandczyków odwiedzających kraj. Lotnisko w Faro obsłużyło w 2025 r. ok. 10,4 mln pasażerów, głównie tanich linii. Liczba mieszkańców latem kilkakrotnie rośnie, a PKB na mieszkańca jest drugi w kraju po Lizbonie (2024).

- **Morze:** Olhão ma największy port rybacki regionu z halą targową nad wodą; z laguny Ria Formosa pochodzi większość portugalskich małży (amêijoas) i ostryg, hodowanych na płyciznach [udział do sprawdzenia]. Tuńczyka łowiono dawniej w stałych sieciach (armações) u brzegów Taviry, sardynki w Portimão. Sól: w Castro Marim, Tavirze i Olhão odparowuje się ją w salinach, a kwiat soli z Taviry ma chronioną nazwę pochodzenia.
- **Sady i pola:** cytrusy z chronionym oznaczeniem „Citrinos do Algarve", migdały, figi i chleb świętojański, z którego Portugalia jest jednym z największych producentów na świecie (według FAO ponad 40 tys. t rocznie w latach 2016–2017). Nowością są plantacje awokado i owoców jagodowych, krytykowane za zużycie wody. Na zachodzie, w Aljezur, uprawia się słodkie ziemniaki z chronionym oznaczeniem.
- **Góry:** korek z dębów korkowych Caldeirão i São Brás, miód z Monchique, wódka medronho pędzona z owoców chruściny, wędliny z Monchique.
- **Budowa i obcokrajowcy:** dziesiątki tysięcy cudzoziemców, zwłaszcza Brytyjczyków, Niemców, Holendrów i Skandynawów, mieszka tu na stałe albo pół roku [liczby do sprawdzenia]; budownictwo i obsługa nieruchomości żyją z ich domów.

ZNACZENIE DZIŚ

- **Woda:** Algarve żyje na granicy suszy. W lutym 2024 r. ogłoszono stan alarmowy, a rząd nakazał ograniczyć zużycie wody o 15% w miastach i turystyce i o 25% w rolnictwie; zbiorniki były wtedy napełnione w mniej niż połowie. W Albufeirze powstaje odsalarnia wody morskiej na 16 hm^3 rocznie, z możliwością rozbudowy do 24 hm^3; jej ukończenie przesunięto na 2028 r. [stan do sprawdzenia].
- **Za dużo turystów:** tłumy w Benagil skończyły się regulacją: od sierpnia 2024 r. nie wolno dopływać do groty wpław ani lądować na jej plaży, a łodzie i kajaki mają limity. Mieszkańcy skarżą się na ceny mieszkań i zabudowę wybrzeża; ochrona przyrody (Ria Formosa, Costa Vicentina, Sapal de Castro Marim) zatrzymała ją tylko na części brzegu.
- **Brama Europy na południe:** Faro jest największym lotniskiem wakacyjnym Portugalii, a A22 i most na Gwadianie łączą Algarve z Andaluzją. Wioski nad Gwadianą żyją po obu stronach granicy: w Alcoutim i Sanlúcar de Guadiana co roku na kilka dni stawia się most pontonowy.
- **Kultura i nauka:** Uniwersytet Algarve w Faro (od 1979 r., z wydziałem medycyny od 2009 r.) jest jedyną dużą uczelnią regionu. Festiwale, jak MED w Loulé, Feira Medieval w Silves czy Festival do Marisco w Olhão, przyciągają latem dziesiątki tysięcy ludzi.
- **Pamięć o niewolnictwie:** muzeum w Mercado de Escravos w Lagos i odkrycie w 2009 r. masowego grobu afrykańskich niewolników przy dawnej

bramie miasta (Vale da Gafaria) sprawiły, że Lagos stało się miejscem, gdzie Portugalia rozlicza się ze swojej przeszłości [szczegóły do sprawdzenia].

CO ZOBACZYĆ

- **Sagres i Cabo de São Vicente** – „koniec świata" starożytnych: twierdza na płaskim cyplu z wielką różą wiatrów, klify do 75 m i przylądek z latarnią, najdalej na południowy zachód wysunięty punkt Europy kontynentalnej. Wieczorem tłum czeka na zachód słońca nad oceanem.
- **Lagos i Ponta da Piedade** – port wypraw XV w. z murami, kościołem św. Antoniego pełnym złoconych rzeźb (talha dourada) i muzeum w Mercado de Escravos. Na południe od miasta Ponta da Piedade: złote wapienne iglice, łuki i groty, do których wpływa się łódką albo kajakiem, i schody do morza pod latarnią.
- **Silves** – dawna stolica Maurów nad rzeką Arade: najlepiej zachowany zamek Algarve z czerwonego piaskowca, z murami, cysternami i ogrodem, katedra z XIII–XIV w. na miejscu meczetu i muzeum archeologiczne ze studnią-cysterną z czasów arabskich.
- **Benagil i Praia da Marinha** – najsłynniejsze klify Algarve między Carvoeiro a Armação de Pêra: grota Algar de Benagil z otworem w sklepieniu (tylko z łodzi lub kajaku z przewodnikiem) i plaża Marinha pod skałami w kształcie łuków. Przy klifach biegnie szlak Sete Vales Suspensos.
- **Monchique i Fóia** – miasteczko w zielonych górach z Caldas de Monchique, uzdrowiskiem znanym od czasów rzymskich, i najwyższy szczyt Algarve (902 m) z widokiem na wybrzeże od Sagres po Portimão.
- **Costa Vicentina: Carrapateira, Amado, Bordeira, Arrifana, Aljezur** – dzikie zachodnie wybrzeże z wydmami, klifami z łupków i plażami surferów; w Aljezur zamek z czasów Maurów nad doliną. Przyroda chroniona w Parku Przyrodniczym Południowo-Zachodniego Alentejo i Costa Vicentina.
- **Faro** – stare miasto (Vila Adentro) za murami i bramą Arco da Vila, z katedrą, z której wieży widać lagunę, kaplicą z kości przy kościele Carmo i bocianami na dachach. Z portu pływają łodzie na wyspy Ria Formosa.
- **Olhão i Ria Formosa** – miasto rybaków z białymi domami o płaskich dachach i dwiema ceglanymi halami targowymi nad wodą; stąd łodzie płyną na wyspy Armona i Culatra. Ria Formosa to ok. 60 km lagun, kanałów, solnisk i mierzei, park przyrodniczy od 1987 r. i jeden z „siedmiu cudów natury Portugalii" (2010).
- **Tavira** – najpiękniejsze miasto wschodu: stary most na rzece Gilão, tradycyjnie zwany rzymskim, kilkadziesiąt kościołów, ruiny zamku, domy z czterospadowymi dachami (telhados de tesouro). Z Quatro Águas łodzie płyną na Ilha de Tavira.

- **Milreu i Estói** – ruiny rzymskiej willi z mozaikami ryb i świątynią, a obok rokokowy pałac w Estói z ogrodami w azulejos.
- **Cacela Velha** – biała wioska z kościołem i fortem na skarpie nad laguną, naprzeciw mierzei z pustą plażą; jeden z najpiękniejszych widoków wschodniego wybrzeża.
- **Castro Marim** – zamek, pierwsza siedziba Zakonu Chrystusa, i fort São Sebastião nad salinami i bagnami rezerwatu Sapal, z widokiem na Gwadianę i most do Hiszpanii.
- **Alcoutim i Gwadiana** – zamek nad rzeką, w którym w 1371 r. zawarto pokój z Kastylią, i naprzeciw, kilkaset metrów przez wodę, hiszpańskie Sanlúcar de Guadiana z własnym zamkiem.
- **Loulé** – targ w neomauretańskiej hali z początku XX w., w sobotę targ rolników, zamek i sanktuarium Mãe Soberana na wzgórzu.

PEREŁKI

Przyroda

- **Sapal de Castro Marim** – pierwszy rezerwat przyrody Portugalii (1975): bagna, saliny i rozlewiska Gwadiany, gdzie zimą i wiosną brodzą flamingi, szablodzioby i czaple, a w zaroślach na wydmach żyje kameleon [do sprawdzenia].
- **Ilha da Culatra** – mierzeja w Ria Formosa bez samochodów, z rybacką wsią, latarnią w Farol i plażami od strony oceanu; łodzią z Olhão.
- **Rocha da Pena** – wapienny płaskowyż ok. 480 m n.p.m. [wysokość do sprawdzenia] między Alte a Salir, z pętlą pieszą, widokiem na Barrocal i grotą Algar dos Mouros, gdzie według legendy schronili się Maurowie. Niedaleko dolina Fonte da Benémola z źródłami i oleandrami.

Krajobraz

- **Zavial, Ingrina i Figueira** – małe zatoki między Salemą a Sagres, pod klifami, z dala od kurortów.
- **Barril i cmentarz kotwic** – na Ilha de Tavira, gdzie w latach 1841–1966 działało łowisko tuńczyka Armação do Barril, ponad 200 zardzewiałych kotwic leży rzędami na wydmie; do plaży jedzie się przez lagunę małą kolejką.
- **Serra do Caldeirão i Cachopo** – puste łupkowe grzbiety z dębami korkowymi i czystkiem, wsie z kamiennymi domami i okrągłymi stodołami krytymi strzechą (palheiros) [do sprawdzenia].

Architektura

- **Querença i Alte** – białe wsie Barrocal: Querença z kościołem na wzgórzu i placem z tawerną, Alte ze źródłami i kamiennymi ławkami z azulejos z wierszami Cândida Guerreiro [do sprawdzenia].
- **Cerro da Vila** – ruiny rzymskiej osady i solarni garum wśród hoteli Vilamoury, z małym muzeum.
- **Vila Real de Santo António** – miasto zbudowane w dwa lata przez Pombala, z placem wyłożonym czarno-białym brukiem w promienie.

Życie społeczne

- **Targi** – w Olhão w sobotę rano obok hal rybnych targ rolników, w Loulé w sobotę targ rolników przy hali; w lipcu figi, melony i pomidory z Barrocal.
- **Medronho w Monchique i Caldeirão** – w lecie i jesienią destylarnie w górskich wsiach; na festynie w Barranco do Velho i przy N2 można spróbować [godziny do sprawdzenia].
- **Most pontonowy w Alcoutim** – na Festival do Contrabando (koniec marca albo początek kwietnia) między Alcoutim a Sanlúcar de Guadiana staje pieszy most pontonowy, a przemytnicy z dawnych lat są bohaterami przedstawień.

ŚWIĘTA I WYDARZENIA

- **Mãe Soberana w Loulé** – największe święto religijne Portugalii na południe od Fatimy. W Niedzielę Wielkanocną (Festa Pequena) figurę Matki Boskiej Bolesnej (Nossa Senhora da Piedade) znosi się do miasta, a dwa tygodnie później (Festa Grande) mężczyźni z Loulé wnoszą ją biegiem na wzgórze do sanktuarium. Tradycja ma co najmniej 450 lat.
- **Festival MED w Loulé** – festiwal muzyki świata na starym mieście, pod koniec czerwca (w 2026 r. 25–28 czerwca) [termin 2027 do sprawdzenia].
- **Nossa Senhora do Carmo w Fuzecie** – **w lipcu**: święto rybackiej wsi koło Olhão z procesją świetlną 16 lipca, procesjami łodzi po lagunie i zabawą na nabrzeżu (w 2026 r. 16–20 lipca, procesje morskie 18 i 20 lipca).
- **Feira da Serra w São Brás de Alportel** – **pod koniec lipca**: jarmark Serra z rzemiosłem, jedzeniem z gór i koncertami (w 2026 r. 24–26 lipca, wstęp wolny).
- **Feira Medieval w Silves** – w sierpniu: kilka dni średniowiecznego jarmarku, turniejów i pochodów pod zamkiem (w 2026 r. 7–15 sierpnia, temat „Xilb, miasto poetów i mędrców”).
- **Festival do Marisco w Olhão** – w sierpniu: owoce morza z Ria Formosa i koncerty w ogrodzie nad wodą (w 2026 r. 10–15 sierpnia).
- **Festival da Sardinha w Portimão** – w sierpniu [daty do sprawdzenia].

- **Procesja na Gwadianie** – 15 sierpnia figura Virgen del Carmen płynie łodzią z hiszpańskiego Sanlúcar do Alcoutim i z powrotem, w asyście łódek z obu brzegów.
- **Dias Medievais w Castro Marim** – pod koniec sierpnia: turnieje i jarmark w zamku [daty 2026 podawane różnie, do sprawdzenia].
- **Festival do Contrabando w Alcoutim** – koniec marca albo początek kwietnia, z mostem pontonowym do Hiszpanii.

KUCHNIA I ZWYCZAJE

- Cataplana: miedziany garnek z zamykaną pokrywą, w którym dusi się owoce morza, ryby albo małże z wieprzowiną. Do tego sardynki z grilla, ośmiornica i ryby z porannego połowu.
- Owoce morza z Ria Formosa: małże amêijoas na sposób Bulhão Pato (z czosnkiem, oliwą i kolendrą), ostrygi, sercówki, a w Santa Luzia koło Taviry, „stolicy ośmiornicy", ośmiornica w każdej postaci [do sprawdzenia]. Xerém, kasza kukurydziana z małżami albo boczkiem, to danie biednych rybaków, które wróciło do restauracji.
- Słodycze z migdałów i fig: marcepanowe owocki i figurki, które w Algarve robi się z miejscowych migdałów, a także ciasta z mąki z chleba świętojańskiego.
- Medronho: wódka z owoców chruściny jagodnej (medronheiro), pędzona w Serra de Monchique. Ma oznaczenie geograficzne IGP. Pożary w 2016 i 2018 r. zmniejszyły zbiory o połowę.
- Legenda o migdałowcach: mauretański król z Silves ożenił się z jasnowłosą księżniczką z północy, która usychała z tęsknoty za śniegiem. Kazał więc obsadzić okolicę migdałowcami, a gdy zakwitły, wzięła białe płatki za śnieg i wyzdrowiała. Kwitną w styczniu i lutym.
- Sól i kwiat soli z Castro Marim i Taviry, miód z Monchique, słodkie ziemniaki z Aljezur, pomarańcze ze stoisk przy drodze.
- Sierpień to pora festiwali sardynki w Portimão i owoców morza w Olhão [daty 2028 do sprawdzenia].

W LITERATURZE

- **Al-Mu'tamid (ok. 1040–1095) i Ibn Ammar (1031–1086)** – poeci arabskiego Silves. Al-Mu'tamid, już jako król Sewilli, posłał Ibn Ammara na namiestnika do Silves i dał mu na drogę wiersz z pozdrowieniami dla miasta swojej młodości i pałacu Szaradżib. Wiersz przekazał ok. 1134 r. al-Fath ibn Chakan w antologii „Qala'id al-iqyan".
- **„Narratio de itinere navali" (1189)** – łacińska relacja anonimowego krzyżowca o oblężeniu Silves, z opisem murów, studni i głodu obrońców; najważniejsze naoczne świadectwo tamtych wydarzeń.

- **Gomes Eanes de Zurara (ok. 1410 – ok. 1474)** – w „Kronice odkrycia i podboju Gwinei” (1453) opisał podział jeńców pod Lagos 8 sierpnia 1444 r., jedną z najbardziej poruszających stron dawnej prozy portugalskiej.
- **Luís de Camões (ok. 1524–1580)** – „Luzjady” (1572) dwa razy mówią o Algarve: w pieśni III król Sancho z pomocą „germańskiej floty” zdobywa Silves (III 86–88), a w pieśni VIII Paio Peres Correia bierze Tavirę i Silves (VIII 25–26). Wspomina też relikwie św. Wincentego przewiezione z „Świętego Przylądka” (III 74).
- **Manuel Teixeira Gomes (1860–1941)** – w opowiadaniach, m.in. „Agosto Azul” (1904), wracał do morza i ludzi rodzinnego wybrzeża [do sprawdzenia].
- **Raul Brandão (1867–1930)** – w „Os Pescadores” (1923) opisał rybaków portugalskiego wybrzeża, także Olhão i połów tuńczyka w Algarve [rozdziały do sprawdzenia].
- **Sophia de Mello Breyner Andresen (1919–2004)** – w wierszach o Lagos i morzu Algarve, m.in. w tomie „Navegações” (1983), wraca do epoki odkryć [do sprawdzenia].

> Patrz na Mistrza, co zjeżdża z Kastylii,
> z rodu Portugalczyk: jak zdobywa
> ziemię Algarve i nie znajduje w niej nikogo,
> kto by mu orężem stawił opór;
> podstępem, męstwem i pod łaskawą gwiazdą
> bierze miasta i zamki szturmem po drabinach.
> Widzisz Tavirę wydartą jej mieszkańcom
> w pomście za siedmiu myśliwych!
>
> — Luís Vaz de Camões, „Luzjady (Os Lusíadas)” VIII 25 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> Olha um Mestre que desce de Castela,
> Português de nação, como conquista
> A terra dos Algarves, e já nela
> Não acha quem por armas lhe resista;
> Com manha, esforço, e com benigna estrela,
> Vilas, castelos toma à escala vista.
> Vês Tavila tomada aos moradores,
> Em vingança dos sete caçadores!

> Pozdrów, Abu Bakrze, moje strony w Silves
> i zapytaj je, czy dawna bliskość trwa, tak jak ją pamiętam.
> Pozdrów też pałac Szaradżib od młodzieńca,
> który wciąż tęskni za tym pałacem.
>
> — al-Mu'tamid ibn Abbad, „wiersz do Ibn Ammara, zachowany w „Qala'id al-iqyan" al-Fatha ibn Chakana" w. 1–2 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> ألا حيّ أوطاني بشلب أبا بكر
> وسلهنّ هل عهد الوصال كما أدري
> وسلم على قصر الشراجيب عن فتىً
> له أبداً شوق إلى ذلك القصرِ

DROGI MOTOCYKLOWE

Numery dróg według OpenStreetMap, długości szacunkowe (OSRM, stan na 2026-10).

- **N266-3 na Fóię i N267 przez Serra de Monchique** – z Monchique Estrada da Fóia (N266-3) wspina się ok. 7 km zakosami aż na szczyt (902 m) z masztami nadajników; do Monchique od południa prowadzi N266 z Portimão przez uzdrowisko Caldas de Monchique, a na zachód kręta N267 przez Marmelete do Aljezur; na wschód ta sama N267 biegnie przez Alferce do São Marcos da Serra.
- **N2 przez Serra do Caldeirão** – ostatni odcinek najdłuższej drogi Portugalii: z Almodôvar przez Ameixial i Barranco do Velho do São Brás de Alportel, od 2003 r. „droga dziedzictwa" (Estrada Património) ze starymi słupkami, domami dróżników i drogowskazami z azulejos. Kilkaset zakrętów wśród dębów korkowych, mały ruch, a w Barranco do Velho kawa i medronho. Z bazy na wschodzie (Cacela Velha) do Barranco do Velho ok. 60 km [szacunkowo]. Odcinek między Barranco do Velho a São Brás de Alportel (km 710) jest zamknięty od 2025-06-02 po osunięciu skarpy; otwarcie zapowiadano do końca 2026 r. (stan na 2026-07, źródła: Barlavento, Postal) [do sprawdzenia przed wyjazdem].
- **N124 przez Caldeirão do Alcoutim** – w poprzek gór: z Barranco do Velho (w OSM jako ER124) przez Cachopo i Martim Longo do Alcoutim nad Gwadianą (dalej EM124), ok. 70 km pustymi grzbietami i dolinami, prawie bez wsi i stacji [długość i stan do sprawdzenia]. Z Alcoutim można wrócić na południe lokalną drogą wzdłuż rzeki przez Guerreiros do Rio, a potem przez Odeleite do Castro Marim.
- **Costa Vicentina, część algarweńska (N120, N268)** – N120 z Odeceixe do Aljezur i N268 z Aljezur do Vila do Bispo biegną płaskowyżem kilka kilometrów od klifów, przez wrzosowiska i niskie zarośla, z odbiciami do plaż Arrifana,

Amado i Bordeira; bardziej dojazd niż droga dla samej jazdy, za to z silnym wiatrem od oceanu.

Uwagi na wszystkie drogi:

- **N125 i ruch:** stara droga krajowa wzdłuż wybrzeża (N125) jest latem zatłoczona, z rondami co kilometr i radarami; do przejazdu wzdłuż wybrzeża lepsza jest bezpłatna A22, a do jazdy dla przyjemności drogi w górach.
- **Upał i pożary:** w lipcu w górach jeździć rano i pod wieczór; w czasie pożaru drogi bywają zamykane [do sprawdzenia przed wyjazdem].
- **Tankowanie:** w Serra do Caldeirão i nad Gwadianą stacji jest mało; tankować w São Brás, Loulé, Alcoutim albo Vila Real de Santo António [do sprawdzenia].

CO WIDAĆ Z SIODŁA

- Kominy algarwijskie: białe, ażurowe, zwieńczone iglicą lub kulą. Dawniej mistrz murarski pytał właściciela, „ile dni komina” zamawia: im bardziej koronkowy, tym dłużej trwała praca i tym był droższy, więc komin pokazywał zamożność domu. Popularnie uważa się je za spadek po Maurach, ale część historyków datuje tę modę na XVII–XVIII w.
- Płaskie dachy-tarasy (açoteias), zwłaszcza na wybrzeżu. Suszyło się na nich figi, migdały, kukurydzę i ryby. Fasady zdobią ozdobne attyki (platibandas) z motywami roślinnymi, geometrycznymi albo związanymi z zawodem właściciela.
- Drzewa chleba świętojańskiego (alfarrobeiras): ciemnozielone, rozłożyste, z brązowymi strąkami, które zbiera się pod koniec lata; do tego migdałowce, figowce i oliwki na tarasach Barrocal.
- Dęby korkowe w Serra do Caldeirão i Monchique: pień po zdjęciu korka jest rdzawoczerwony, a cyfra namalowana na korze oznacza rok ostatniego zbioru, bo korek zdejmuje się co dziewięć lat [do sprawdzenia].
- Bociany białe: gniazda na kominach, wieżach kościołów i słupach przy drogach, także na murach starego Faro.
- Saliny między Olhão, Tavirą i Castro Marim: prostokątne baseny, białe kopce soli i różowe od mikroorganizmów płycizny, a na nich flamingi.
- Most na Gwadianie przy granicy: podwieszany, długi na 666 m, z przęsłem głównym 324 m. Pod nim szeroka rzeka i solniska Castro Marim.
- W Serra de Monchique, na wariancie przez Fóię: eukaliptusy, dęby korkowe i chruściny, a także ślady pożaru z sierpnia 2018 r., który strawił ok. 27 tys. ha. Dalej, na N2 przez Caldeirão, słupki kilometrowe liczą od Chaves na północy kraju aż do km 738,5 w Faro, gdzie kończy się najdłuższa droga krajowa Portugalii.

Źródła: 64 adresów – lista w rozdziale „Źródła i licencje”.

Dojazd motocyklem: Picos de Europa, Galicja, Douro, Alentejo

REGION · PORTUGALIA

Alentejo

Fot. Alvesgaspar, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Stolica	Évora
Powierzchnia	27 330 km², prawie jedna trzecia kontynentalnej Portugalii
Ludność	ok. 475 tys. (2023), ok. 17 osób na km²
Nazwa	além Tejo – „za Tagiem”
UNESCO	Évora (1986), Elvas (2012), cante alentejano (2014)
Najlepiej	wiosna; w lipcu i sierpniu upały ponad 40 °C

O REGIONIE

Alentejo to dosłownie „to, co za Tagiem” (além Tejo): wielka, falista równina na południowy wschód od Lizbony, aż po Algarve i granicę z Hiszpanią. Zajmuje prawie jedną trzecią kontynentalnej Portugalii, ale mieszka tu tylko ok. 475 tys. ludzi, 17 na kilometr kwadratowy. Krajobraz to złote latem pola, gaje oliwne, winnice i przede wszystkim montado: rzadki las dębów korkowych i ostrolistnych, pod którymi pasą się krowy, owce i czarne świnie. Hiszpanie po drugiej stronie granicy nazywają to samo dehesą. Wsie są białe, wapnowane, z obwódkami w kolorze ochry lub błękitu, i zbite na wzgórzach, często pod zamkiem.

Ślady ludzi są tu bardzo stare: wokół Évory stoją megality, w tym kamienny krąg Almendres sprzed ponad 7 tys. lat. Rzymianie zbudowali w Évorze świątynię, której kolumny stoją do dziś, Maurowie zostawili po sobie nazwy, studnie i układ uliczek, a po rekonkwiście korona rozdała ziemie zakonom rycerskim i szlachcie. Tak powstały latyfundia: ogromne majątki, na których pracowali bezrolni robotnicy dniówkowi. Po rewolucji goździków w 1975 r. robotnicy zajmowali majątki w ramach reformy

rolnej, a Alentejo na lata stało się bastionem komunistów; część ziemi wróciła potem do właścicieli. Jeszcze w 1998 r., gdy cały kraj odrzucił w referendum podział na regiony, Alentejo zagłosowało za.

Najbardziej rozpoznawalny produkt regionu to korek. Montado dębu korkowego zajmuje ok. jednej piątej lasów Portugalii, a kraj dostarcza ponad połowę korka zużywanego na świecie. Korę zdejmuje się ręcznie co 9 lat, nie ścinając drzewa; dąb korkowy żyje do ok. 300 lat i w Portugalii jest prawnie chroniony. Wody brakuje, dlatego w 2002 r. zamknięto zaporę Alqueva na Gwadianie: jej jezioro, ok. 250 km², to największy sztuczny zbiornik w Europie Zachodniej. Wieś Aldeia da Luz poszła pod wodę, a jej 360 mieszkańców przeniesiono do nowej wsi zbudowanej od podstaw. W montado żyją rzadkie ptaki drapieżne, m.in. orzeł iberyjski, a w Alentejo wraca ryś iberyjski.

KUCHNIA I ZWYCZAJE

- Kuchnia z chleba i oliwy: migas (smażone okruchy chleba z mięsem), açorda (zupa chlebowa z czosnkiem, kolendrą i jajkiem w koszulce), wieprzowina z czarnych świń karmionych żołędziami (porco preto) i deser sericaia z cynamonem.
- Wino: Alentejo jest jednym z najważniejszych regionów winiarskich Portugalii; w 2014 r. „USA Today” uznało je za najlepszy region winiarski do odwiedzenia.
- Cante alentejano: wolny, polifoniczny śpiew chóru mężczyzn (rzadziej kobiet), w którym solista (ponto) zaczyna, wyższy głos (alto) prowadzi, a chór odpowiada. Dawniej śpiewany przy pracy w polu i w tawernach, od 27 listopada 2014 r. na liście niematerialnego dziedzictwa UNESCO [koncerty grup cante latem do sprawdzenia].

DROGI MOTOCYKLOWE

Numery dróg według OpenStreetMap, długości szacunkowe (OSRM, stan na 2026-10).

- **N246-1 i N359 Castelo de Vide – Marvão** – ok. 10 km przez lesiste zbocza Serra de São Mamede; pod São Salvador da Aramenha N246-1 wjeżdża w aleję drzew zwaną „tunelem drzew”, a na samą skałę Marvão wspina się krótka N359. Portugalski serwis Standvirtual nazywa tę drogę „skarbem”; przy wichurach odcinek z drzewami bywa zamykany (np. 27–28 stycznia 2026 r.).
- **Costa Vicentina, część alentejska (ER261, N120, N393)** – z Tróii przez Comporta do Sines i dalej przez Vila Nova de Milfontes drogi biegną kilka

kilometrów od brzegu, prosto przez sosnowe lasy i pola; do klifów parku Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina (110 km wybrzeża od São Torpes po Burgau) prowadzą krótkie boczne drogi. To piękny dojazd, ale nie droga dla samej jazdy.

CO WIDAĆ Z SIODŁA

- Biała cyfra namalowana na pniu dębu korkowego to ostatnia cyfra roku zbioru korka; po niej wiadomo, kiedy drzewo można ogołocić znowu.
- Pnie bez kory, ceglastoczerwone przez pierwsze miesiące po zbiorze, a potem ciemniejące.
- Bociany na kominach, słupach i wieżach kościołów.
- Białe wsie na wzgórzach (Monsaraz, Marvão, Évoramonte) widać z daleka; w lipcu po południu nad równiną drga powietrze, więc najlepiej jechać rano.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Alentejo, pt.wikipedia.org/wiki/Montado, pt.wikipedia.org/wiki/Barragem_do_Alqueva, pt.wikipedia.org/wiki/Cante_alentejano

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · PORTUGALIA

Serra de Monchique: z Porto de Lagos przez Caldas de Monchique na Fóię i do Aljezur (N266, N266-3, N267)

Drogi	N266, N266-3, N267
Długość	ok. 66 km: Porto de Lagos – Monchique ok. 17 km (N266), z Monchique na Fóię i z powrotem ok. 15 km (N266-3), Monchique – Marmelete – Aljezur ok. 34 km (N267) (OSRM, szacunkowo)
Charakter	serpentyny
Sezon	przez cały rok; latem upał i ryzyko pożarów, zimą na Fóii chłód i wiatr [do sprawdzenia]
Najwyżej	Fóia, 902 m, najwyższy szczyt Algarve; na wierzchołku maszty nadajników i punkt widokowy
Przewyższenie	ok. 870 m z Porto de Lagos (ok. 30 m) na Fóię (model terenu EU-DEM, szacunkowo)
Numery	EN 266 z Porto de Lagos do Monchique, EN 266-3 „Estrada da Fóia” na szczyt, EN 267 z Monchique przez Marmelete do Aljezur; w OSM obie główne drogi także jako ER 266 i ER 267
Skała	sjenit nefelinowy sprzed ok. 72 mln lat; od Fóii nazwę wziął fojait, od Monchique monchikit
Caldas	źródła termalne 27–31,5 °C, pH ok. 9,5, używane od czasów rzymskich; rozlewnia wody Água de Monchique
Kolarstwo	meta górska Volta ao Algarve, m.in. 19 lutego 2026 r. (etap Portimão – Fóia)
Pożary	sierpień 2018 r., ok. 27 tys. ha w gminach Monchique, Silves, Portimão i Odemira; wcześniej dwa wielkie pożary w 2003 r.

NA DRODZE

- **Porto de Lagos – Caldas – Monchique (N266):** szeroka droga dnem doliny, płynne łuki pod górę. To główny dojazd z wybrzeża w góry, więc ruch jest tu zwykle największy na całej trasie.
- **Estrada da Fóia (N266-3):** ok. 7,5 km ciasnych zakrętów i stromych ramp, węższa niż N266. Na górę i w dół ta sama droga; na szczycie parking i punkt widokowy.
- **Monchique – Marmelete – Aljezur (N267):** najładniejsza część dla samej jazdy, z widokami na zachód. Niektóre zakręty zacieśniają się w połowie łuku.

Gmina Aljezur odnowiła w 2015 r. ok. 6,6 km najgorszej nawierzchni pod Aljezur; obecny stan [do sprawdzenia przed wyjazdem].

- **Nawierzchnia:** na zakrętach liście, kora eukaliptusów i piasek, miejscami zapadnięte łaty asfaltu.
- **Kolarze i wiatr:** podjazd na Fóię to klasyk kolarski, więc trzeba liczyć się z kolarzami na zakrętach. Na wyższych odcinkach N267 wieje silny boczny wiatr.
- **Kierunek:** z bazy na zachodzie pętla ma podobną długość w obie strony. Od Aljezur kończy się zjazdem N266 ku wybrzeżu; od Porto de Lagos zjazdem N267 w stronę oceanu, co daje szansę na zachód słońca nad Arrifaną.

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · PORTUGALIA

Serra do Caldeirão: z Barranco do Velho przez Cachopo i Martim Longo do Alcoutim nad Gwadianą (N124)

Drogi	N124, M122-1
Długość	ok. 69 km: Barranco do Velho – Cachopo ok. 22 km, Cachopo – Martim Longo ok. 17 km, Martim Longo – Alcoutim ok. 30 km (OSRM, szacunkowo)
Charakter	serpentyny
Sezon	przez cały rok; latem upał (w Alcoutim w lipcu średnio ok. 35 °C w dzień) i ryzyko pożarów
Najwyżej	ok. 520 m na grzbiecie koło Feiteiry (model terenu EU-DEM, szacunkowo); najwyższy szczyt pasma Pelados, 589 m
Spadek	z ok. 520 m koło Feiteiry do ok. 30 m nad Gwadianą w Alcoutim
Numery	ER 124 z Barranco do Velho do Cachopo, dalej droga gminna EM 124 przez Martim Longo i Pereiro, ostatnie ok. 5 km do Alcoutim M122-1 (OSM); dawna droga krajowa N124 biegnie od Porto de Lagos przez całe Algarve
Ludzie	parafia Cachopo 471 mieszkańców na 198 km² (2021); gmina Alcoutim najrzadziej zaludniona w Portugalii
Pożar	18–22 lipca 2012 r., ok. 25–26 tys. ha w gminach Tavira i São Brás de Alportel
N2	odcinek N2 Barranco do Velho – São Brás de Alportel (km 710) zamknięty od czerwca 2025 r.; otwarcie zapowiadane do końca 2026 r.

NA DRODZE

- **Barranco do Velho – Cachopo (ER 124):** ok. 22 km zakrętów, jakich tylko dusza zapragnie: zmiany wysokości, złożone sekwencje łuków, część z dobrą widocznością, część ślepych. Wąsko i bez pobocza.
- **Cachopo – Martim Longo – Alcoutim (EM 124):** bardziej otwarte łuki po falistych wzgórzach, droga gminna o zmiennej nawierzchni [do sprawdzenia przed wyjazdem]. Na końcu zjazd do doliny Gwadiany.
- **Nawierzchnia:** na zakrętach piasek i kamienie, zwłaszcza po deszczach, gdy woda znosi je z wypalonych zboczy.
- **Ruch i zwierzęta:** mały ruch nawet jak na Portugalię; w górach pasie się głównie kozy, więc zwierzęta za zakrętem to realne ryzyko [do sprawdzenia].

Na zachód od Barranco do Velho, w stronę Salir i Loulé, N124 jest objazdem zamkniętego odcinka N2 i jeździ nią więcej aut, także śmieciarki.

- **Upał:** północny wschód Algarve to jeden z najgorętszych zakątków Portugalii; w lipcu jechać rano.
- **Kierunek:** z bazy na wschodzie najlepiej pętlą Tavira – Cachopo – Martim Longo – Alcoutim i z powrotem wzdłuż Gwadiany. Odcinek Cachopo – Barranco do Velho, najbardziej kręty, można dołożyć jako jazdę tam i z powrotem.

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · PORTUGALIA

Estrada Nacional 2: Chaves – Faro przez całą Portugalię (N2)

Drogi	N2
Długość	738,5 km Chaves – Faro według kilometrażu drogi; wyróżnione odcinki: Peso da Régua – Lamego ok. 13 km, Lamego – Viseu ok. 69 km, Almodôvar – São Brás de Alportel ok. 63 km (OSRM, szacunkowo; pt.wikipedia podaje dla tego odcinka 55 km)
Charakter	serpentyny
Sezon	przez cały rok; latem upał w dolinie Douro i w Alentejo, najlepiej wiosną i jesienią
Długość	738,5 km, w planie z 1945 r. 739,26 km; km 0 w Chaves, koniec w Faro
Przez	11 z 18 dystryktów Portugalii kontynentalnej
Status dziś	droga krajowa już tylko na pięciu odcinkach (ok. 180 km), reszta to drogi regionalne ER 2 i gminne EM 2
Estrada Património	odcinek Almodôvar – São Brás de Alportel przez Serra do Caldeirão, od 2003 r.
Rota da N2	związek gmin od listopada 2016 r., „paszport N2” od 2018 r.

NA DRODZE

- **Peso da Régua – Lamego – Viseu:** zakosy nad Douro do Lamego, potem szersza droga przez wyżynę; ruch dalekobieżny przejmuje równoległa autostrada A24, więc na N2 jest spokojnie. Za Lamego oznakowanie bywa niejasne – miej trasę w nawigacji.
- **Środek kraju:** długie odcinki przez miasteczka, z obwodnicami i wariantami zbudowanymi w latach 90. i 2000.; w Alentejo proste wśród montados i aleje platanów, np. pod Montargil.
- **Almodôvar – São Brás (Serra do Caldeirão):** ciasne zakręty jeden za drugim, wąsko i bez pobocza, stare murki i słupki zamiast barier. Odcinek odnowiono w 2003 r. [obecny stan nawierzchni do sprawdzenia przed wyjazdem].
- **Nawigacja:** N2 zmienia numery (EN 2, ER 2, EM 2) i dzieli przebieg z innymi drogami, a nawigacja chętnie ucieka na autostrady. Najprościej trzymać się brązowych tablic trasy turystycznej N2 [do sprawdzenia] i węzłów z tej karty.
- **Upał:** latem w Alentejo i w dolinie Douro ponad 40 °C; jedź rano.

Filmy: Motocyklem po N2 z Lamego do Peso da Régua (youtube.com/watch?v=gS1Lr1Urx74); N2 przez Serra do Caldeirão, odcinek „Estrada Património” (youtube.com/watch?v=cf6jVKD3VdM).

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · HISZPANIA

Picos de Europa: Potes – Desfiladero de la Hermida – Panes – Cangas de Onís (N-621, AS-114)

Drogi	N-621, AS-114
Długość	ok. 83 km Potes – Cangas de Onís: ok. 31 km N-621 do Panes, w tym ok. 21 km wąwozem, i ok. 52 km AS-114 (OSRM, szacunkowo)
Charakter	kanion, serpentyny
Sezon	cały rok; najładniej od maja do października, latem duży ruch
Wąwóz	Desfiladero de la Hermida, ok. 21–22 km, najdłuższy wąwóz Hiszpanii; ściany ponad 600 m
Droga przez wąwóz	przejezdna od 1864 r. według napisów na mostach
Przebudowa	N-621 Castro Cillorigo – Panes, 17,2 km; we wrześniu 2025 r. wykonana w 76%
Rzeki	Deva (N-621), Cares (AS-114 Panes – Arenas de Cabrales)
Ruch	N-621: średnio ok. 2500 pojazdów na dobę, latem do trzech razy więcej

NA DRODZE

- **Potes – Panes (N-621):** ok. 31 km, z czego ok. 21 km w wąwozie: zakręty wzdłuż rzeki, skała na wyciągnięcie ręki, mało miejsc do wyprzedzania. Na odcinkach przebudowy możliwe ruch wahadłowy, światła i świeży asfalt albo szuter [stan do sprawdzenia przed wyjazdem].
- **Panes – Arenas de Cabrales (AS-114):** szersza droga doliną Cares, płynne łuki przez wioski Peñamellera; ograniczenia do 70 i 50 km/h i kontrole prędkości [do sprawdzenia].
- **Arenas – Cangas de Onís:** więcej zakrętów i przewyższeń, galeria przeciwlawinowa pod wapienną ścianą, widoki na Picos na południu.
- **Ruch:** latem w wąwozie Hermida natężenie ruchu potrafi się potroić; kampery i autobusy jadą wolno, a wyprzedzać jest gdzie tylko na krótkich prostych. Rano jest spokojniej.
- **Pogoda:** w wąwozie słońce dochodzi do jezdni na krótko, asfalt długo zostaje mokry po deszczu, a w zakrętach w cieniu bywa śliski od liści i mchu.
- **Kierunek:** z Potes na północ jedzie się z prądem rzeki, a wąwóz otwiera się ku morzu; z Panes na zachód Picos de Europa są cały czas po lewej stronie.

Filmy: Desfiladero de la Hermida z siodła motocykla (youtube.com/watch?v=VCE9kBXpepE); AS-114 z Panes do Cangas de Onís na motocyklu (youtube.com/watch?v=SvLdT462TM4).

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · PORTUGALIA

Dolina Douro: Peso da Régua – Pinhão (N222)

Drogi	N222
Długość	ok. 30 km Peso da Régua – Pinhão, z tego 27 km samej N222 od mostu w Régua; z pętlą powrotną przez Covelinhas i São Leonardo da Galafura razem ok. 85 km (OSRM, szacunkowo)
Charakter	serpentyny
Sezon	przez cały rok; najpiękniej we wrześniu i na początku października, w porze winobrania; w lipcu i sierpniu upał w dolinie
Odcinek	27 km i 93 zakręty z Peso da Régua do Pinhão
Avis 2015	1. miejsce w rankingu dróg świata, wskaźnik 11:1 (ideał wzoru: 10:1)
Cała N222	z Vila Nova de Gaia do Almendry nad Côa, w planie drogowym z 1945 r.
UNESCO	krajobraz Alto Douro Vinhateiro, od 2001 r.
Pętla	EM 313-1 (dawna EN 313-1) północnym brzegiem przez Covelinhas

NA DRODZE

- **Régua – Pinhão (N222):** z Régua na lewy brzeg przez most, potem 27 km płynnych łuków nad wodą. Asfalt zwykle dobry, droga wąska, bez pobocza, zamiast barier często murki z łupka. Kilka zatoczek na zdjęcia, ale na zakrętach nie ma gdzie stanąć.
- **Ruch:** latem autokary wycieczkowe i samochody z wypożyczalni, które stają w nieoczekiwanych miejscach; w porze winobrania (zwykle wrzesień) traktory i przyczepy z winogronami wyjeżdżają z winnic wprost na jezdnię.
- **Pętla przez Covelinhas:** EM 313-1 nad rzeką jest spokojna, w OSM z ograniczeniem do 50 km/h; podjazd z Covelinhas do Galafury to wąskie serpentyny przez winnice, zjazd do Régua podobny.
- **Upał:** w Pinhão 14 lipca 2022 r. zmierzono 47 °C, najwyższą lipcową temperaturę w historii pomiarów w Portugalii. Latem jedź rano, a w południe zrób postój w cieniu.
- **Kierunek:** jadąc z Régua na wschód, masz rzekę po lewej, za przeciwległym pasem. W drodze powrotnej na zachód jedziesz pasem od strony wody i widok masz tuż przy sobie.

Filmy: Motocyklem po N222 z Peso da Régua do Pinhão (youtube.com/watch?v=S3U9fNv8VmQ); Motocyklem przez dolinę Douro drogami N108 i N222 (youtube.com/watch?v=9cTlYmPRzZ4).

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · PORTUGALIA

Serra da Estrela: Seia – Torre – Covilhã (N339, ER338, ER339)

Drogi	N339, ER338, ER339
Długość	ok. 49 km Seia – Torre – Covilhã, z tego ok. 29 km podjazdu z Seii na Torre i ok. 20 km zjazdu do Covilhã (OSRM, szacunkowo)
Charakter	serpentyny, płaskowyż
Sezon	zwykle od maja do października; od listopada do kwietnia odcinki Lagoa Comprida – Torre – Piornos bywają zamykane po opadach śniegu [do sprawdzenia przed wyjazdem]
Najwyżej	Torre, 1993 m – najwyższy punkt kontynentalnej Portugalii, z asfaltem aż na szczyt
Podjazd z Seii	ok. 29 km i ok. 1460 m różnicy wysokości (szacunkowo)
Numery	dawna N339; dziś N339 (EN 339) Seia – Lagoa Comprida, ER338 przez płaskowyż, ER339 do Covilhã
Volta a Portugal	meta etapu na Torre od 1971 r. (pierwszy wygrał Joaquim Agostinho)
UNESCO	Geopark Estrela (lipiec 2020), rezerwat biosfery (czerwiec 2026)

NA DRODZE

- **Seia – Sabugueiro – Lagoa Comprida:** długi podjazd N339 serpentynami nad Seią, potem szerokimi łukami przez wrzosowiska; za plecami widok na równinę Mondego. Asfalt zwykle dobry, ale bez pobocza.
- **Płaskowyż Lagoa Comprida – Torre – Piornos:** powyżej 1600 m droga wije się między granitowymi głazami i kamiennymi słupkami, a żółto-czarne tyczki na skraju jezdni wyznaczają ją zimą pod śniegiem. Na jezdni i obok pasą się owce pilnowane przez psy rasy cão da Serra da Estrela.
- **Zjazd do Covilhã:** ER339 traci ok. 1300 m na ok. 20 km: długi, stromy zjazd z wieloma zakrętami, a na końcu strome ulice miasta. Z Covilhã jest to klasyczny podjazd kolarski, więc rowerzystów trzeba się spodziewać na całej długości.
- **Ruch:** w weekendy i święta na Torre wjeżdżają autokary i samochody, a parking przy szczycie bywa pełny; w dni robocze rano droga jest pusta.
- **Pogoda:** na Torre notuje się najniższe temperatury w Portugalii, a średnia roczna temperatura maksymalna to tylko ok. 9 °C. Nawet latem na płaskowyżu wieje, bywa mgła i kilkanaście stopni chłodniej niż w Seii, więc ciepła warstwa musi być pod ręką.

- **Kierunek:** od Seii podjazd jest dłuższy i bardziej kręty, a z płaskowyżu widać doliny po obu stronach grzbietu. Zamiast zjazdu do Covilhã można z Piornos zjechać ER338 doliną lodowcową Zêzere do Manteigas.

Filmy: Zjazd z Torre do Seii, widok z siodła (youtube.com/watch?v=U5DKJnUNRfc); Przez Serra da Estrela w stronę Covilhã, część 1 (youtube.com/watch?v=fqGEu70ldOA).

EPICKA DROGA MOTOCYKLOWA · HISZPANIA

Serranía de Ronda: Jimena de la Frontera – Gaucín – Ronda (A-405, A-369)

Drogi	A-405, A-369
Długość	ok. 58 km Jimena de la Frontera – Ronda: ok. 22 km A-405 do Gaucín i ok. 36 km A-369 (OSRM, szacunkowo); A-369 według katalogu ma 37 km
Przełęcze	Puerto del Espino (839 m), Puerto de Encinas Borrachas (1000 m)
Charakter	serpentyny, przełęcz
Sezon	cały rok; latem upał w dolinach, jesienią „miedziany las" kasztanów w dolinie Genal
Najwyżej	Puerto de Encinas Borrachas, ok. 1000 m
Dawniej	A-369 to dawna C-341 Campillos – Ronda – Jimena de la Frontera; A-405 była kiedyś częścią A-369
Zbudowana	odcinek Ronda – Atajate w 1932 r., Atajate – Gaucín w 1941 r.
Gaucín	ok. 612 m, Castillo del Águila nad miasteczkiem
Los Alcornocales	park przyrody od 1989 r., 167 767 ha, największy las dębu korkowego w Hiszpanii

NA DRODZE

- **Jimena – Gaucín (A-405):** najpierw spokojnie wśród korkowych lasów, potem długi, kręty podjazd do Gaucín z widokiem na wieś i zamek.
- **Gaucín – Atajate (A-369):** najlepszy odcinek: ciąg zakrętów po zboczu nad doliną Genal, przez białe wsie; początek bywa ciasny, dalej łuki się otwierają. W przejazdach przez wsie zwalniaj, droga przechodzi tuż przy domach.
- **Atajate – Ronda:** podjazd na Puerto de Encinas Borrachas i szybszy zjazd przez płaskowyż do Rondy.
- **Kontrole prędkości:** motocykliści zgłaszają na A-369 patrole i radary, także motocyklowe [do sprawdzenia].
- **Kierunek:** z południa na północ jedzie się pod górę z Gibraltarem i Afryką za plecami; warto zatrzymać się przy punktach widokowych między Gaucín a Algatocínem i obejrzeć się na południe.

Filmy: Motocyklem z Algeciras do Rondy drogami A-405 i A-369 (youtube.com/watch?v=hrlzNr3VnSk).

1 ALTO ALENTEJO, PORTALEGRE (PORTUGALIA) · DOJAZD

Marvão, gniazdo orła nad granicą

Fot. Elemaki, CC BY 3.0, Wikimedia Commons

Typ	zamek, miasteczko, widok
Czas	2–3 h
Wstęp	miasteczko bez opłat; zamek biletowany [cena i godziny do sprawdzenia]
Wys.	ok. 860 m n.p.m., na kwarcytowej skale pasma Serra de São Mamede
Nazwa	od Ibn Marwana, buntownika przeciw emirom Kordoby (IX w.)
Zamek	rozbudowany po 1299 r. za króla Dionizego I; w 1762 r. odparł atak Hiszpanów
Okolica	ruiny rzymskiego miasta Ammaia w São Salvador da Aramenha
Wydarzenia	międzynarodowy festiwal muzyki klasycznej w lipcu (od 2014 r.), Al-Mossassa na początku października, święto kasztanów w listopadzie [daty do sprawdzenia]

NA MIEJSCU

- Spacer po murach i wejście na donżon; cysterna zamkowa i ogród bukszpanowy przy wejściu.
- Zachód słońca z murów – stąd widać pół Alentejo i hiszpańską Estremadurę.
- Ruiny i muzeum rzymskiej Ammai w São Salvador da Aramenha, kilka kilometrów pod miasteczkiem [godziny do sprawdzenia].

- Po drodze z północy: Castelo de Vide z dzielnicą żydowską i źródłami, ok. 12 km.

RYS HISTORYCZNY

Marvão siedzi na samym czubku granitowo-kwarcytowej skały w paśmie Serra de São Mamede, ok. 860 m n.p.m., kilka kilometrów od granicy z Hiszpanią. Białe domy i mury zajmują cały wierzchołek, a zamek kończy się tam, gdzie zaczyna się przepaść. Z wieży widać na północ dolinę Tagu i daleką Serra da Estrela, na wschód hiszpańską Estremadurę, a na zachód i południe równiny Alentejo. To miejsce było punktem obserwacyjnym od zawsze: w okolicy stoją setki dolmenów i menhirów z IV–III tysiąclecia p.n.e., w tym menhir w Meadzie, uważany za najwyższy na Półwyspie Iberyjskim (ok. 7 m).

Pod skałą, w dolinie rzeki Sever, Rzymianie założyli w I w. miasto Ammaia, z forum, łaźniami i mostem, leżące na szlaku z Lizbony do Eméridy (dziś Mérida). Miasto upadło po najazdach V w., a w VIII w. było już tylko ruiną. Nazwę skale dał Ibn Marwan al-Dżilliki, „Galisyjczyk”, muladi (muzułmanin z rodu chrześcijańskiego), który w 884 r. zbuntował się przeciw emirom Kordoby, założył Badajoz i przez prawie pół wieku rządził z rodem niemal niezależnym państwem. Skała Marvão była jego twierdzą i ostatnim schronieniem: kronikarze zapisali groźbę, że jeśli Kordoba ruszy na niego, porzuci Badajoz i „wróci na swoją górę”.

W XII w. Marvão zdobył pierwszy król Portugalii Alfons I Henryk, w 1190 r. odbili je Almohadzi, a ostatecznie gród wrócił do Portugalii w XIII w. Król Sancho II nadał mu prawa miejskie w 1226 r., a joannici, którym oddano okoliczne ziemie, zasiedlili go osadnikami z północy. Dzisiejszy zamek to głównie dzieło króla Dionizego I (Dinisa) po 1299 r., gdy granica z Kastylią została ustalona i trzeba ją było obsadzić łańcuchem twierdz. Ma wszystko, czego uczyły wyprawy krzyżowe: wysoki donżon z wejściem na piętrze, załamane bramy, wąskie przesmyki między murami i ogromną cysternę na deszczówkę, która pozwalała przetrwać oblężenie. Twierdza sprawdziła się jeszcze w 1762 r., gdy kilkutysięczny oddział hiszpański próbował ją wziąć szturmem i został odparty przez załogę portugalsko-brytyjską.

Dziś w obrębie murów mieszka kilkuset ludzi, a gmina traci mieszkańców z roku na rok. Marvão żyje z turystyki i z kasztanów: na stokach góry rosną kasztanowce, a jesienią odbywa się tu duże święto kasztanów. Na domach widać krzyże maltańskie joannitów, a w dawnym kościele Santa Maria pod zamkiem mieści się muzeum miejskie z wykopaliskami z Ammai i okolicznych dolmenów.

Praktycznie. Do miasteczka prowadzi z doliny kręta droga z kilkoma nawrotami; ruch samochodów w obrębie murów jest ograniczony, więc motocykl najlepiej zostawić na parkingu przy bramie Porta de Ródão albo poniżej murów i wejść pieszo (bruk jest stromy i śliski). W Marvão i w dolinie są pensjonaty i kwatery wiejskie; nocleg na górze daje wieczór i poranek bez wycieczek autokarowych. W lipcu na szczycie jest wyraźnie chłodniej niż na równinie Alentejo, ale w południe na murach nie ma cienia. Zamek i muzeum: bilety i godziny według strony gminy (stan na 2026-10: [do sprawdzenia]).

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Marv%C3%A3o, en.wikipedia.org/wiki/Marv%C3%A3o, en.wikipedia.org/wiki/Ammaia

39.39417, -7.37722 (wikidata:Q988863)

ALENTEJO CENTRAL, ÉVORA (PORTUGALIA) · DOJAZD

2 Monsaraz nad jeziorem Alqueva

Fot. Francisco Santos., CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	miasteczko, zamek, megality, widok
Czas	2–3 h + wieczór
Wstęp	miasteczko bez opłat; Museu do Fresco i obserwatorium płatne [ceny do sprawdzenia]
Zdobycie	1167 r. przez Geralda Sem Pavor (Gerald Nieustraszony); ostatecznie 1232 r. z templariuszami
Nazwa	z arabskiego Šariš – czystek (*Cistus ladanifer*), krzew porastający łupkowe wzgórza
Fresk	„Dobry i zły sędzia”, przełom XV i XVI w., odkryty w 1958 r. w dawnej sali sądowej
Jezioro	zalew Alqueva na Gwadianie, zamknięcie zapory 8 lutego 2002 r.
Niebo	Dark Sky Alqueva – pierwsze na świecie miejsce z certyfikatem Starlight Tourism Destination (2011)
Wydarzenia	Monsaraz Museu Aberto – co dwa lata, zwykle w lipcu [rok i daty do sprawdzenia]

NA MIEJSCU

- Ulica Direita od bramy do zamku; widok z murów zamkowych na jezioro i hiszpański brzeg.
- Museu do Fresco z freskiem „Dobry i zły sędzia” [godziny do sprawdzenia].

- Kromlech Xerez przy klasztorze Orada i menhir Bulhoa, kilka kilometrów pod wzgórzem.
- Wieczór i noc: zachód słońca nad jeziorem i gwiazdy; obserwatorium Lago Alqueva (seanse po zmroku, rezerwacja [do sprawdzenia]).

RYS HISTORYCZNY

Monsaraz to wioska w murach na najwyższym wzgórzu okolicy, nad doliną Gwadiany, kilkanaście kilometrów od granicy z Hiszpanią. Dwie główne ulice z bielonych domów biegną wzdłuż grzbietu od bramy do zamku. Wzgórze było zamieszkane od prehistorii: wokół leżą setki zabytków megalitycznych, m.in. dolmeny Olival da Pega, menhir Bulhoa z wyrytymi znakami i kamienny krąg (kromlech) Xerez. Ten ostatni stał w dolinie, którą zalało jezioro Alqueva, więc w latach 2001–2004 rozebrano go i ustawiono na nowo przy klasztorze Orada pod wzgórzem; jego dzisiejszy kwadratowy kształt to w dużej części interpretacja archeologa, który go badał.

Nazwę wywodzi się z arabskiego Šariš, czyli czystek – kleisty krzew, który do dziś porasta suche łupkowe zbocza; z tego samego słowa pochodzi nazwa andaluzyjskiego Jerez. W 1167 r. gród zdobył Geraldo Sem Pavor (Gerald Nieustraszony), legendarny wódz, który brał miasta Alentejo nocnymi napadami, ale Portugalczycy wkrótce go stracili. Ostatecznie zdobył go w 1232 r. król Sancho II z pomocą templariuszy, którzy mieli tu pilnować granicy. Po wojnie o niepodległość z Hiszpanią (od 1640 r.) dobudowano bastiony, a Monsaraz stał się ogniwem łańcucha twierdz Elvas – Juromenha – Olivença – Mourão.

Najcenniejszy zabytek kryje dawna sala sądowa (Paços da Audiência): fresk z końca XV albo początku XVI w., odkryty w 1958 r. przez José Piresa Gonçalvesa, który nadał mu nazwę „Dobry i zły sędzia” (dawny tytuł nie jest znany). Malowidło ma trzy części: u góry Sąd Ostateczny, niżej dobrego sędziego i naprzeciw niego złego, przedstawionego z dwiema twarzami jako uosobienie oszustwa. Dziś pokazuje go Museu do Fresco. W XIX w. miasteczko straciło znaczenie: w 1838 r., a na stałe w 1851 r., siedzibę gminy przeniesiono do Reguengos, m.in. dlatego, że Monsaraz trzymał stronę absolutystów w wojnie domowej. Dzięki temu nic tu nie przebudowano. W latach 60. XX w. antropolog José Cutileiro opisał miejscowe życie w głośnej pracy „A Portuguese Rural Society” pod zmyśloną nazwą „Vila Velha”.

Dziś pod wzgórzem rozlewa się jezioro Alqueva, zalew na Gwadianie zamknięty zaporą w 2002 r., jeden z największych sztucznych zbiorników w Europie Zachodniej. Woda zalała dolinę razem z całą wsią Luz, którą odbudowano obok. Okolica ma bardzo ciemne niebo: w 2011 r. obszar wokół jeziora jako pierwszy

na świecie dostał certyfikat Starlight Tourism Destination, a pod Monsarazem działa obserwatorium. Dziedziniec zamku służy też jako arena walk byków w czasie miejscowych świąt [terminy do sprawdzenia].

> **Praktycznie.** Samochody i motocykle zostają na parkingach przed bramą (wjazd do środka jest ograniczony [zasady do sprawdzenia]); dalej pieszo po stromym bruku. Noclegi: kwatery w samym Monsarazu i w okolicznych wsiach, gospodarstwa agroturystyczne nad jeziorem. W lipcu w Alentejo bywa 35–40 °C, więc najlepszy plan to dojazd rano, sjesta w cieniu i spacer wieczorem. Z Marvão to ok. 140 km bocznymi drogami przez Alentejo (OSRM, szacunkowo), z Monsarazu do Algarve ok. 200–280 km zależnie od bazy.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Monsaraz, en.wikipedia.org/wiki/Monsaraz, en.wikipedia.org/wiki/Xerez_Cromlech, pt.wikipedia.org/wiki/Barragem_de_Alqueva, www.visitportugal.com/pt-pt/destinos/alentejo/483307, www.rdpc.uevora.pt/bitstream/10174/17724/1/Me..., www.rtp.pt/play/p13200/e806472/visita-guiada, www.skyatnightmagazine.com/advice/starlight-t..., space.com/40572-dark-sky-alqueva-world-travel...

38.44318, -7.38069 (wikidata:Q5049794)

OURENSE I LUGO (GALICJA, HISZPANIA) · DOJAZD

3 Ribeira Sacra: kanion Sil (Canón do Sil) i klasztor Santo Estevo

Fot. luimipi (foto sacada por min, no vrán 2005), CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	kanion, widok, klasztor, rzeka
Czas	pół dnia
Wstęp	punkty widokowe bez opłat; klasztor jest hotelem (Parador), wejście do krużganków dla gości i zwiedzających [zasady do sprawdzenia]; rejs katamaranem płatny
Kanion	ponad 500 m różnicy wysokości, zbocza do ok. 50°; od Os Peares (ok. 109 m n.p.m.) do szczytów ok. 1000 m
Pochodzenie	tektoniczne: rzeka płynie uskokami, które rozbiły płaskowyż na bloki w czwartorzędzie
Klasztor	pierwsza wzmianka 921 r.; benedyktyni; od 2004 r. Parador
Wino	D.O. Ribeira Sacra, szczep mencía; winnice na tarasach (socalcos) aż do wody
UNESCO	kandydatura odesłana do uzupełnienia w lipcu 2026 r.; rezerwat biosfery od 2021 r.

Klasztor Santo Estevo de Ribas de Sil, dziś Parador: fasada i romański kościół Fot. Txo, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Punkty widokowe nad zakolami kanionu, przede wszystkim Balcóns de Madrid (oficjalnie mirador de Torgás) nad Paradą de Sil. Nazwa ma pochodzić od kobiet, które stąd żegnały mężów wyruszających za pracą do Madrytu jako szlifierze noży; to przekaz ustny, nie udokumentowany.
- Klasztor Santo Estevo: romański kościół i krużganek Biskupów; kawa na tarasie Paradoru nad kanionem.
- Rejs katamaranem po zalewie (z przystani pod Santo Estevo i z innych przystani w kanionie) – widok ścian i tarasów winnic od dołu [przystanie, rozkład i ceny do sprawdzenia przed wyjazdem].
- Lampka mencíi w jednej z winnic albo w Monforte de Lemos, nieformalnej stolicy krainy.

O MIEJSCU

Ribeira Sacra to kraina w głębi Galicji, na pograniczu prowincji Ourense i Lugo, gdzie rzeki Sil i Miño wcinają się głęboko w granitowy płaskowyż. Najbardziej widowiskowy jest kanion Silu powyżej ujścia do Miño, w gminach Nogueira de Ramuín, Parada de Sil, Pantón i Sober. Ściany mają ponad 500 m wysokości i nachylenie dochodzące do 50°, miejscami są prawie pionowe. Geolodzy podkreślają, że to kanion przede wszystkim tektoniczny: w czwartorzędzie przechylający się płaskowyż popękał na wielkie bloki, rzeka popłynęła szczeliną między nimi i dopiero potem pogłębiła koryto. Dziś Sil jest tu spiętrzony zaporami (m.in. Santo Estevo i San Pedro), więc w dole stoi spokojna, zielona tafla, w której odbijają się zbocza.

Na nasłonecznionych, południowych stokach od czasów rzymskich uprawia się winorośl na wąskich kamiennych tarasach (socalcos), które schodzą aż do wody. Na takich stokach nie wjedzie żadna maszyna, więc winogrona zbiera się ręcznie; w Hiszpanii mówi się o tym „bohaterskie winiarstwo” (viticultura heroica). Wino z apelacji Ribeira Sacra robi się głównie ze szczepu mencía (czerwone) i godello (białe). Stoki zacienione porastają kasztanowce, dęby, brzozy i leszczyny, a w skałach gnieżdżą się sokoły wędrowne i gadożery.

Nazwa krainy pochodzi z dokumentu z 1124 r., w którym Teresa, hrabina Portugalii, matka pierwszego króla Portugalii Alfonsa I, nadała ziemię „w miejscu zwanym Rovoyra Sacrata”. Benedyktyn Antonio de Yepes w XVII w. odczytał to jako Rivoira Sacra, „święty brzeg”, co pasowało do kilkunastu klasztorów rozsianych po stokach. Późniejsi historycy wskazują, że w dokumencie stoi Rovoyra, co może znaczyć raczej „święty dębowy las”. Obie wersje mają swoich zwolenników, a turystyczna przyjęła się na dobre.

Najważniejszym z klasztorów jest Santo Estevo de Ribas de Sil, na lewym brzegu kanionu. Tradycja przypisuje jego początki pustelnikom z VI w.; pierwszy dokument to zgoda króla Ordoño II z 921 r. na odbudowę „dawno opuszczonego” klasztoru. W X i XI w. dożyło w nim swoich dni dziewięciu biskupów, dlatego w herbie klasztoru jest dziewięć mitr, a ich pierścienie uchodziły za cudowne i ściągały pielgrzymów. Pierścienie zaginęły w XVIII–XIX w., ale w 2020 r. konserwatorzy znaleźli cztery z nich w relikwiarzu ołtarza głównego, razem z karteczką, że to cztery ostatnie z dziewięciu. Po kasacie zakonów w XIX w. klasztor popadł w ruinę; od 2004 r. jest hotelem z sieci Parador, z romańskim kościołem i trzema krużgankami (romańskim „Biskupów” i dwoma renesansowymi).

Od 2021 r. Ribeira Sacra wraz z pasmami Oribio i Courel jest rezerwatem biosfery UNESCO. Kandydatura na Listę światowego dziedzictwa trafiła pod obrady Komitetu w lipcu 2026 r., który nie wpisał jej od razu, tylko odesłał do uzupełnienia; władze Galicji liczą na wpis w 2027 r. (stan na 2026-10).

> **Praktycznie.** Do Santo Estevo prowadzą z Ourense (ok. 28 km) lokalne drogi przez Luíntrę; wzdłuż lewego brzegu kanionu biegnie wąska, kręta droga przez Paradę de Sil z kolejnymi punktami widokowymi, a drugi brzeg (Sober, Doade) łączą z nim mosty na dnie doliny. Asfalt jest dobry, ale wąski, bywa żwir na zakrętach i wolno jadące auta turystów. Pod klasztorem i przy punktach widokowych są małe parkingi; motocykl postawi się bez kłopotu. Rano nad rzeką często wisi mgła, która schodzi przed południem – na zdjęcia

> lepsze jest popołudnie. Zasady zwiedzania Paradoru oraz rejsy katamaranem trzeba sprawdzić przed wyjazdem (stan na 2026-10: [do sprawdzenia]).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Ca%C3%B1%C3%B3n_del_Sil, gl.wikipedia.org/wiki/Can%C3%B3n_do_Sil, es.wikipedia.org/wiki/Ribeira_Sacra, es.wikipedia.org/wiki/Monasterio_de_San_Esteb…, gl.wikipedia.org/wiki/Mosteiro_de_Santo_Estev…, www.vinetur.com/20260727104848/unesco-sends-r…, www.xunta.gal/es/notas-de-prensa/-/nova/02712…, www.paxinasgalegas.es/fiestas/mirador-balcone…, lospueblosmasbonitosdeespana.org/en/recursos/…

42.41722, -7.68556 (wikidata:Q1249989)

Baza zachodnia: Salema

4 COSTA VICENTINA, GMINA ALJEZUR, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Arrifana i Aljezur

Fot. Filipe Rocha,user:sacavem (pt) http://pt.wikipedia.org/wiki/Usu%C3%A1rio:Sacavem, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, zamek, wybrzeze, widok
Czas	cały dzień: rano Aljezur, potem Arrifana z zachodem słońca
Wstęp	plaża, ruiny fortu, ribat i zamek w Aljezur bez opłat [do sprawdzenia, czy ribat ma wyznaczone godziny zwiedzania]
Arrifana	ok. 500 m plaży w zatoce pod wysokimi klifami, ze skałą Pedra da Agulha
Fort	Fortaleza da Arrifana z 1635 r., ok. 70 m nad morzem, ruina od XIX w.
Ribat	muzułmański klasztor-twierdza założony ok. 1130 r. przez sufiego Ibn Qasiego, porzucony w 1151 r.; odkryty w 2001 r.
Zamek w Aljezur	na wzgórzu ok. 88 m; mury z czasów Almohadów (XII–XIII w.), zdobyty przez zakon Santiago w połowie XIII w.
Ratownicy	Arrifana, Monte Clérigo i Amoreira strzeżone w sezonie kąpielowym 1.06–30.09 (stan na 2026)
Wydarzenia	koniec lipca: święto rybaków z sardynkami na Arrifanie [termin do sprawdzenia]; koniec

listopada: Festival da Batata-Doce w Aljezur (w 2025 r. 28–30 listopada) [termin do sprawdzenia]

Fundamenty ribatu Ibn Qasiego na cyplu Ponta da Atalaia nad Arrifaną. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Okrągła wieża i mury zamku w Aljezur na wzgórzu nad starą częścią miasteczka. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Zachód słońca z ruin fortu nad Arrifaną, potem kolacja w osadzie nad zatoką.
- Ribat na cyplu Ponta da Atalaia: fundamenty meczetów nad klifem.
- Zamek w Aljezur: krótki, stromy podjazd i widok na dolinę oraz obie części miasteczka.

- Inne plaże gminy z ratownikami: Monte Clérigo i Amoreira u ujścia strumienia Aljezur.

O MIEJSCU

Arrifana to pocztówka zachodniego wybrzeża: półkolista zatoka pod wysokimi na kilkadziesiąt metrów klifami, białe domy osady spływające zboczem prawie do samej wody i samotna, pionowa skała Pedra da Agulha („igła”) w morzu przy południowym końcu plaży. Plaża ma ok. 500 m piasku i jest osłonięta od północy, dlatego surferzy przyjeżdżają tu przez cały rok, także wtedy, gdy na otwartych plażach fale są za duże. Woda to chłodny Atlantyk, w lipcu średnio ok. 18 °C (średnie wieloletnie dla Aljezur, stan na 2026-10, źródło: temperaturadomar.pt). Na klifie od północy stoją ruiny Fortaleza da Arrifana, zbudowanej w 1635 r. na rozkaz gubernatora Algarve Gonçala Coutinha. Fort chronił zatokę i pułapkę na tuńczyki (almadrava), która działała tu od 1516 r. Po trzęsieniu ziemi w 1755 r. odbudowano go jeszcze dwa razy, ale w 1861 r. był już opuszczony. Dziś to jeden z najpiękniejszych punktów widokowych na Costa Vicentina, najlepszy o zachodzie słońca.

Kilometr dalej na północ, na cyplu Ponta da Atalaia, leży znalezisko, które archeolodzy uznają za jedno z najważniejszych w Portugalii w XXI w. W 2001 r. Rosa i Mário Varela Gomesowie zidentyfikowali tu ribat, muzułmański klasztor-twierdzę. Założył go ok. 1130 r. Ibn Qasi, mistyk sufi chrześcijańskiego pochodzenia, który w latach 1130–1140 napisał swój najważniejszy traktat, „Zrzucenie sandałów”. Potem stanął na czele powstania przeciw Almorawidom (w latach 1144–1145 jego ośrodkiem była Mértola), a jego zwolennicy opanowali Silves. Gdy zbuntował się z kolei przeciw Almohadom, szukając pomocy u króla Portugalii Alfonsa I Henryka, w 1151 r. zabili go w Silves właśni zwolennicy, oskarżając o zdradę islamu. Ribat opustoszał. Wykopaliska odsłoniły fundamenty kilku meczetów z niszami modlitewnymi (relacje z kolejnych sezonów mówią o sześciu albo ośmiu), minaretu, cel i cmentarz z grobami zwróconymi ku Mekce. Od 2013 r. ribat jest pomnikiem narodowym.

Aljezur, 10 km w głąb lądu, leży w dolinie strumienia, który do XVI w. był żeglowny i doprowadzał statki prawie pod miasteczko. Nad starą częścią wznosi się na wzgórzu zamek z dwiema wieżami. Wzgórze było zamieszkane już w epoce brązu, ale twierdzę zbudowali muzułmanie: osada powstała w X w., a dzisiejsze mury pochodzą z czasów Almohadów. W połowie XIII w. zdobyli ją rycerze zakonu Santiago pod wodzą Paia Peresa Correi. Legenda mówi, że stało się to o świcie (alva), dlatego patronką miasta jest Nossa Senhora da Alva. Trzęsienie ziemi w 1755 r. zrujnowało miasteczko i biskup Algarve Francisco Gomes do Avelar postanowił przenieść je na zdrowsze, płaskie miejsce po drugiej stronie doliny. Kamień węgielny pod nowy kościół położył w 1795 r., ale

mieszkańcy nie chcieli się przeprowadzić. Do dziś Aljezur ma więc dwie części: starą pod zamkiem i Igreja Nova („Nowy Kościół”) z neoklasycznym kościołem parafialnym z 1809 r. Okolica słynie z batatów odmiany Lyra (batata-doce de Aljezur), które mają chronione oznaczenie geograficzne IGP; pod koniec listopada miasteczko świętuje je na trzydniowym festiwalu.

> **Praktycznie.** Z Salemy ok. 45 km do Aljezur (ok. 45 min) i ok. 53 km do Arrifany (ok. 1 h) przez Vila do Bispo i N268, a od Aljezur N120 (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10). Zjazd na plażę to strome serpentyny, a parkingi na dole i na klifie w lipcu zapełniają się przed południem; motocykl łatwiej wcisnąć przy drodze nad osadą i zejść pieszo [do sprawdzenia na miejscu]. Arrifana, Monte Clérigo i Amoreira są w sezonie kąpielowym 1 czerwca – 30 września strzeżone przez ratowników (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r.). Przy fali trzymaj się strefy kąpieliska, bo tuż obok pływają surferzy. Do zamku w Aljezur prowadzi wąska uliczka z małym parkingiem na górze.

Droga: Serra de Monchique: z Porto de Lagos przez Caldas de Monchique na Fóię i do Aljezur (N266, N266-3, N267) (epicka droga motocyklowa, opis na stronie)

Źródła: 14 adresów – lista w rozdziale „Źródła i licencje”.
37.29278, -8.86500 (wikidata:Q7237764)

5 COSTA VICENTINA, GMINA ALJEZUR, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Carrapateira, plaże Amado i Bordeira

Fot. Filipe Rocha,user:sacavem (pt) http://pt.wikipedia.org/wiki/Usu%C3%A1rio:Sacavem, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, wybrzeze, widok, wies
Czas	pół dnia albo cały dzień z obiadem we wsi
Wstęp	plaże i punkty widokowe bez opłat; Museu do Mar e da Terra płatne [cena i godziny do sprawdzenia]
Położenie	wieś przy N268 na zachodnim wybrzeżu, ok. 23 km (ok. 26 min) od Salemy
Bordeira	długa, szeroka plaża z wydmami i ujściem strumienia Ribeira da Bordeira
Amado	szeroka plaża w dolinie na południe od wsi; szkoły surfingu
Pontal	cypel między plażami z punktami widokowymi; z morza łatwo go było pomylić z przylądkiem św. Wincentego
Ratownicy	Amado i Bordeira strzeżone w sezonie kąpielowym 1.06–30.09 (stan na 2026)
Woda w lipcu	ok. 18 °C, fala i silny północny wiatr po południu

Ujście strumienia Ribeira da Bordeira; za nim ciągnie się szeroka plaża Bordeira. Fot. EAndy, CC BY 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Przejazd wokół cypla Pontal od Bordeiry do Amado z postojami na punktach widokowych nad klifami.
- Brodzenie w rozlewisku przy ujściu strumienia na Bordeirze; kąpiel w oceanie tylko przy spokojnej fali i w strefie ratowników.
- Obserwowanie surferów na Amado albo pierwsza lekcja surfingu (szkoły na plaży).
- Wzgórze z kościołem i resztkami fortu we wsi, Museu do Mar e da Terra.

O MIEJSCU

Za Vila do Bispo droga N268 skręca na północ i wjeżdża na płaskowyż nad zachodnim wybrzeżem. Krajobraz zmienia się w kilka minut: zamiast bielonych wsi i sadów są niskie wrzosowiska, makia i pojedyncze sosny wygięte od wiatru, a ocean widać tylko jako jasny pas za krawędzią klifów. Po kilkunastu kilometrach droga zjeżdża do Carrapateiry, małej wsi nad strumieniem, z dwiema wielkimi plażami po obu stronach skalistego cypla Pontal. To już Costa Vicentina, zachodnie wybrzeże Algarve, z zupełnie innym morzem niż w Salemie: z falą, prądami i wodą, która w lipcu ma średnio ok. 18 °C (średnie wieloletnie dla Aljezur, stan na 2026-10, źródło: temperaturadomar.pt).

Bordeira, na północ od wsi, to długa, szeroka i dzika plaża, uważana za jedną z najpiękniejszych w Portugalii. Strumień Ribeira da Bordeira tworzy przy ujściu płytkie rozlewisko, które zmienia kształt z każdym pływem, a za plażą wznoszą się wydmy. Po południowej stronie cypla leży Amado, szeroka zatoka w dolinie, do której przez cały rok przyjeżdżają surferzy; na fale stosunkowo łagodne dla początkujących działają tu szkoły surfingu. Wokół cypla Pontal biegnie droga z

punktami widokowymi nad klifami z czerwonawych skał. Dawniej był to groźny punkt dla żaglowców: z morza wyglądał jak przylądek św. Wincentego leżący kilkanaście mil dalej na południe, a szybki prąd znosił statki na skały.

Sama Carrapateira była zawsze mała, bo wokół jest sucho, a wody dają tylko strumień i kilka studni. W XVII w. mieszkańcy, nękani przez korsarzy z Afryki Północnej, wybłagali u władz ochronę. W 1673 r. gubernator Algarve Nuno da Cunha de Ataíde zbudował na wzgórzu nad wsią mały fort, którego mury otoczyły istniejący już kościół parafialny Nossa Senhora da Conceição z XVI w. Fort zniszczyło trzęsienie ziemi w 1755 r. i w 1792 r. był już ruiną. Na cyplu na południowy zachód od wsi archeolodzy odkryli w 2001 r. resztki osady rybackiej z XII–XIII w., z końca panowania muzułmańskiego. Życie dawnych rybaków i rolników pokazuje małe Museu do Mar e da Terra na skraju wsi.

> **Praktycznie.** Z Salemy ok. 23–26 km (ok. 30 min) przez Vila do Bispo i N268 (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10). Na Bordeirę zjeżdża się od północnego wjazdu do wsi; bezpłatny parking jest na górze klifu, skąd schodzi się na plażę. Do Amado prowadzi droga z południowego końca wsi (ok. 2 km). Nawierzchnia drogi wokół cypla i przy parkingach bywa nieutwardzona [do sprawdzenia]. Na płaskowyżu i nad klifami latem po południu mocno wieje z północy: przy postoju motocykl lepiej ustawić przodem pod wiatr, a kask trzymać przy sobie. Amado i Bordeira są w sezonie kąpielowym 1 czerwca – 30 września strzeżone przez ratowników (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r.). Cienia na plażach nie ma.

Źródła: en.wikipedia.org/wiki/Carrapateira,_Aljezur, pt.wikipedia.org/wiki/Praia_do_Amado, pt.wikipedia.org/wiki/Praia_da_Bordeira, www.e-konomista.pt/praia-da-bordeira/, www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Amb..., www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/month/julho/, www.wikidata.org/wiki/Q5046024, www.wikidata.org/wiki/Q10352935, www.wikidata.org/wiki/Q10352568

37.18389, -8.89528 (wikidata:Q5046024)

6

BARLAVENTO, GMINA LAGOS, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Lagos i Ponta da Piedade

Fot. Jose A., CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	miasto, wybrzeze, muzeum, widok
Czas	cały dzień: rano Ponta da Piedade, w południe stare miasto, potem plaża
Wstęp	stare miasto i Ponta da Piedade bez opłat; muzeum w budynku Mercado de Escravos płatne [cena i godziny do sprawdzenia]; rejsy łodzią i kajakiem do grot płatne
Mieszkańcy	gmina ok. 33,5 tys. (2021), latem wielokrotnie więcej
Wyprawy	port wypraw wzdłuż Afryki w XV w.; stąd Gil Eanes wyruszył w 1434 r. za przylądek Bojador
Mercado de Escravos	budynek dawnej intendentury i komory celnej; piętro z 1691 r.; od 2016 r. muzeum szlaku niewolników
Valle da Gafaria	w 2009 r. przy budowie parkingu pod murami znaleziono szczątki 158 Afrykanów z XV–XVII w.
Ponta da Piedade	skały i groty z wapieni miocenu (ok. 20–7 mln lat), klify do ok. 40 m; latarnia z 1913 r.
Plaże strzeżone	Camilo, Dona Ana, Porto de Mós, Batata, Meia Praia, Luz – 1.06–30.09 (stan na 2026)

Nazajutrz, a był to ósmy dzień miesiąca sierpnia, bardzo wcześnie rano z powodu upału,
żeglarze zaczęli szykować swoje łodzie i wyprowadzać jeńców, jak im rozkazano.
[…]
Lecz jakież serce, choćby najtwardsze, nie zostałoby przeszyte litością na widok tej gromady?
Jedni bowiem stali ze zwieszonymi głowami i twarzami zalanymi łzami, patrząc jeden na drugiego;
inni jęczeli boleśnie, wpatrzeni w wysokość niebios, i wołali głośno, jakby prosili o pomoc Ojca natury;
inni zawodzili swoje skargi na kształt pieśni, według obyczaju swojej ziemi.
[…]
A żeby ich boleść była jeszcze większa, nadeszli ci, którym powierzono podział, i zaczęli ich rozdzielać, by wyrównać udziały;
trzeba więc było odrywać synów od ojców, żony od mężów i braci od braci.
Nie oszczędzano ani przyjaciół, ani krewnych: każdy szedł tam, gdzie rzucił go los!

— Gomes Eanes de Zurara, „Kronika odkrycia i podboju Gwinei” rozdz. XXV · przekład własny · tekst oryginalny

No outro dya, que eram viij°. dyas do mes dagosto, muito cedo pella manhaã por rezom da calma, começarom os mareantes de correger seus batees, e tirar aquelles cativos pera os levarem, segundo lhe fora mandado;
[…]
Mas qual serya o coraçom, por duro que seer podesse, que nom fosse pungido de piedoso sentimento, veendo assy aquella companha;
ca huũs tiinham as caras baixas, e os rostros lavados com lagrimas, olhando huũs contra os outros;
outros estavam gemendo muy doorasamente, esguardando a altura dos ceeos, firmando os olhos em elles, braadando altamente, como se pedissem acorro ao padre da natureza;
outros faziam suas lamentaçooẽs em maneira de canto, segundo o costume de sua terra.
[…]
Mas pera seu doo seer mais acrecentado, sobreveherom aquelles que tiinham carrego da partilha, e começarom de os apartarem huũs dos outros, afim de poerem seus quinhooẽs em igualleza;
onde conviinha de necessydade de se apartarem os filhos dos padres, e as molheres dos maridos, e os huũs irmaãos dos outros.
A amigos nem a parentes nom se guardava nhũa ley, somente cada huũ caya onde o a sorte levava!

Budynek Mercado de Escravos przy placu Infante D. Henrique; arkady na parterze, piętro dobudowane w 1691 r. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Mury miejskie Lagos; ich dzisiejszy przebieg pochodzi głównie z XVI w. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Ponta da Piedade rano, zanim przyjadą autokary: kładki i ścieżki nad klifami od latarni w stronę plaży Canavial i schody na dół do wody.
- Rejs łodzią albo kajakiem z przystani w Lagos do grot pod Ponta da Piedade; najspokojniej rano, zanim podniesie się wiatr.
- Stare miasto: plac Infante D. Henrique z budynkiem Mercado de Escravos i muzeum, mury, kościół Santo António ze złoconymi rzeźbieniami i muzeum miejskie obok.
- Kąpiel na jednej z plaż pod klifami: Camilo (drewniane schody w dół), Dona Ana albo Porto de Mós.

RYS HISTORYCZNY

Lagos leży u ujścia rzeki Bensafrim, nad szeroką zatoką, która przez wieki była najlepszym naturalnym portem zachodniego Algarve. Rzymianie nazywali osadę Lacobriga, Maurowie Zawaia, a w 1249 r. miasto ostatecznie przeszło w ręce króla Alfonsa III. Złoty wiek przyszedł w XV w. W zatoce w 1415 r. zebrała się flota króla Jana I przed zdobyciem Ceuty, a jego syn, infant Henryk Żeglarz, przez lata mieszkał głównie tu i w Sagres. Z Lagos wypływały karawele, które krok po kroku posuwały się wzdłuż wybrzeża Afryki. Tutejszy żeglarz Gil Eanes w 1434 r. jako pierwszy znany Europejczyk opłynął przylądek Bojador, który uważano wtedy za kraniec żeglownego świata. Od 1576 do 1755 r. Lagos było stolicą Algarve, dopóki trzęsienie ziemi i fala tsunami nie zniszczyły większości miasta. Z dawnych umocnień zostały odcinki murów z XVI w. i mały fort Ponta da Bandeira z lat 1679–1690 przy wejściu do portu.

Z tym samym portem wiąże się najciemniejsza strona epoki odkryć. W 1444 r. Lançarote, giermek infanta i poborca królewski, poprowadził sześć karawel do zatoki Arguin na wybrzeżu dzisiejszej Mauretanii i wrócił z ok. 240 jeńcami (źródła podają różne liczby). Kronikarz Gomes Eanes de Zurara opisał, jak 8 sierpnia jeńców wyprowadzono na pole pod miastem i dzielono między uczestników wyprawy, rozdzielając rodziny. Henryk, siedząc na koniu, wziął przysługującą mu piątą część: 46 osób. Sprzedaż w Lagos uważa się za początek atlantyckiego handlu niewolnikami na wielką skalę. Tradycja łączy to miejsce z budynkiem przy dzisiejszym placu Infante D. Henrique, zwanym Mercado de Escravos, czyli targiem niewolników. Pewności, że targ odbywał się właśnie tam, nie ma, a obecny budynek z arkadami to dawna intendentura wojskowa i komora celna, z piętrem dobudowanym w 1691 r. Od 2016 r. mieści muzeum poświęcone historii niewolnictwa.

O ofiarach przypomniało też odkrycie z 2009 r. Przy budowie parkingu w Valle da Gafaria, tuż za murami, archeolodzy znaleźli dawne miejskie wysypisko, a w nim szczątki 158 osób pochodzenia afrykańskiego, wrzuconych do dołu bez chrześcijańskiego pochówku. To jeden z najstarszych znanych i zbadanych zespołów szczątków zniewolonych Afrykanów, datowany na XV–XVII w. Zurara pisał, że sam widział w Lagos dzieci i wnuki jeńców, urodzone już w Portugalii i ochrzczone. Dla niego była to pociecha, dla nas to świadectwo, że miasto przez pokolenia żyło z tego handlu.

Kilka kilometrów na południe od centrum leży Ponta da Piedade, najsłynniejszy skrawek wybrzeża Algarve. Morze wyrzeźbiło tu w złotych i rdzawych wapieniach z miocenu (ok. 20–7 mln lat temu) labirynt kolumn, łuków, tuneli i grot, do których wpływa się łodzią albo kajakiem. W skałach znajduje się zęby

rekinów i skamieniałe korale. W XVI w. na cyplu stała kaplica Matki Boskiej Litościwej (Nossa Senhora da Piedade), od której wzięła się nazwa, a w 1663 r. bateria artylerii. Kaplicę rozebrano pod latarnię morską, która świeci od 1913 r. Z grot zachwycała się poetka Sophia de Mello Breyner Andresen, która spędzała w Lagos wakacje; jedna z nich nosi dziś jej imię.

> **Praktycznie.** Z Salemy ok. 19 km (ok. 25 min) drogą N125, do Ponta da Piedade ok. 21 km (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10). W lipcu Lagos jest bardzo zatłoczone; w centrum obowiązują płatne strefy parkowania, a motocykl najłatwiej postawić przy murach albo przy przystani [miejsca i opłaty do sprawdzenia]. Przy latarni na Ponta da Piedade jest parking, w sezonie zapchany od rana. Plaże Camilo, Dona Ana, Porto de Mós, Batata i Meia Praia są w sezonie kąpielowym 1 czerwca – 30 września strzeżone przez ratowników (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r.). Woda w zatoce Lagos ma w lipcu średnio ok. 19–20 °C (stan na 2026-10, źródło: temperaturadomar.pt). Na obiad lepiej uciec z głównego deptaka w boczne uliczki.

Źródła: 13 adresów – lista w rozdziale „Źródła i licencje”.
37.10278, -8.67278 (wikidata:Q732548)

7 BARLAVENTO, GMINA VILA DO BISPO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Plaże Zavial i Ingrina

Fot. Marty B, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, widok, kosciol
Czas	pół dnia albo cały dzień plażowy
Wstęp	bez opłat
Położenie	dwie sąsiednie zatoki ok. 5 km na południe od wsi Raposeira (N125), ok. 12 km od Salemy
Zavial	szersza zatoka otwarta na fale; znane miejsce do surfowania
Ingrina	mniejsza, osłonięta skałami zatoczka; spokojniejsza woda
Ratownicy	obie plaże strzeżone w sezonie kąpielowym 1.06–30.09 (stan na 2026)
Po drodze	kaplica Nossa Senhora de Guadalupe przy N125 między Budens a Raposeirą, pomnik narodowy

Zatoczka Ingrina, osłonięta skałami: tu kąpie się spokojniej niż w sąsiednim Zavial. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Kąpiel w Ingrinie, potem spacer skałami do Zavial.
- Obiad w restauracji przy plaży Zavial i patrzenie na surferów.
- Kaplica Nossa Senhora de Guadalupe przy N125 w drodze tam albo z powrotem.

O MIEJSCU

Na zachód od Salemy wybrzeże staje się dziksze. Z drogi N125 we wsi Raposeira odbija w stronę morza wąski asfalt, który przez ok. 5 km wije się doliną wśród zarośli i pól, aż rozwidla się do dwóch sąsiednich zatok. Zavial jest szerszy i otwarty na ocean: przy większej fali przyjeżdżają tu surferzy, bo zatoka słynie z równej fali łamiącej się w prawo. Kilkaset metrów na zachód leży Ingrina, mała zatoczka zamknięta skałami, w której woda jest zwykle spokojniejsza. Obie mają piasek, ciemne skały na brzegach i strome zbocza porośnięte makią. Za zakrętami nie widać żadnej zabudowy, tylko kilka restauracji i bar przy plaży.

Latem fale zwykle są tu niewielkie, ale woda to wciąż chłodny Atlantyk (w lipcu ok. 19–20 °C, stan na 2026-10, źródło: temperaturadomar.pt), a przy fali w Zavial mogą się pojawić prądy wsteczne. Obie plaże są w sezonie kąpielowym (1 czerwca – 30 września) strzeżone przez ratowników (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r.). Do pływania lepsza jest Ingrina, a Zavial na spacer brzegiem i patrzenie na surferów. Obie zatoki są zwrócone na południe, więc północny wiatr nortada, który latem wieje na zachodnim wybrzeżu, dociera tu słabiej.

W drodze nad morze warto zatrzymać się przy N125, między Budens a Raposeirą, przy kaplicy Nossa Senhora de Guadalupe. To jeden z nielicznych średniowiecznych kościołów Algarve, który przetrwał trzęsienie ziemi w 1755 r.: prosta, bielona bryła z przyporami, sklepieniem prezbiterium opartym na ośmiu kolumnach i kapitelami z gałązkami, muszlami i ludzkimi głowami. Data budowy jest niepewna: część badaczy łączy kaplicę z czasami króla Dionizego w XIII w., inni wskazują na XV w. Tradycja mówi, że modlił się tu infant Henryk Żeglarz, który mieszkał w pobliskiej Raposeirze i w Sagres [legenda]. Przy kaplicy działa małe centrum interpretacyjne [godziny do sprawdzenia].

> **Praktycznie.** Z Salemy ok. 12 km (ok. 17 min) przez N125 i Raposeirę (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10). Droga do zatok jest asfaltowa, wąska i kręta, bez pobocza. Parkingi przy obu plażach są nieurządzone i w lipcu zapełniają się przed południem; motocykl zmieści się z boku, ale grunt bywa

> piaszczysty, więc pod nóżkę przyda się podkładka. W Ingrinie jest bar z toaletą, w Zavial restauracja. Do Sagres z Raposeiry ok. 12 km.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Praia_do_Zavial, pt.wikipedia.org/wiki/Praia_da_Ingrina, euroveloportugal.com/en/poi/praia-do-zavial-2, playocean.net/en/portugal/vila-do-bispo/beach..., www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Amb..., en.wikipedia.org/wiki/Hermitage_of_Our_Lady_o..., 360.patrimoniocultural.gov.pt/en/explore/item..., www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/month/julho/, www.wikidata.org/wiki/Q20061734, www.wikidata.org/wiki/Q10352614

37.04554, -8.87048 (wikidata:Q20061734)

8 BARLAVENTO, GMINA VILA DO BISPO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Praia da Figueira

Fot. Herbert wie, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, szlak, zamek
Czas	pół dnia z dojściem
Wstęp	bez opłat
Położenie	dzika plaża ok. 1,5 km na zachód od Salemy, poniżej wsi Figueira
Dojście	tylko pieszo: od parkingu ok. 1 km polną drogą wśród ogrodów i studni z kieratem
Ratownicy	brak; plaża bez barów i leżaków
Fort	ruiny fortu Vera Cruz da Figueira z XVII w. na klifie po wschodniej stronie

NA MIEJSCU

- Spacer doliną przez ogrody i obok studni z kieratem.
- Kąpiel w pustej zatoce, najlepiej w odpływ, gdy plaża jest szeroka.
- Ruiny fortu Vera Cruz na wschodnim klifie i widok na wybrzeże w stronę Sagres.

O MIEJSCU

Praia da Figueira to plaża dla tych, którzy chcą uciec od ludzi. Leży tuż za cyplem na zachód od Salemy, ale nie prowadzi do niej żadna droga. Z wioski Figueira przy N125 jedzie się w dół doliny wąskim asfaltem do prowizorycznego parkingu, a dalej idzie pieszo polną drogą. Ścieżka biegnie dnem doliny przez ogrody warzywne, obok starych studni z kieratem (noras), którymi dawniej czerpano wodę do podlewania, aż dolina otwiera się na zatokę między wysokimi, złotymi i ciemnozielonymi klifami.

Plaża jest piaszczysta i niewielka: w przypływ zostaje z niej wąski pas, w odpływ robi się szeroka. Nie ma tu ratowników, barów ani leżaków, a wśród przychodzących są też naturyści. Na klifie po wschodniej stronie stoją ruiny fortu Vera Cruz da Figueira z XVII w., jednego z szeregu małych fortów, które budowano wtedy wzdłuż wybrzeża przeciw korsarzom z Afryki Północnej,

napadającym na zatoki i porywającym ludzi. Na zachodzie widać sąsiednią plażę Furnas.

Klify są zbudowane z miękkich warstw skalnych i co roku się osypują. Ręcznik lepiej rozłożyć z dala od ściany, a pod skałami nie siadać w cieniu. Woda jest tu tak samo chłodna jak w Salemie (ok. 19–20 °C w lipcu) i zwykle spokojna, bo zatoka jest zwrócona na południe.

> **Praktycznie.** Z Salemy do wsi Figueira ok. 2 km (5 min), dalej wąską drogą w dół doliny do parkingu na ok. 40 aut. Od parkingu na plażę idzie się ok. 1 km polną drogą (ok. 15–20 min; źródła podają różne odległości, [do sprawdzenia na miejscu]). Motocykl zostaje na parkingu; kask i kurtkę lepiej zostawić w kwaterze. Trzeba wziąć wodę, jedzenie i coś na cień, a na ścieżkę buty zamiast klapek. Plaża nie jest kąpieliskiem strzeżonym (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r.).

Źródła: postal.pt/algarve/conheca-a-praia-do-algarve-..., www.playocean.net/amp/en/portugal/vila-do-bis..., aldeiasportuguesas.pt/faro/vila-do-bispo/budens/, www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Amb..., www.wikidata.org/wiki/Q25442349

37.06058, -8.83978 (wikidata:Q25442349)

9 BARLAVENTO, GMINA VILA DO BISPO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA

Salema i plaża Boca do Rio

Fot. Marty B, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, wies, geologia, rzymskie
Czas	baza na cały pobyt; Boca do Rio pół dnia
Wstęp	bez opłat
Położenie	wieś rybacka w Parku Przyrodniczym Południowo-Zachodniego Alentejo i Costa Vicentina, ok. 19 km na zachód od Lagos
Plaża	ok. 1 km piasku w zatoce osłoniętej od północnego wiatru; łodzie rybackie na środku plaży
Ślady dinozaurów	trójpalczaste tropy dwunożnych roślinożerców z grupy iguanodonów, dolna kreda (barrem), na płytach skalnych przy zachodnim końcu plaży
Boca do Rio	plaża w ujściu dwóch strumieni, ok. 2,5 km na wschód; ruiny rzymskiej willi z zakładem solenia ryb
Ratownicy	Salema – plaża strzeżona w sezonie kąpielowym 1.06–30.09; Boca do Rio – bez ratowników (stan na 2026)
Woda w lipcu	ok. 19–20 °C, chłodniej niż na wschodzie Algarve

Trójpalczaste tropy dinozaura z grupy iguanodonów na skalnej płycie przy plaży w Salemie. Fot. Matthias Süßen, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Ruiny rzymskich budowli nad plażą Boca do Rio, rozmywane przez morze. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Zatoka Boca do Rio i podmokła dolina dwóch strumieni za plażą. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Poranek na plaży w Salemie: powrót łodzi i sortowanie połowu, potem kąpiel w osłoniętej zatoce.
- Tropy dinozaurów przy zachodnim końcu plaży, najlepiej w odpływ.
- Spacer klifem albo krótki przejazd do Boca do Rio: ruiny rzymskiego zakładu solenia ryb i fort Almádena na cyplu.
- Kolacja w tawernie przy deptaku: ryba z grilla z porannego połowu.

O MIEJSCU

Salema to mała wieś rybacka na południowym brzegu zachodniego Algarve, w połowie drogi między Lagos a Sagres. Białe domy schodzą wąskimi uliczkami do zatoki, a na środku plaży wciąż leżą łodzie, kosze na ośmiornice i sieci. Rano rybacy wyciągają na piasek nocny połów, który wieczorem trafia do tawern przy nadmorskim deptaku. Wieś leży w Parku Przyrodniczym Południowo-Zachodniego Alentejo i Costa Vicentina, więc nie wyrosły tu wielkie hotele, a za ostatnimi domami zaczynają się wzgórza porośnięte makią. W 2011 r. Salema miała niespełna 300 stałych mieszkańców. Latem jest ich kilka razy więcej, a i tak to jedno z najspokojniejszych miejsc na całym wybrzeżu.

Plaża ma prawie kilometr długości i leży w zatoce, którą od północy osłaniają wzgórza. Dlatego jest tu spokojniej niż na zachodnim wybrzeżu, gdzie latem wieje silny północny wiatr, nortada. Woda to jednak Atlantyk: w lipcu ma średnio ok. 19–20 °C, czyli jest wyraźnie chłodniejsza niż we wschodnim Algarve (średnie wieloletnie, stan na 2026-10, źródło: temperaturadomar.pt). Salema ma Błękitną Flagę, w sezonie kąpielowym od 1 czerwca do 30 września pilnują

jej ratownicy i jest przystosowana dla osób z niepełnosprawnościami (stan na 2026, źródło: rozporządzenie o kąpieliskach na 2026 r. i gmina Vila do Bispo).

Na skalnych płytach przy plaży zachowały się ślady dinozaurów. Warstwy osadów powstały we wczesnej kredzie (w barremie, ok. 125–130 mln lat temu) w płytkiej lagunie, którą potem zalało morze. Po jej mulistym brzegu chodziły duże roślinożerne dinozaury z grupy iguanodonów, które zostawiły trójpalczaste odciski stóp. Przy zachodnim końcu plaży, przy schodach, widać grupę kilkunastu tropów; po wschodniej stronie są rozrzucone i trudniej je znaleźć bez przewodnika. Najlepiej oglądać je w odpływ, przy niskim słońcu, kiedy cień wydobywa zarys palców.

Dwa i pół kilometra na wschód, za cyplem, leży Boca do Rio, „ujście rzeki". Spotykają się tu dwa strumienie, za plażą ciągnie się podmokła dolina z polami, a nad zatoką stoi fort São Luís de Almádena z 1632 r. Dwa tysiące lat temu morze wchodziło w tę dolinę szerokim estuarium. Rzymianie zbudowali nad nim willę nadmorską z łaźnią, pokojami wyłożonymi mozaikami i ścianami z malowanym tynkiem, a za nią zakład z kamiennymi kadziami (cetariae), w których solono ryby i robiono sosy rybne. Wśród znalezisk był skarb ponad tysiąca monet. Zakład zajmował ok. 2 ha i był jednym z większych w południowej Luzytanii; badania prowadzone od 2017 r. przez archeologów z Portugalii i Niemiec ujawniły też dobrze zachowane budowle produkcyjne. Ruiny przykrywały wydmy, a odsłoniła je dopiero fala tsunami po trzęsieniu ziemi w 1755 r. Dziś morze rozmywa je z każdym zimowym sztormem, a mury widać wprost na skarpie nad plażą. Dolina za plażą to bagno Paul da Boca do Rio (ok. 134 ha) z trzcinowiskami i tamaryszkami, a niespełna 2 km od brzegu leży na dnie wrak francuskiego okrętu flagowego L'Océan z 80 działami, zatopionego przez Brytyjczyków w bitwie pod Lagos w sierpniu 1759 r.

> **Praktycznie.** Salema leży ok. 1,5 km na południe od drogi N125; zjazd prowadzi krętą drogą przez dolinę. W samej wsi uliczki są wąskie i strome, a latem miejsca przy plaży zajmują się do rana. Motocykl lepiej zostawić przy kwaterze albo na parkingu na wjeździe do wsi i zejść pieszo. Do Boca do Rio dojeżdża się osobną drogą od strony Budens (z Salemy ok. 2,5 km, ok. 5 min); przy plaży jest nieutwardzony parking, a obok w eukaliptusowym zagajniku miejsce piknikowe. Na Boca do Rio nie ma ratowników ani barów, więc wodę trzeba przywieźć ze sobą. Do Lagos ok. 19 km (ok. 25 min), do Sagres ok. 19 km (ok. 20 min), do lotniska w Faro ok. 107 km (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10).

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Praia_da_Salema, geossitios.progeo.pt/geosites/salema, postal.pt/nacional/conheca-a-praia-algarvia-q..., pt.wikipedia.org/wiki/Praia_da_Boca_do_Rio, investiga.upo.es/documentos/

636b0cd2ddab81041..., aldeiasportuguesas.pt/faro/vila-do-bispo/budens/, resources.natural.pt/uploads/additional-infor..., tomorrowalgarve.com/vila-do-bispo-once-again-..., www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Amb..., www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/month/julho/, www.wikidata.org/wiki/Q7404257

37.06600, -8.82800 (wikidata:Q7404257)

SERRA DE MONCHIQUE, GMINA MONCHIQUE, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA SALEMA · OPCJA

10

Serra de Monchique: Fóia, Monchique i Caldas de Monchique

Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Typ	gory, droga motocyklowa, termy, widok, geologia
Czas	cały dzień; w pojedynkę jako pętla przez góry i zachodnie wybrzeże
Wstęp	bez opłat; kąpiel w uzdrowisku płatna [do sprawdzenia]
Fóia	902 m, najwyższy szczyt Algarve; maszty nadajników i punkt widokowy na szczycie
Geologia	masyw syenitu nefelinowego z późnej kredy (ok. 72 mln lat); od Fói nazwano odmianę tej skały, fojait
Klimat	opady 1000–2000 mm rocznie, „zielona wyspa” południa; dąb Quercus canariensis i różanecznik Rhododendron ponticum subsp. baeticum
Caldas de Monchique	źródła 27–31,5 °C, woda silnie zasadowa (pH ok. 9,5); znane od czasów rzymskich
Pożar 2018	3–10 sierpnia 2018 r., ok. 27 tys. ha; spłonęły 62 domy stałych mieszkańców i 49 domów letnich (pt.wikipedia)
Drogi	N266 z Portimão przez Caldas, Estrada da Fóia

(N266-3) na szczyt, N267 do Aljezur i na wschód przez Alferce

Miasteczko Monchique na zboczach między Fóią a Picotą. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Szczyt Fóia z masztami nadajników w letniej burzy. Fot. Bli, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Estrada da Fóia z Monchique na szczyt (ok. 8 km zakrętów): przy dobrej widoczności widać wybrzeże od Portimão po Lagos i cypel Sagres.
- Monchique: spacer po starym centrum, kieliszek medronho albo melosy w barze.
- Caldas de Monchique: kawa na placu w cieniu, woda ze źródła, krótki spacer wąwozem.
- Pętla w pojedynkę: N266 z Portimão przez Caldas do Monchique, Fóia, potem N267 przez Marmelete do Aljezur i wybrzeżem przez Carrapateirę z powrotem (ok. 150–160 km, szacunkowo).

O MIEJSCU

Serra de Monchique to zielona ściana, która odcina zachodnie Algarve od Alentejo. Z wybrzeża widać ją jako ciemne, zalesione pasmo z masztami nadajników na szczycie, a po wjeździe w góry krajobraz zmienia się całkowicie: zamiast suchej makii są tarasy, gaje korkowych dębów, kasztanowce, strumienie i chłodniejsze powietrze. Masyw wciąga wilgoć znad oceanu i dostaje rocznie 1000–2000 mm deszczu, wielokrotnie więcej niż wybrzeże. W wilgotnych dolinach przetrwały rośliny z dawnych, cieplejszych epok: dąb Quercus canariensis, który w Portugalii rośnie tylko tutaj, i różanecznik z liliowymi kwiatami. Najwyższa jest Fóia (902 m), najwyższy szczyt Algarve, a druga Picota (774 m).

Góry mają niezwykłe pochodzenie. Ok. 72 mln lat temu, w późnej kredzie, z głębi wdarła się tu magma, która zastygła pod powierzchnią jako syenit nefelinowy, rzadka skała głębinowa. Erozja zdarła z niej starsze łupki i dziś szare, okrągłe bloki leżą na zboczach i na samym szczycie. Od Fói geolodzy nazwali odmianę tej skały fojaitem. Spękania w masywie wyprowadzają na powierzchnię ciepłą wodę: w Caldas de Monchique, uzdrowisku w zalesionym wąwozie pod miasteczkiem, wypływa ona z kilku źródeł w temperaturze 27–31,5 °C i jest silnie zasadowa. Leczyli się tu już Rzymianie. W 1495 r. przyjechał do wód schorowany król Jan II; po kilku dniach kąpieli wybrał się na polowanie na Fóię, przeziębił się i wkrótce zmarł w Alvor nad morzem, a kronikarz dopuszczał też, że go otruto. Po jego wizycie źródła na długo popadły w zapomnienie; pierwszy szpital przy nich ufundował dopiero biskup Simão da Gama w 1692 r., a kolejni biskupi Algarve rozbudowywali go w XVIII i XIX w.

Samo Monchique to białe miasteczko na stromych zboczach, z kominami innymi niż na wybrzeżu, wąskimi uliczkami i ruinami klasztoru Nossa Senhora do Desterro nad dachami. Gospodarka gór opierała się dawniej na tkaniu wełny i lnu, drewnie kasztanowca i hodowli świń. Do dziś słynie tu wędlina, a przede wszystkim aguardente de medronho, wódka pędzona z owoców chruściny jagodnej (Arbutus unedo), zbieranych jesienią na zboczach; z niej robi się też słodki likier melosa. Góry płacą jednak wysoką cenę za plantacje eukaliptusa, który zajmuje większość masywu i pali się jak pochodnia. W 2003 r. pożary strawiły ok. 90 % gminy, a w sierpniu 2018 r. ogień płonął przez tydzień i zniszczył ok. 27 tys. ha lasów i pól; spłonęły 62 domy stałych mieszkańców i 49 domów letnich (według portugalskiej Wikipedii; inne źródła podają inne liczby). Zbiory owoców na medronho spadły wtedy o połowę. Ślady pożarów widać z drogi do dziś.

Praktycznie. Z Salemy do Caldas ok. 52 km (ok. 50 min) przez A22 i N266, na szczyt Fói ok. 67 km (ok. 1 h 10 min); z Monchique do Aljezur N267 ok. 32 km (ok. 30 min) (szacunkowo, OSRM, stan na 2026-10). Drogi są asfaltowe, kręte i wąskie, z ciasnymi nawrotami na Estrada da Fóia; na podjazdach trenują kolarze, bo meta etapu Volta ao Algarve bywa na szczycie. Latem w górach bywa o kilka stopni chłodniej niż na wybrzeżu, ale w czasie upałów obowiązuje wysokie zagrożenie pożarowe: przed wyjazdem sprawdź komunikaty o pożarach i zamknięciach dróg, nie zatrzymuj się z gorącym wydechem na suchej trawie. Na szczycie jest parking i kawiarnia, w Monchique płatne parkingi przy centrum [do sprawdzenia]. Stacje paliw są w Monchique i w Aljezur; na N267 między nimi według OpenStreetMap jest stacja Galp w Marmelete (stan na 2026-10) [godziny do sprawdzenia].

Droga: Serra de Monchique: z Porto de Lagos przez Caldas de Monchique na Fóię i do Aljezur (N266, N266-3, N267) (epicka droga motocyklowa, opis na stronie)

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Serra_de_Monchique, pt.wikipedia.org/wiki/Monchique, pt.wikipedia.org/wiki/Caldas_de_Monchique, en.wikipedia.org/wiki/John_II_of_Portugal, www.sabado.pt/portugal/amp/chamas-em-monchiqu..., postal.pt/nacional/incendios-edp-distribuicao..., postal.pt/economia/incendios-em-monchique-pro..., www.wikidata.org/wiki/Q913368, www.wikidata.org/wiki/Q2933728

37.31509, -8.59631 (wikidata:Q913368)

Baza wschodnia: Cacela Velha

11 ALCOUTIM, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Alcoutim nad Gwadianą

Fot. Nemracc, CC BY 3.0, Wikimedia Commons

Typ	miasteczko, zamek, rzeka, widok
Czas	pół dnia
Wstęp	zamek z muzeum płatny [ceny do sprawdzenia]; tyrolka z Hiszpanii od 25 € (stan na 2026-10, źródło: limitezero.com)
Gmina	najrzadziej zaludniona w Portugalii, ok. 4 mieszkańców na km²
Nazwa	według słownika arabizmów A. Alvesa od arabskiego al-qutami, „sokół królewski”
Traktat	w zamku podpisano 31 marca 1371 r. pokój króla Fernanda I z Henrykiem II Kastylijskim
Naprzeciw	Sanlúcar de Guadiana (Hiszpania) z zamkiem San Marcos; przez rzekę łódka, bez promu dla pojazdów
Tyrolka	od 2013 r., 720 m nad Gwadianą z Hiszpanii do Portugalii, 70–80 km/h; po drodze cofa się zegarek o godzinę
Upał	w lipcu średnio ok. 35–36 °C w dzień, jedno z najgorętszych miejsc Portugalii
Wydarzenia	Festival do Contrabando – pod koniec marca, z

Widok z Alcoutim na Sanlúcar de Guadiana i zamek San Marcos po hiszpańskiej stronie rzeki. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Mury zamku w Alcoutim nad Gwadianą. Fot. João Carvalho, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Zamek z muzeum i widokiem na rzekę oraz Sanlúcar po drugiej stronie.
- Łódką do Sanlúcar de Guadiana i z powrotem tyrolką nad Gwadianą (od 12 lat, 40–105 kg; rezerwacja przez stronę organizatora).
- Kąpiel na rzecznej plaży Pego Fundo, latem z ratownikiem [sezon kąpielowy do sprawdzenia].
- Tam albo z powrotem wąską drogą wzdłuż rzeki przez Guerreiros do Rio, z widokami na dolinę i sady.

RYS HISTORYCZNY

Alcoutim to białe miasteczko nad Gwadianą, w najpustszej części Portugalii: gmina ma ok. 2400 mieszkańców na 575 km², ok. 4 osoby na kilometr kwadratowy. Rzeka jest tu szeroka, spokojna i graniczna. Na drugim brzegu, kilkaset metrów dalej, leży hiszpańskie Sanlúcar de Guadiana z zamkiem San Marcos na stożkowatym wzgórzu, a dwa miasteczka patrzą na siebie przez wodę jak w lustrze. Mostu tu nie ma: piechotą przeprawia się łódką, a samochodem trzeba objechać ok. 70 km przez most pod Castro Marim. Do 1832 r. Alcoutim należało do prowincji Alentejo, dopiero potem włączono je do Algarve.

Za Maurów osada broniła się w Castelo Velho, starym zamku ok. 1 km na północ, który opustoszał w XI–XII w. Po rekonkwiście w 1240 r. król Sancho II wybrał dzisiejsze miejsce i zbudował nowy zamek nad ujściem strumienia São Marcos do Gwadiany. W 1304 r. król Dinis nadał osadzie prawa miejskie i otoczył ją murami z trzema bramami: Gwadiany, Taviry i Mértoli. W zamku 31 marca 1371 r. król Portugalii Fernando I i Henryk II Kastylijski zawarli pokój kończący pierwszą z wojen fernandyjskich. Potomkowie Pedra de Menezesa, który po zdobyciu Ceuty w 1415 r. miał powiedzieć królowi, że obroni miasto samym kijem do gry (po portugalsku „aleo"), zostali hrabiami Alcoutim, a gałązka dzikiej oliwki i słowo „Aleo" są do dziś w herbie gminy. Od 2000 r. w zamku działa muzeum archeologiczne, z osobną wystawą islamskich gier planszowych.

Granica na rzece przez wieki sprzyjała przemytowi, z którego żyły rodziny po obu brzegach. Pamięta o tym Festival do Contrabando, przy którym pod koniec marca na trzy dni spina się oba brzegi pływającym mostem dla pieszych. Od kwietnia 2013 r. z Sanlúcar do Alcoutim prowadzi też tyrolka LimiteZero: 720 m liny nad rzeką, zjazd z prędkością 70–80 km/h, a ponieważ Hiszpania ma czas o godzinę późniejszy, ląduje się w Portugalii „godzinę przed startem". Latem Alcoutim jest bardzo gorące, w lipcu w dzień średnio ok. 35–36 °C, więc po zwiedzaniu przydaje się kąpiel na rzecznej plaży Pego Fundo pod miasteczkiem.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha ok. 50 km. Najszybciej przez A22 i IC27 (ok. 45 min); wolniej i ładniej drogą M1063 wzdłuż Gwadiany przez Guerreiros do Rio (ok. 50 km, ok. 1 h, OSRM, szacunkowo). Tyrolka startuje w Hiszpanii: najpierw łódka z Alcoutim do Sanlúcar (kursuje mniej więcej co pół godziny, bilet osobno), potem wejście na start i zjazd do Alcoutim. Bilet od 25 €, godziny według czasu hiszpańskiego; od 1 lipca do połowy września czynne codziennie, poza tym okresem zamknięte w poniedziałki i wtorki (stan na 2026-10, źródło: limitezero.com) [ceny i godziny łódki do sprawdzenia].

> Motocykl zostaje w Alcoutim przy nabrzeżu. W lipcu najlepiej przyjechać rano, a wracać po południu, gdy upał zelżeje.

Droga: Serra do Caldeirão: z Barranco do Velho przez Cachopo i Martim Longo do Alcoutim nad Gwadianą (N124) (epicka droga motocyklowa, opis na stronie)

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Alcoutim, en.wikipedia.org/wiki/Alcoutim, pt.wikipedia.org/wiki/Castelo_de_Alcoutim, www.limitezero.com/pt-pt/, postal.pt/algarve/esta-vila-no-algarve-nao-te..., baixoguadiana.com/en/cultura-desporto-lazer/d..., postal.pt/nacional/festival-do-contrabando-vo..., postal.pt/nacional/e-uma-das-vilas-mais-calma..., diariodarepublica.pt/dr/detalhe/portaria/119-...
37.47167, -7.47222 (wikidata:Q2652738)

12 TAVIRA, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Barril i Ilha de Tavira: cmentarz kotwic

Fot. GanMed64, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, wybrzeze, przyroda
Czas	dzień na plaży
Wstęp	plaża bez opłat; kolejka płatna, w 2024 r. ok. 1,30–2 € za przejazd [cena do sprawdzenia]
Wyspa	Ilha de Tavira, ok. 11 km piasku; cztery plaże: Tavira, Terra Estreita, Barril i Homem Nu
Dojazd	z Pedras d'El Rei kładką przez lagunę, potem ok. 1–1,5 km pieszo albo kolejką wąskotorową
Kolejka	rozstaw toru 60 cm, zbudowana dla dawnej osady rybaków tuńczyka; kursuje w sezonie
Tuńczyk	Armação do Barril (Três Irmãos), od ok. 1841–1842 do 1966 r.
Kotwice	ok. 250 kotwic dawnych sieci tuńczykowych ustawionych rzędem w wydmach
Woda w lipcu	ok. 21–22 °C średnio, przy levante ponad 24 °C (stan na 2026-10, źródła: temperaturadomar.pt, IPMA za Postal do Algarve)

Kolejka wąskotorowa wozi plażowiczów z Pedras d'El Rei przez lagunę i wydmy na Barril. Fot. Toni Castillo Quero from Córdoba, Spain, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Plaża Barril: szeroki piasek i spokojny ocean. Fot. Nemracc, CC BY 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Cmentarz kotwic przy wyjściu z kolejki na plażę.
- Kąpiel na Barril; dla ciszy kawałek spacerem na wschód wzdłuż brzegu.
- Obiad po powrocie w Santa Luzii, rybackiej wsi znanej z ośmiornic (arroz de polvo).

O MIEJSCU

Ilha de Tavira to ok. 11 km piasku między laguną Ria Formosa a oceanem, naprzeciw Taviry i Santa Luzii. Z czterech plaż wyspy Barril jest najspokojniejsza: daleko od miasta, bez dojazdu drogą, z szeroką plażą i ciepłą, łagodną wodą. Żeby tu dotrzeć, trzeba przejść z osiedla Pedras d'El Rei kładką przez lagunę, a potem iść ok. 1–1,5 km ścieżką przez słone łąki i wydmy albo wsiąść do małej

kolejki wąskotorowej, która w sezonie kursuje co kilkadziesiąt minut. Sama przejażdżka nad kanałami laguny, gdzie przy odpływie widać kraby i brodzące ptaki, jest częścią wycieczki.

Kolejka i zabudowania przy plaży to pamiątka po armação, osadzie rybaków tuńczyka. Od ok. 1841–1842 r. spółka Três Irmãos co roku od kwietnia do października rozstawiała u brzegu labirynt sieci przytwierdzonych do dna setkami ciężkich kotwic. Tuńczyk błękitnopłetwy wiosną płynął wzdłuż wybrzeża na tarło do Morza Śródziemnego (to był „atum de direito”), a latem wracał na Atlantyk („atum de revés”). Na sezon zamieszkiwało tu ok. 80 rybaków z rodzinami, w niskich białych domkach, a kolejką wożono ryby i sprzęt. Ławice przerzedziły się i w 1966 r. połowy ustały.

Rybacy zostawili na wydmach ok. 250 kotwic, ustawionych w długie rzędy jak nagrobki. Ten „cmentarz kotwic” (cemitério das âncoras) stał się znakiem rozpoznawczym Barril; żelazo powoli rdzewieje i zarasta wydmową trawą. Domki rybaków odnowiono, dziś mieszczą się w nich kawiarnie, restauracja i sklepiki, a tablice szlaku „Rota do Atum” opowiadają, jak działała pułapka na tuńczyka. Zachodni odcinek plaży jest jedną z niewielu w Portugalii plaż naturystów, a na wschód od Barril ciągną się puste kilometry piasku aż do plaży Terra Estreita.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha do Pedras d'El Rei ok. 18,5 km (ok. 22 min, OSRM, szacunkowo), przez N125 obok Taviry. Parking przy wejściu na kładkę latem szybko się zapełnia, motocykl łatwiej zmieścić. Kolejka w 2024 r. kursowała od połowy czerwca do połowy września, w szczycie sezonu do ok. 19.30, z przerwą w południe poza szczytem; bilet ok. 1,30–2 € (stan na 2024-08, źródło: Postal do Algarve, Time Out) [rozkład i cena na 2027+ do sprawdzenia]. Na inne plaże wyspy pływają łodzie z Taviry i z przystani Quatro Águas; w 2024 r. bilet tam i z powrotem kosztował 1,90 € (źródło: Postal do Algarve). Tavira, z mostem na Gilão i zamkiem, ma osobną kartę.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Praia_do_Barril, pt.wikipedia.org/wiki/Ilha_de_Tavira, livros.fcsh.unl.pt/cham/catalog/download/98/9..., visitartavira.pt/en/cultural-heritage/former-..., postal.pt/nacional/este-comboio-custa-2e-e-le..., www.timeout.pt/lisboa/pt/atraccoes/praia-do-barril, postal.pt/nacional/conheca-a-forma-mais-barat..., www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/monte...

37.08250, -7.66889 (wikidata:Q10352953)

13 SOTAVENTO, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Cacela Velha: wioska z fortem nad laguną

Fot. Jose A., CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	wies, zamek, widok, wybrzeze
Czas	1–2 h, najpiękniej o zachodzie słońca
Wstęp	wioska bez opłat; fort zajmuje Gwardia Narodowa (GNR) i nie jest udostępniony do zwiedzania
Położenie	skarpa nad wschodnim krańcem laguny Ria Formosa, ok. 17 km od mostu na Gwadianie (OSRM, szacunkowo)
Ochrona	cała wioska jest zabytkiem (Imóvel de Interesse Público) od 1996 r.
Fort	odbudowany w latach 1770–1794 po trzęsieniu ziemi z 1755 r.; tablica z 1794 r. nad bramą
Poeta	Ibn Darradż al-Kastalli (958–1030), nadworny poeta Almanzora w Kordobie, najpewniej stąd rodem
Wydarzenia	Noites da Moura Encantada – trzy wieczory muzyki i targu w duchu al-Andalus, w połowie lipca (2023: 14–16 lipca) [daty do sprawdzenia]

Odpływ pod Cacela Velha: płycizny, łodzie na piasku i mierzeja z plażą od strony oceanu. Fot. Carlos Pinto from Porto, Portugal, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Mury fortu z końca XVIII w. na krawędzi skarpy nad laguną. Fot. Marc Ryckaert, CC BY 2.5, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Placyk przed fortem i kościołem: widok na lagunę i mierzeję, najpiękniejszy przy odpływie i o zachodzie słońca.
- Schody i ścieżka w dół skarpy na brzeg laguny; przy odpływie widać łachy piasku, łodzie rybaków i zbieraczy małży.
- Spacer brzegiem laguny na wschód do Manta Roty (ok. 4 km w jedną stronę) przez wydmy i słone łąki.

RYS HISTORYCZNY

Cacela Velha to garść białych domów, kościół i fort na piaskowcowej skarpie, która jest dawnym klifem: morze podmywało ją setki tysięcy lat temu, zanim przed brzegiem urosły piaszczyste mierzeje. Dziś pod skarpą leży najbardziej

wschodnia część laguny Ria Formosa, a za nią wąski pas wydm i ocean. Z placyku przed fortem widać na wschodzie zatokę Monte Gordo i dalej, już w Hiszpanii, Isla Canela i Isla Cristina. Ten widok, zmieniający się z każdym przypływem i odpływem, jest głównym powodem, dla którego przyjeżdża się tu wieczorem.

Miejsce jest stare. Niektórzy badacze szukali tu Konistorgis, zaginionej stolicy przedrzymskiego ludu Konów, ale tej tezy nie potwierdzono. Pewne są ślady muzułmańskie: wykopaliska z 2007 r. odsłoniły fragment X-wiecznej medyny z jamami na zboże, a arabska nazwa Qastalla przetrwała w imieniu Ibn Darradża al-Kastallego (958–1030), nadwornego poety Almanzora, kordobańskiego wodza, którego wyprawy wojenne opiewał w kasydach. Arabski geograf al-Idrisi umieszcza Kastallę na wybrzeżu 14 mil na wschód od Taviry, więc większość badaczy uważa poetę za syna tej wioski, choć dawniej łączono go też z Castellar w Andaluzji. W 1240 r. Cacelę zdobyli rycerze Zakonu Santiago pod wodzą Paia Peresa Correi. Według legendy po zdobyciu zawarto rozejm, a gdy Maurowie zabili podstępem siedmiu rycerzy, gniew mistrza spadł na Tavirę.

W XIV w. ludzie zaczęli stąd odchodzić: brzeg zmieniał kształt, a od morza napadali piraci z Maghrebu. Rodziny rozproszyły się po gospodarstwach w głębi lądu, a w 1465 r. za murami nie stał już żaden dom poza siedzibą komandora. Trzęsienie ziemi 1 listopada 1755 r. zburzyło kościół, ratusz i bastiony fortu, które runęły tak gwałtownie, że zrzuciły na plażę ustawione na nich działa. W 1775 r. król José I zlikwidował gminę Cacela i przyłączył ją do nowo założonego Vila Real de Santo António. Fort odbudowano w latach 1770–1794, o czym mówi tablica nad bramą wymieniająca królową Marię I i gubernatora Algarve. Od 1897 r. siedzi w nim straż graniczna, dziś Gwardia Narodowa, więc zwiedza się go tylko z zewnątrz.

Najgłośniejszy dzień w dziejach wioski przypadł na 24 czerwca 1833 r., w czasie wojny domowej. Na plaży między Cacelą a Manta Rotą wylądowało ok. 2500 żołnierzy liberałów pod dowództwem księcia Terceiry. Przemaszerowali przez Algarve i Alentejo, wymijając wojska miguelistów, i dokładnie miesiąc później, 24 lipca, wkroczyli do Lizbony. Dziś Cacela Velha żyje z ostryg, małży i krewetek z laguny i z gości, którzy przyjeżdżają na zachód słońca. Latem wioska wraca do swojej mauretańskiej przeszłości w czasie Noites da Moura Encantada („Nocy zaczarowanej Mauretanki”), trzech wieczorów z muzyką, targiem i rękodziełem, nazwanych od legendy o mauretańskich pannach zaklętych w źródłach i skałach.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha jako bazy wszystko jest blisko: do Fábrica ok. 2 km, do Manta Roty ok. 4 km, do Taviry ok. 12 km (OSRM, szacunkowo).

> Samochody zostawia się na parkingu przed wioską, do której wjazd jest ograniczony; motocykl łatwo zmieścić na skraju parkingu [zasady parkowania do sprawdzenia]. Plaża na mierzei naprzeciw wioski nie ma ratowników: przy odpływie przechodzi się do niej przez lagunę w bród, ale przy przypływie woda sięga piersi, a przy cofającej się wodzie prąd ciągnie w stronę oceanu. Gmina Vila Real de Santo António odradza tam kąpiel (stan na 2024-08, źródło: Postal do Algarve). Bezpieczniej popłynąć łódką z Fábrica na strzeżoną plażę obok (osobna karta). W wiosce jest kilka restauracji i kawiarni; zakupy w Vila Nova de Cacela przy N125.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Cacela_Velha, pt.wikipedia.org/wiki/Fortaleza_de_Cacela, en.wikipedia.org/wiki/Cacela_Velha, en.wikipedia.org/wiki/Ibn_Darraj_al-Qastalli, pt.wikipedia.org/wiki/Manta_Rota, www.sulinformacao.pt/en/2023/06/noite-da-mour..., postal.pt/nacional/esta-e-uma-das-praias-mais..., postal.pt/algarve/para-este-areal-numa-aldeia...

37.15720, -7.54542 (wikidata:Q66813931)

14 CASTRO MARIM, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Castro Marim: zamek nad Gwadianą i solniska

Fot. Marc Ryckaert (MJJR), CC BY 2.5, Wikimedia Commons

Typ	zamek, przyroda, miasteczko
Czas	pół dnia
Wstęp	zamek płatny [ceny i godziny do sprawdzenia]; rezerwat i solniska bez opłat
Zamek	pomnik narodowy (Monumento Nacional) od 1910 r.; naprzeciw Ayamonte po hiszpańskiej stronie rzeki
Zakon Chrystusa	pierwsza siedziba zakonu w latach 1319–1356, zanim przeniósł się do Tomar
Rezerwat	Reserva Natural do Sapal de Castro Marim e Vila Real de Santo António, od 27 marca 1975 r.; ok. 2000 ha, obszar Ramsar
Ptaki	szczudłak (symbol rezerwatu), bociany, szablodzioby; flamingi przez cały rok, w 2021 r. wykluło się ok. 550 piskląt
Muzyka	Paco de Lucía nazwał album „Castro Marín” na pamiątkę matki, która pochodziła z Castro Marim
Wydarzenia	Dias Medievais – jarmark średniowieczny pod koniec sierpnia (2025: 27–31 sierpnia)

[termin do sprawdzenia]

Solniska i słone łąki rezerwatu, w tle most na Gwadianie do Hiszpanii. Fot. Marc Ryckaert, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Tradycyjna warzelnia soli: płytkie baseny i kopczyki świeżo zebranej soli. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Zamek: spacer po murach z widokiem na Gwadianę, Ayamonte, solniska i most do Hiszpanii; w środku kościoły i małe muzeum archeologiczne.
- Fort São Sebastião na sąsiednim wzgórzu (z zewnątrz) i reduta Santo António z punktem widokowym.
- Solniska i rezerwat: flamingi, szczudłaki i bociany najlepiej widać rano albo pod wieczór, z drogi i ścieżek wokół solnisk.

RYS HISTORYCZNY

Castro Marim stoi na wzgórzu nad ujściem Gwadiany, rzeki granicznej, a po drugiej stronie, na hiszpańskim brzegu, odpowiada mu Ayamonte. Wzgórze zamieszkiwano od końca epoki brązu; wykopaliska z lat 80. XX w. i z lat 2000–2003 odsłoniły ślady osady, która handlowała z Fenicjanami i Grekami, a później rzymskiego Baesuris, skąd rozchodziły się drogi do Mértoli, Faro i Huelvy. Rzymianie wyznaczyli na Gwadianie granicę prowincji Betyki i Luzytanii, a rzeka do dziś jest granicą państw. W 1242 r. Castro Marim zdobyli rycerze Zakonu Santiago pod wodzą Paia Peresa Correi, a w 1277 r. król Afonso III nadał mu prawa miejskie i kazał odbudować mury.

Kiedy na mocy traktatu w Alcañices z 1297 r. Ayamonte przypadło Kastylii, król Dinis rozbudował zamek i otoczył osadę drugim pierścieniem murów, „murem zewnętrznym”. Po kasacie templariuszy papież Jan XXII bullą z 14 marca 1319 r. powołał portugalski Zakon Chrystusa, który przejął ich dobra i pierwszą siedzibę założył właśnie tutaj. Zakon przeniósł się do Tomar w 1356 r., a pozbawione znaczenia miasteczko zaczęło pustoszeć. W 1421 r. król João I próbował je zaludnić przywilejem azylu: czterdziestu ściganych przestępców mogło się tu osiedlić bez obawy przed wymiarem sprawiedliwości. W czasie wojny o niepodległość z Hiszpanią po 1640 r. na sąsiednich wzgórzach stanęły fort São Sebastião i reduta Santo António, a Castro Marim stało się najważniejszą twierdzą Algarve.

Wokół zamku rozciągają się płaskie słone łąki i solniska, z których sól wydobywa się od starożytności. Od 27 marca 1975 r. chroni je Reserva Natural do Sapal de Castro Marim e Vila Real de Santo António, pierwszy rezerwat przyrody w Portugalii. Na ok. 2000 ha mokradeł, solnisk i pastwisk zatrzymują się ptaki wędrowne; symbolem rezerwatu jest szczudłak, ptak na długich czerwonych nogach, a w basenach solnisk przez cały rok żerują flamingi. W 2021 r. w jednej z warzelni założyła kolonię gromada ok. 3000 flamingów i wykluło się ok. 550 piskląt, co instytut ochrony przyrody ICNF uznał za dowód udanych lęgów flamingów w Portugalii kontynentalnej. Miejscowi warzelnicy wciąż zbierają ręcznie sól i delikatny „kwiat soli” (flor de sal).

Castro Marim ma też ślad w muzyce: matka Paca de Lucíi, Lúcia Gomes, pochodziła stąd, a gitarzysta nadał na jej cześć tytuł „Castro Marín” jednemu ze swoich albumów. Pod koniec sierpnia miasteczko wraca do średniowiecza w czasie Dias Medievais, kilku dni jarmarku z łucznikami, kuglarzami, muzyką dawną i rzemieślnikami.

Praktycznie. Z Cacela Velha ok. 16 km (ok. 17 min, OSRM, szacunkowo), przez N125 albo krótko A22. Motocykl można zostawić w miasteczku pod zamkiem. Godziny otwarcia i ceny biletów do zamku nie są podane w łatwo dostępnych źródłach [do sprawdzenia przed wyjazdem]. W lipcu w południe na murach i solniskach nie ma cienia, więc lepiej przyjechać rano. Most na Gwadianie do Hiszpanii (od 1991 r.) jest kilka kilometrów na północ; do Ayamonte można też przeprawić się promem z Vila Real de Santo António.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Castelo_de_Castro_Marim, pt.wikipedia.org/wiki/Castro_Marim, en.wikipedia.org/wiki/Castle_of_Castro_Marim, pt.wikipedia.org/wiki/Reserva_Natural_do_Sapa..., en.wikipedia.org/wiki/Castro_Marim_and_Vila_R..., postal.pt/nacional/nasceram-550-flamingos-no-..., postal.pt/algarve/do-lixo-aos-flamingos-esta-..., postal.pt/algarve/castro-marim-prepara-regres...

37.21852, -7.44194 (wikidata:Q5050374)

SOTAVENTO, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

15 Ilha de Cabanas i plaża Fábrica: mierzeje Ria Formosa

Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, przyroda, wybrzeze
Czas	dzień na plaży
Wstęp	plaże bez opłat; łódka na wyspę płatna [ceny do sprawdzenia]
Wyspa	piaszczysta mierzeja ok. 7 km długości i miejscami ok. 70 m szerokości, w Parku Przyrodniczym Ria Formosa
Dojazd	tylko łódką: na Ilha de Cabanas z nabrzeża w Cabanas, na plażę Fábrica z przystani w Fábrica (maj–październik)
Woda w lipcu	ocean ok. 21–22 °C (średnia sezonowa dla Monte Gordo), przy wietrze levante na wschód od Faro ponad 24 °C (stan na 2026-10, źródła: temperaturadomar.pt, IPMA za Postal do Algarve)
Dawna nazwa	Ilha da Abóbora, od osady rybaków tuńczyka Armação da Abóbora
Fort	Forte de São João da Barra w Cabanas, ukończony ok. 1672 r., strzegł dawnego wejścia do portu w Tavirze

Plaża Fábrica od strony oceanu: biały piasek, wydmy i drewniane zejście. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Kanał laguny między Cabanas a wyspą; łódki kursują latem bez przerwy. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Dzień na Ilha de Cabanas: łódka z nabrzeża w Cabanas, potem kilkaset metrów w bok od przystani dla pustej plaży.
- Plaża Fábrica: łódka z przystani w Fábrica (kilka minut), kąpiel na strzeżonym odcinku.
- Obiad w Fábrica albo w Cabanas: ostrygi, małże, ryby z grilla.
- Wieczorem spacer nabrzeżem Cabanas wzdłuż laguny.

O MIEJSCU

Między Tavirą a Manta Rotą laguna Ria Formosa jest wąska, a od oceanu oddziela ją łańcuch piaszczystych mierzei. Ilha de Cabanas to jedna z nich: ok. 7

km piasku, miejscami tylko ok. 70 m szerokości, z wydmami porośniętymi niską roślinnością, na których gnieżdżą się ptaki. Po stronie oceanu ciągnie się jedna długa plaża, na której nawet w lipcu łatwo znaleźć pusty kawałek, wystarczy odejść kilkaset metrów od przystani. Na wschodnim końcu łańcucha, naprzeciw osady Fábrica, leży plaża Fábrica na mierzei Cacela, ze strzeżonym odcinkiem i białym, drobnym piaskiem. Woda jest tu cieplejsza i spokojniejsza niż na zachodnim wybrzeżu Algarve: w lipcu średnio ok. 21–22 °C, a gdy przez Cieśninę Gibraltarską wieje wschodni levante i napływa woda śródziemnomorska, na wschód od Faro ponad 24 °C.

Te wyspy są młode i ruchliwe. Jeszcze na początku XX w. od Fuzety niemal do Caceli ciągnęła się jedna długa mierzeja, a wejście do laguny pod Cacelą było tak wąskie, że kutry z tuńczykiem płynęły do Taviry wiele godzin i ryba się psuła. W XX w. przekopano więc sztuczne wejście przy ujściu rzeki Gilão. Naturalne przejście pod Cacelą zamuliło się, a sztorm z 1941 r. przerwał mierzeję w nowym miejscu. Nowa cieśnina przesuwała się powoli na wschód, aż w 1962 r. zmyła osadę rybaków tuńczyka Armação da Abóbora. Od niej wyspa nosiła dawniej nazwę Ilha da Abóbora. W 1999 r. wydmy wzmocniono piaskiem wydobytym z dna laguny i odtąd na plażę od strony Cabanas nie da się już przejść w odpływ.

Sama wieś Cabanas wzięła nazwę od szałasów rybaków tuńczyka; w dokumencie z 1747 r. pojawia się jako „Cabanas da Armação dos atuns”. Na cyplu nad laguną stoi Forte de São João da Barra, ukończony ok. 1672 r. po wojnie o niepodległość z Hiszpanią, kiedy pilnował wejścia do portu w Tavirze. Do lat 70. XX w. wieś żyła z połowów, potem zwróciła się ku turystyce, ale nabrzeże z łodziami, tawernami i widokiem na wyspę zachowało rybacki charakter. W osadzie Fábrica, kilka kilometrów dalej na wschód, przy przystani działają restauracje znane z ostryg i małży brzytewek (lingueirão) z laguny.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha do przystani w Fábrica ok. 2 km (ok. 10 min), do nabrzeża w Cabanas ok. 8 km (ok. 12 min, OSRM, szacunkowo). Łódki z Fábrica kursują od maja do października bez rozkładu, odpływają, gdy zbierze się komplet, a przeprawa trwa poniżej 5 minut (stan na 2025-03, źródło: Postal do Algarve). Na Ilha de Cabanas łódki odpływają z nabrzeża we wschodniej części Cabanas; latem kursują bez przerwy [ceny i godziny ostatniego kursu do sprawdzenia]. Na plaży Fábrica latem są ratownicy, na plaży naprzeciw Cacela Velha ich nie ma. Na wyspach nie ma cienia: parasol, woda i krem z filtrem z lądu. Motocykl zostaje na parkingu przy przystani.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Ilha_de_Cabanas, pt.wikipedia.org/wiki/Cabanas_de_Tavira, pt.wikipedia.org/wiki/Ilha_de_Tavira, pt.wikipedia.org/wiki/Ria_Formosa, postal.pt/sociedade/a-travessia-publica-para-...,

postal.pt/algarve/para-este-areal-numa-aldeia..., postal.pt/nacional/esta-e-uma-das-praias-mais..., www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/monte..., postal.pt/nacional/temperatura-do-mar-no-alga...

37.13528, -7.58917 (wikidata:Q10301136)

16 SOTAVENTO, WSCHODNIE ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Manta Rota: plaża na końcu Ria Formosa

Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Typ	plaza, wybrzeze, przyroda
Czas	dzień na plaży albo poranny spacer do Cacela Velha
Wstęp	bez opłat; leżaki i parasole w wypożyczalniach na plaży płatne
Plaża	szeroka, piaszczysta, dostępna z lądu bez łódki; na wschodnim krańcu Parku Przyrodniczego Ria Formosa
Woda w lipcu	ok. 21–22 °C średnio (Monte Gordo), przy levante ponad 24 °C; najcieplejsza woda w lipcu bywa na sąsiedniej plaży Altura (stan na 2026-10, źródła: temperaturadomar.pt, Postal do Algarve)
Rzymianie	ślady willi i kadzi do solenia ryb; w okolicy znaleziono naczynie z monetami z III–IV w.
1833	na sąsiedniej plaży Lota wylądowali liberałowie księcia Terceiry, którzy miesiąc później weszli do Lizbony
Święto	São João da Degola, 29 sierpnia: poranna „święta kąpiel” w morzu

Pomosty przez wydmy na plażę Manta Rota. Fot. Manuel Correia, Public domain, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Plaża Manta Rota: kąpiel w spokojnej wodzie, z ratownikami w sezonie.
- Poranny spacer brzegiem laguny do Cacela Velha (ok. 4 km w jedną stronę) i z powrotem plażą.
- Dla odmiany plaża Altura albo Praia Verde kilka kilometrów na wschód.

O MIEJSCU

Manta Rota to mała nadmorska wieś i jedna z najdłuższych plaż wschodniego Algarve. Tu kończy się laguna Ria Formosa: na zachód od wsi piaszczysta mierzeja Cacela odcina od oceanu ostatni kawałek laguny, a na wschód plaża ciągnie się już prosto, bez wysp, przez Lotę, Alturę i Praia Verde aż do ujścia Gwadiany. To najwygodniejsza plaża w okolicy Cacela Velha: dojeżdża się do niej drogą, z parkingu na piasek prowadzą drewniane pomosty przez wydmy, a latem są ratownicy, toalety i bary. Woda jest spokojna i ciepła jak na Atlantyk, w lipcu średnio ok. 21–22 °C. Gdy przez Cieśninę Gibraltarską wieje wschodni wiatr levante, wpycha w stronę Algarve cieplejszą wodę z Morza Śródziemnego i na wschód od Faro morze nagrzewa się ponad 24 °C. Według zestawień temperatury wody najcieplejsza w lipcu jest sąsiednia plaża Altura, ok. 10 km na wschód.

Na wybrzeżu między Cacelą a Gwadianą mieszkali już Rzymianie. W okolicy Manta Roty znaleziono naczynie z monetami z III–IV w., a w XIX w. widać było jeszcze fundamenty dużych budynków willi, amfory i lampki oliwne. Okolica należała wtedy do miasta Balsa pod Tavirą i żyła z oliwy, wina, fig i z morza: przy brzegu działały kadzie do solenia ryb i wyrobu sosu rybnego, a ze ślimaków rozkolców pozyskiwano purpurę. Na plaży Lota, tuż na wschód od wsi, 24 czerwca 1833 r. wylądowało ok. 2500 żołnierzy liberałów księcia Terceiry;

miesiąc później wkroczyli do Lizbony, co przesądziło o wyniku portugalskiej wojny domowej.

Z Manta Roty można dojść brzegiem laguny do Cacela Velha. Ścieżka prowadzi pod dawnym klifem, obok śladów rzymskiej drogi, przez wydmy i słone łąki, gdzie żyją ptaki wodne i kameleony. Pod koniec sierpnia wieś obchodzi święto São João da Degola: rankiem 29 sierpnia odbywa się „święta kąpiel” w morzu, pamiątka czasów, gdy mieszkańcy gór Serra do Caldeirão schodzili raz w roku nad ocean, by się wykąpać.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha ok. 4 km (ok. 10 min, OSRM, szacunkowo), z drogi N125 przez Vila Nova de Cacela. Przy plaży są dwa utwardzone parkingi (wschodni i zachodni); w lipcowe weekendy zapełniają się przed południem, motocyklem łatwiej znaleźć miejsce. Plaża regularnie dostaje Błękitną Flagę [stan na 2026 do sprawdzenia]. Cienia nie ma, poza parasolami z wypożyczalni. We wsi są kawiarnie, restauracje rybne i sklepy.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Manta_Rota, pt.wikipedia.org/wiki/Cacela_Velha, pt.wikipedia.org/wiki/Ria_Formosa, www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/monte..., postal.pt/nacional/temperatura-do-mar-no-alga..., postal.pt/nacional/esta-praia-do-algarve-e-a-...

37.16800, -7.51900 (wikidata:Q10323868)

17 ESTÓI, GMINA FARO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Milreu i Estói: rzymska willa i różowy pałac

Fot. Masterfixe, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	rzymskie, ruiny, muzeum
Czas	2–3 h
Wstęp	ruiny płatne, ok. 2 € [cena do sprawdzenia]; ogrody pałacu w Estói [zasady wstępu do sprawdzenia]
Willa	zamieszkana od I w., przebudowana pod koniec III w. wokół perystylu z 22 kolumnami
Mozaiki	w łaźniach i perystylu ryby i inne stworzenia morskie z III–IV w.
Świątynia	IV-wieczne sanktuarium bóstwa wody, potem kościół wczesnochrześcijański; za Maurów cmentarz
Popiersia	Agrypiny Młodszej, Hadriana i Galiena; dziś w muzeach w Faro i w Lizbonie
Odkrycie	1877, Estácio da Veiga, który wziął ruiny za katedrę rzymskiego Ossonoby
Ochrona	pomnik narodowy (Monumento Nacional) od 1910 r.
Pałac	Palácio de Estói, otwarty w maju 1909 r., od 2009 r. hotel (pousada)

Zimna łaźnia (frigidarium) willi z mozaiką ryb na ścianach basenu. Fot. Carole Raddato from FRANKFURT, Germany, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Palácio de Estói: różowa fasada, azulejos i tarasowe ogrody z fontannami. Fot. Bextrel, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Ruiny willi: perystyl, łaźnie z mozaikami ryb, mury świątyni wody.
- Centrum informacyjne w XVI-wiecznym domu z makietą świątyni.
- Palácio de Estói: ogrody, fontanny i azulejos [dostęp dla niebędących gośćmi hotelu do sprawdzenia]; kawa w kawiarni pałacu albo we wsi.

RYS HISTORYCZNY

Milreu to najlepiej zachowane rzymskie ruiny w Algarve, ok. 10 km na północ od Faro, w pasie wapiennych wzgórz Barrocal. W I w. n.e. stanęła tu wiejska willa przy drodze z Ossonoby (dzisiejszego Faro) do Pax Iulia (Beja). Pod koniec III w. jej właściciele przebudowali ją na rezydencję wokół wielkiego perystylu:

dziedzińca z ogrodem i basenem, otoczonego krużgankiem na 22 kolumnach z szarego marmuru. Z perystylu wchodziło się do sypialni, jadalni i sal, a obok rozbudowano łaźnie z szatnią, zimnym basenem, okrągłą wanną, ciepłą i gorącą salą. Ściany basenów i posadzki pokryto mozaikami ze stworzeniami morza: rybami i kałamarnicą. Willa miała też tłocznię wina i olejarnię z pięcioma prasami, bo była zarazem dużym gospodarstwem.

Na południe od domu w IV w. wzniesiono okazałą świątynię bóstwa wody. Jej wysokie, ceglane mury z półkolistą absydą są dziś najbardziej rozpoznawalną częścią ruin. Od VI w. służyła jako kościół, z basenem do chrztu i małym mauzoleum, a za panowania muzułmańskiego na dziedzińcu chowano zmarłych. W pierwszej połowie X w. sklepienia runęły i miejsce opustoszało. W XVI w. na ruinach postawiono dom wiejski z okrągłymi przyporami w narożach, w którym od 2003 r. jest centrum informacyjne z makietą świątyni.

Pozostałości odkopał w 1877 r. archeolog Estácio da Veiga, przekonany, że odsłonił „słynną katedrę Ossonoby”. Rodzina, która tu mieszkała, musiała być bardzo zamożna: znaleziono marmurowe popiersia cesarzowej Agrypiny Młodszej oraz cesarzy Hadriana i Galiena, a historyk José d'Encarnação wysunął tezę, że willa mogła być letnią rezydencją rzymskiego namiestnika z Ossonoby. Popiersie kobiety z Milreu w Narodowym Muzeum Archeologicznym w Lizbonie natchnęło poetę Jorge de Senę do napisania wiersza, upamiętnionego w Estói tablicą z azulejos.

Kilometr dalej, we wsi Estói, stoi zupełnie inny zabytek: różowy Palácio de Estói, najbardziej romantyczny pałac Algarve, z fasadą pełną stiuków, tarasowymi ogrodami, fontannami, posągami i ścianami z azulejos. Zaczęto go budować w XIX w. na miejscu osiemnastowiecznej posiadłości, ale kolejni właściciele umierali, nie kończąc dzieła. Dokończył je dopiero José Francisco da Silva i otworzył w maju 1909 r. trzydniową uroczystością. Po latach zaniedbania pałac kupiła gmina Faro, a od Wielkanocy 2009 r. działa w nim hotel z sieci pousadas.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha ok. 42 km (ok. 35–40 min, OSRM, szacunkowo), przez N125 albo A22 i dalej w stronę São Brás de Alportel. Parking przy ruinach, za mostkiem na Rio Seco. Według sklepu internetowego instytutu Património Cultural ruiny są czynne codziennie, od maja do września w godz. 10–13 i 14–18, ostatnie wejście 30 min przed zamknięciem; bilet ok. 2 € według Time Out (stan na 2026-10) [godziny i cena do sprawdzenia przed wyjazdem]. W lipcu w ruinach jest mało cienia, lepiej przyjechać na otwarcie. Można połączyć z Olhão (ok. 10 km) albo z przejażdżką przez Serra do Caldeirão.

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Ru%C3%ADnas_romanas_de_Milreu, en.wikipedia.org/wiki/Roman_ruins_of_Milreu, pt.wikipedia.org/wiki/Pal%C3%A1cio_de_Estoi, pt.wikipedia.org/wiki/Estoi, www.timeout.pt/lisboa/pt/atraccoes/ruinas-rom..., loja.patrimoniocultural.gov.pt/en/?p=372370, www.lonelyplanet.com/points-of-interest/milre...

37.09535, -7.90404 (wikidata:Q429318)

18 BAIXO ALENTEJO (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Mértola: meczet-kościół nad Gwadianą

Fot. peterichman from York, Yorkshire, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	miasteczko, zamek, kult, muzeum
Czas	pół dnia albo cały dzień
Wstęp	kościół bez opłat; zamek i oddziały muzeum [godziny i ceny do sprawdzenia]
Antyk	rzymska Myrtilis Iulia, port rzeczny na najdalej żeglownym odcinku Gwadiany; biła własną monetę
Meczet	kościół Matki Bożej Zwiastowania, meczet z XII w.; jedyny meczet w Portugalii, który zachował układ sali modlitw i mihrab
Zamek	wieża główna ok. 30 m, ukończona ok. 1292 r. przez Zakon Santiago
Ibn Kasi	w latach 1144–1150 Mértola była stolicą niezależnego państwa mistyka Ibn Kasiego
Kopalnia	miedź z São Domingos wydobywana od połowy XIX w. do lat 60. XX w.
Wydarzenia	Festival Islâmico co dwa lata w maju (13. edycja: 22–25 maja 2025) [następna edycja do sprawdzenia]

> Wspomnę wreszcie, mimochodem, o okazałym kościele Matki Bożej Zwiastowania Między Obiema Wodami, obecnym kościele parafialnym miasteczka Mértola, który według miejscowej tradycji był meczetem mahometańskim, lecz w którym nie widać ani jednego śladu architektury czy zdobienia w stylu arabskim.
> Świątynia ta ma pięć naw, utworzonych przez cztery rzędy masywnych kolumn zwieńczonych kapitelami o rozmaitej ozdobie.
>
> — Sebastião Estácio da Veiga, „Memoria das antiguidades de Mertola (1880)” s. 170 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> Fallarei finalmente, muito de passagem, da monumental igreja de Nossa Senhora da Annunciação de Entre Ambas as Aguas, actual matriz da villa de Mertola, que a tradição local diz ter sido mesquita mahometana, mas onde não ha ver um unico vestigio architectonico ou de lavor ornamental do estylo arabe;
> Tem aquelle templo cinco naves, formadas com quatro fileiras de robustas columnas, coroadas por capiteis de vario lavor.

Kościół-meczet z blankami i stożkowymi pinaklami na szczycie miasteczka. Fot. Hugo Ferreira, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Boczna ściana kościoła z portalem w kształcie podkowy z czasów meczetu. Fot. Hugo Ferreira, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Kościół-meczet: podkowiaste portale z zewnątrz, w środku kolumny i miejsce mihrabu za ołtarzem.
- Zamek i wieża główna z widokiem na dolinę Gwadiany i ujście Oeiras.
- Oddział sztuki islamskiej muzeum: ceramika, szkło i monety z czasów al-Andalus.
- Nadbrzeżna wieża (Torre do Rio), resztki rzymskiego nabrzeża przy rzece.

RYS HISTORYCZNY

Mértola leży już w Alentejo, na skalnym cyplu nad Gwadianą, w miejscu, gdzie do rzeki wpada strumień Oeiras. Do tego punktu Gwadiana była żeglowna od oceanu, dlatego od epoki żelaza działał tu port. Rzymska Myrtilis Iulia za cesarza Augusta dostała prawa municypium i biła własną monetę, a statki wywoziły stąd do Morza Śródziemnego zboże z okolicznych majątków oraz srebro, złoto i cynę z kopalń Alentejo. W VI–VII w. kupcy z Bizancjum zostawili na cmentarzach nagrobki z greckimi napisami, które oglądamy dziś w miejscowym muzeum.

Najjaśniejszy okres przyniosło panowanie muzułmańskie. Po upadku kalifatu kordobańskiego w 1031 r. Mértola była stolicą małego emiratu (taify), a w latach 1144–1150 państwa Ibn Kasiego, sufickiego mistyka i wodza, który zjednoczył południe dzisiejszej Portugalii przeciw Almorawidom, zanim ziemie te zajęli Almohadzi. W XII w. na szczycie miasteczka stanął meczet. W 1238 r. Mértolę zdobył król Sancho II, a miasto przypadło Zakonowi Santiago, który miał tu siedzibę do 1316 r. i wzniósł zamek z ok. 30-metrową wieżą główną, ukończoną ok. 1292 r. Meczet zamieniono w kościół, ale zostawiono go prawie bez zmian.

Dopiero w 1532 r. przykryto go gotycko-manuelińskimi sklepieniami, zamurowano część drzwi i ukryto pod tynkiem mihrab, niszę wskazującą kierunek Mekki.

Dlatego jeszcze w 1877 r. archeolog Estácio da Veiga nie dostrzegł w kościele żadnego śladu meczetu. Dopiero prace konserwatorskie w latach 50. XX w. odsłoniły dawne podkowiaste portale, a badania z lat 2003–2004 resztki mihrabu z delikatną dekoracją ze stiuku. Wnętrze z lasem kolumn i pięcioma nawami nadal przypomina salę modlitw, a ołtarz stoi tam, gdzie mihrab. To jedyna budowla w Portugalii, która tak wyraźnie zachowała układ meczetu. Wokół kościoła i zamku archeolodzy odkopali dzielnicę islamskich domów, a całe miasteczko stało się „miastem-muzeum” (vila museu) z kilkunastoma oddziałami: sztuki islamskiej, rzymskim domem pod ratuszem, wczesnochrześcijańską bazyliką i warsztatem tkackim.

Po rekonkwiście Mértola podupadła. Ożywiła się w XIX w., gdy ok. 1850 r. odkryto złoża miedzi w São Domingos, kilkanaście kilometrów na wschód; kopalnia działała do lat 60. XX w., a po jej zamknięciu okolica się wyludniła. Co dwa lata, w maju, miasteczko organizuje Festival Islâmico z sukiem, muzyką i kuchnią z obu brzegów Morza Śródziemnego.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha ok. 75 km (ok. 1 h 5 min, OSRM, szacunkowo), przez A22 i IC27/N122, pustą drogą przez wzgórza Alcoutim i Alentejo. To najdłuższy z wypadów we dwoje i dobrze połączyć go z Alcoutim (z Alcoutim do Mértoli ok. 41 km, ok. 40 min). W lipcu w Mértoli bywa w dzień ponad 35 °C [do sprawdzenia przed wyjazdem], a stare miasto jest strome i bez cienia, więc zwiedzanie najlepiej rano. Motocykl zostawia się na dole przy rzece albo przy murach. Zamek bywał czynny od wtorku do niedzieli, a godziny poszczególnych oddziałów muzeum się różnią [stan do sprawdzenia przed wyjazdem].

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9rtola, en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9rtola, pt.wikipedia.org/wiki/Igreja_Matriz_de_M%C3%A9rtola, www.infopedia.pt/artigos/$mertola, archive.org/details/memoriasdasantig00veig, www.rtp.pt/noticias/cultura/festival-islamico..., www.barlavento.pt/?p=372087, lifecooler.com/artigo/atividades/castelo-de-m...

37.64128, -7.66184 (wikidata:Q134475740)

19 OLHÃO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA

Olhão i park przyrodniczy Ria Formosa

Fot. Niitsou, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	miasto, przyroda, jedzenie
Czas	pół dnia, w sobotę rano
Wstęp	targ i miasto bez opłat; łodzie na wyspy płatne [ceny do sprawdzenia]
Targ	dwie hale z czerwonej cegły nad laguną, z 1916 r.: rybna oraz owocowo-warzywna; w soboty targ także na nabrzeżu
1808	16 czerwca rybacy wzniecili pierwsze udane powstanie przeciw Francuzom; dziś święto miasta
Bom Sucesso	kaik, którym 17 rybaków popłynęło z wieścią do Brazylii (dotarł 22 września 1808 r.); replika przy nabrzeżu
Ria Formosa	park przyrodniczy od 1987 r.; ok. 18 400 ha, 60 km od Ancão do Manta Roty; obszar Ramsar
Koniki morskie	w 2000 r. największa znana populacja na świecie; w ciągu ok. 20 lat spadek o ok. 96% (CCMAR)
Wydarzenia	Festival do Marisco, festiwal owoców morza w sierpniu [daty do sprawdzenia]

Laguna Ria Formosa przy Olhão w odpływ: łachy, kanały i statek na wyspy. Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

Kopuła narożnej wieżyczki hali targowej z 1916 r. Fot. José Carlos Casimiro from Maia, Portugal, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Hale targowe w sobotę rano: ryby, owoce morza, figi, migdały, sery.
- Spacer po starych uliczkach z białymi „kubistycznymi” domami i tarasami na dachach.
- Łódką z Olhão na wyspy Armona albo Culatra: plaże od strony oceanu i rybacka wieś na Culatrze.
- Obiad z owocami morza przy nabrzeżu.

RYS HISTORYCZNY

Olhão to miasto rybaków nad laguną Ria Formosa, kilka kilometrów na wschód od Faro. Jest młode jak na Algarve: na początku XVII w. rybacy zaczęli stawiać

na tutejszej plaży szałasy, mimo że władze Faro próbowały temu zapobiec. W 1654 r. kapituła katedry w Faro domagała się nawet spalenia „chat z Olhão”, bo ich mieszkańcy pierwsi dostrzegali statki kupieckie wchodzące do laguny i, jak skarżono się królowi, pomagali kupcom przemycać towary bez cła. Osada rosła pod ochroną fortu na wyspie przy wejściu do laguny, w 1695 r. stała się parafią, a rybacy uzyskali zgodę na zastąpienie szałasów murowanymi domami.

Najsłynniejszy dzień w dziejach miasta to 16 czerwca 1808 r. Gdy Portugalię okupowały wojska Napoleona, rybacy z Olhão chwycili za broń i wypędzili Francuzów, a ich powstanie rozlało się na całe Algarve. Wkrótce siedemnastu ludzi wypłynęło małym kaikiem Bom Sucesso przez Atlantyk do Brazylii, gdzie przebywał dwór, i 22 września zameldowało księciu regentowi o wyzwoleniu Algarve. W nagrodę osada dostała prawa miejskie i dumną nazwę Vila de Olhão da Restauração. Replika kaiku stoi przy nabrzeżu, a 16 czerwca jest świętem miasta. Stare dzielnice Olhão nazywa się „kubistycznym miasteczkiem”: białe, sześcienne domy z płaskimi tarasami na dachach (açoteias) przypominają miasta Afryki Północnej, z którą rybacy handlowali i do której emigrowali. Tarasy nie służyły wypoczynkowi: suszono na nich figi i migdały i wypatrywano z nich, czy morze pozwala wypłynąć.

Olhão żyje z morza do dziś. Działa tu port rybacki i konserwownie sardynek, a nad laguną stoją dwie hale targowe z czerwonej cegły z narożnymi wieżyczkami, otwarte w 1916 r.: w jednej ryby i owoce morza, w drugiej owoce, warzywa i mięso. W sobotę rano obok, na nabrzeżu, rozkłada się też targ pod gołym niebem. W sierpniu miasto organizuje Festival do Marisco, festiwal owoców morza.

Przed miastem rozciąga się Ria Formosa, park przyrodniczy od 1987 r., wcześniej rezerwat. To system lagun, kanałów, słonych łąk i piaszczystych wysp na 60 km wybrzeża, od plaży Ancão do Manta Roty, połączony z oceanem sześcioma przesmykami, z których jeden, przy Faro i Olhão, wykopano sztucznie. W 2010 r. w głosowaniu publicznym uznano go za jeden z siedmiu cudów natury Portugalii. Laguna jest obszarem Ramsar i ostoją ptaków; zatrzymują się tu dziesiątki tysięcy ptaków wędrownych. Hoduje się w niej małże, zwłaszcza cenione amêijoas. Jeszcze w 2000 r. żyła tu największa znana populacja koników morskich na świecie, ale w ciągu ok. 20 lat zmalała o ok. 96%; naukowcy z uniwersyteckiego centrum CCMAR wypuszczają do laguny koniki wyhodowane w niewoli.

> **Praktycznie.** Z Cacela Velha ok. 39 km (ok. 35–40 min, OSRM, szacunkowo), przez N125 albo A22. W centrum przy nabrzeżu jest dużo miejsc parkingowych, latem zajętych; motocykl łatwiej zmieścić. Hale

> targowe otwierają się wcześnie rano, w soboty bywają zamykane ok. 13.30 (źródło: przewodniki, stan na 2026-10) [godziny do sprawdzenia]. Łodzie na Armonę i Culatrę odpływają z przystani przy targu według rozkładu [rozkład i ceny do sprawdzenia]. Można połączyć z Milreu i Estói (ok. 10 km).

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Olh%C3%A3o, en.wikipedia.org/wiki/Olh%C3%A3o, pt.wikipedia.org/wiki/Ria_Formosa, en.wikipedia.org/wiki/Ria_Formosa, postal.pt/nacional/esta-localidade-algarvia-e..., postal.pt/algarve/na-cidade-onde-goncalo-ramo..., www.revigorate.com/things-to-do-in-olhao-pt.html, www.rtp.pt/noticias/pais/libertados-cavalos-m..., postal.pt/nacional/libertados-cavalos-marinho...

37.02861, -7.84111 (wikidata:Q49287655)

SERRA DO CALDEIRÃO, ALGARVE (PORTUGALIA) · BAZA CACELA VELHA · OPCJA

20 Serra do Caldeirão: łupkowe góry za plecami wybrzeża

Fot. Jules Verne Times Two, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	gory, przyroda, wies
Czas	pętla na pół dnia, w pojedynkę
Wstęp	bez opłat; muzeum w Cachopo [godziny i cena do sprawdzenia]
Pasmo	ok. 70 km od Almodôvar w Alentejo do São Brás de Alportel; najwyższy szczyt Pelados, 589 m
Skała	łupki i szarogłazy starego masywu, ubogie, cienkie gleby
Roślinność	dęby korkowe, dęby ostrolistne, chruściny jagodne (medronheiro), łany czystków
Cachopo	parafia ok. 198 km² i 471 mieszkańców (2021), ok. 2,4 osoby na km²
Palheiros	okrągłe kamienne szopy kryte strzechą, przechowalnie paszy o prehistorycznym rodowodzie
Pętla	ok. 135 km i ok. 2,5 h jazdy bez postojów z Cacela Velha (OSRM, szacunkowo)

Stos korka z ostatniego zdzierania w Barranco do Velho przy drodze N2. Fot. muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Wiatrak i okrągłe klepisko na grzbiecie pod Barranco do Velho. Fot. muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Barranco do Velho przy N2: przydrożne drogowskazy z azulejos, sprzedaż medronho, widok na grzbiety.
- N124 z Barranco do Velho do Cachopo: ok. 22 km pustej, krętej drogi grzbietami przez dęby korkowe.
- Cachopo: muzeum (Núcleo Museológico), kościół z 1535 r., palheiros w dolinach João Farto i Navalha; punkt widokowy Cerro do Malhanito (479 m).
- Zjazd do Taviry drogą N397, ok. 40 km zakrętów z widokiem na wybrzeże i ocean.

O MIEJSCU

Kilkanaście kilometrów od plaż, za pasem sadów i wapiennych wzgórz, zaczyna się zupełnie inne Algarve. Serra do Caldeirão to najdłuższe pasmo regionu, ok. 70 km zaokrąglonych wzgórz od Almodôvar w Alentejo po São Brás de Alportel. Nie są wysokie, najwyższy szczyt Pelados ma 589 m, ale gęsta sieć głębokich dolin strumieni, wyschniętych latem, sprawia, że drogi wiją się bez końca. Pasmo zbudowane jest z łupków i szarogłazów starego masywu, skał dających cienkie, ubogie gleby. Działa jak mur: zatrzymuje chłodne wiatry z północy i to dzięki niemu wybrzeże ma tak łagodne zimy, a wilgotne powietrze znad morza oddaje na jego zboczach deszcz. Na zachodzie, w górach Loulé, pada ponad 800 mm rocznie, w stronę Gwadiany coraz mniej.

Z siodła widać, jak człowiek zmienił tę krainę. Na zachodnich zboczach rosną dęby korkowe z pniami odartymi z kory do wysokości człowieka, chruściny jagodne, z których owoców pędzi się wódkę medronho, i dęby ostrolistne. Na wschodzie przeważają dęby ostrolistne i karłowate palmy. Wielkie połacie to jednak tylko czystki (esteva), lepkie krzewy kwitnące wiosną na biało: w pierwszej połowie XX w. wycinano tu lasy pod pszenicę, a deszcze i powracające pożary zmyły glebę do gołej skały. Pożary wracają do dziś: przy szlaku Via Algarviana pod Cachopo stoją osmalone dęby korkowe.

Góry były zawsze odludne, a mieszkańcy, serrenhos, żyli z kozy, pszczół, korka i małych pól. Z neolitu zostały tu dolmeny (antas), jak Anta da Masmorra pod Cachopo. W latach 30. XIX w., po przegranej wojnie domowej, w serra algarwijskiej przez kilka lat walczył partyzant José Joaquim de Sousa Reis, zwany Remexido, zwolennik pokonanego króla Miguela; schwytany latem 1838 r., został rozstrzelany w Faro 2 sierpnia. Cachopo, główna wieś wschodniej części gór, to dziś ok. 470 mieszkańców na prawie 200 km². W dolinach wokół zachowały się palheiros, okrągłe kamienne szopy kryte strzechą, w których trzymano paszę, a we wsi kościół Santo Estêvão z 1535 r. i małe muzeum dawnych zajęć gór: kowali, rymarzy i tkaczek.

> **Praktycznie.** Przejażdżka w pojedynkę, poza wypadami we dwoje. Pętla z Cacela Velha: N125 do Taviry, N270 do São Brás de Alportel, N2 na północ do Barranco do Velho, N124 na wschód do Cachopo, N397 z powrotem do Taviry i N125 do bazy; ok. 135 km i ok. 2,5 h jazdy bez postojów (OSRM, szacunkowo). Uwaga: N2 między São Brás a Barranco do Velho (km 710) jest zamknięta od 2025-06-02 po osunięciu skarpy, a otwarcie zapowiadano do końca 2026 r. (stan na 2026-07, źródła: Barlavento, Postal) [do sprawdzenia przed wyjazdem]; dopóki jest zamknięta, do Cachopo jedzie się z Taviry drogą N397 i dalej N124 do Alcoutim. Drogi są wąskie, bez pobocza, z

> ostrymi zakrętami i ruchem rzadkim, ale z kozami, kolarzami i lokalnymi kierowcami na całej szerokości. Stacje są w Tavirze, São Brás de Alportel i przy N2 koło Barranco do Velho; w Cachopo stacja Cepsa (według OpenStreetMap, stan na 2026-10) [godziny do sprawdzenia]. W lipcu jechać rano: w górach jest goręcej niż na wybrzeżu, wody jest mało, a przy upale i wietrze rośnie zagrożenie pożarem, więc warto sprawdzić ostrzeżenia ochrony przeciwpożarowej przed wyjazdem.

Droga: Serra do Caldeirão: z Barranco do Velho przez Cachopo i Martim Longo do Alcoutim nad Gwadianą (N124) (epicka droga motocyklowa, opis na stronie)

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Serra_do_Caldeir%C3%A3o, pt.wikipedia.org/wiki/Cachopo, postal.pt/algarve/conheca-a-aldeia-do-algarve..., en.wikipedia.org/wiki/Remexido, observador.pt/programas/e-o-resto-e-historia/..., www.dn.pt/cultura/romance-sobre-o-antigo-texa...

37.30206, -8.04814 (wikidata:Q4417819)

Powrót: Andaluzja, Toledo, Gredos

JAÉN (ANDALUZJA, HISZPANIA) · POWROT

21 Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena

Fot. Veinticuatro de Jahén, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	kanion, geologia, przyroda, historia
Czas	1–2 h
Wstęp	bez opłat
Wąwóz	ściany do ponad 500 m, ok. 9 km przejazdu; park przyrodniczy ok. 76 km²
Skały	kwarcyt armorykański sprzed ok. 500 mln lat ze śladami fal i skamieniałymi tropami (Cruziana)
Bitwa	Las Navas de Tolosa, 16 lipca 1212 r., na równinie pod Santa Eleną
Osadnictwo	Nuevas Poblaciones od 1767 r. – wsie kolonistów z Niemiec, Flandrii i Szwajcarii
Droga	Camino Real z XVIII w., N-IV, od 2012 r. autostrada A-4 z tunelami i wiaduktami

Los Órganos: pionowo postawione warstwy kwarcytu, „piszczałki organów” Fot. Iván Leonardo Herrera Pérez, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Punkt widokowy Los Órganos przy starej drodze N-IV (kierunek południe, tuż za tunelem) – widok na wąwóz, rzekę, autostradę i tory.
- Stara N-IV przez wąwóz jako przejazd „po dawnemu”, jeśli jest otwarta [przejezdność na całej długości do sprawdzenia].
- Malowidła naskalne w Cueva de los Muñecos i sanktuarium iberyjskie Collado de los Jardines – krótki spacer od drogi [dojście do sprawdzenia].
- Opcja: wodospad Cimbarra pod Aldeaquemadą, ok. 11 km na wschód (latem bywa mało wody).

O MIEJSCU

Sierra Morena ciągnie się przez całą południową Hiszpanię jak mur między wyżyną Kastylii a doliną Gwadalkiwiru. Despeñaperros to najważniejsza brama w tym murze: wąwóz, który rzeka Despeñaperros przecięła z północy na południe przez twarde pasmo, odsłaniając ściany wysokie na ponad 500 m. Od tysięcy lat przechodzą tędy ludzie, wojska i towary z Meseta do Andaluzji, a dziś autostrada A-4 z Madrytu do Sewilli i Kadyksu oraz linia kolejowa z 1865 r. W 2012 r. oddano nową nitkę autostrady z tunelami i wysokimi wiaduktami, a stara, kręta droga N-IV przez wąwóz odetchnęła od ciężarówek.

Ściany wąwozu to kwarcyt armorykański: piasek z dna płytkiego morza sprzed ok. 500 mln lat, który zamienił się w skałę tak twardą, że rzeka do dziś nie zdołała jej rozmyć. W ruchach górotwórczych warstwy zostały wypiętrzone i postawione pionowo. Najlepiej widać to w Los Órganos, gdzie sterczące płyty skalne przypominają piszczałki organów, i w Salto del Fraile. Na powierzchni warstw zachowały się zmarszczki piasku zostawione przez fale i tropy

pradawnych stawonogów (Cruziana). W lasach dębów korkowych i ostrolistnych żyje ryś iberyjski, jeden z najrzadszych kotów świata, a nad skałami krążą sępy płowe i orły cesarskie.

Pochodzenie nazwy („tam, gdzie zrzuca się psy") nie jest znane. Najpopularniejsza legenda łączy ją z bitwą pod Las Navas de Tolosa: 16 lipca 1212 r. wojska Kastylii, Aragonii i Nawarry pod wodzą Alfonsa VIII rozbiły tu armię almohadzkiego kalifa an-Nasira, a uciekających „psów" miano strącać w przepaść. Kroniki opowiadają, że muzułmanie obsadzili przejścia przez góry, a chrześcijanom drogę bokiem, przez Puerto del Rey, pokazał miejscowy pasterz, utożsamiany czasem z Martínem Alhają. Bitwa, którą Arabowie nazwali „bitwą kary" (al-Ikab), otworzyła Kastylii drogę na południe; Kordoba padła w 1236 r., Sewilla w 1248 r. W Santa Elenie działa centrum wiedzy o bitwie. Inni wiążą nazwę z bitwą pod Bailén w 1808 r., a w XVI w. przełęcz nazywano po prostu Puerto del Muladar.

W XVIII w. puste, porośnięte zaroślami pasmo było rajem dla rozbójników napadających na dyliżanse z Madrytu do Kadyksu. W 1767 r. król Karol III powierzył Pablowi de Olavide plan Nuevas Poblaciones: wzdłuż drogi założono nowe wsie i osadzono w nich katolickich kolonistów z Niemiec, Flandrii i Szwajcarii, sprowadzonych przez bawarskiego awanturnika Gaspara von Thürriegla. Tak powstały m.in. La Carolina i odbudowana Santa Elena, a niemieckie i flamandzkie nazwiska przetrwały w niektórych rodzinach do dziś [do sprawdzenia].

> **Praktycznie.** Wąwóz leży na trasie z Andaluzji do Toledo, więc to naturalny postój w drodze na północ. Autostrada A-4 jest bezpłatna, ma po trzy pasy w każdą stronę; zjazdy na Santa Elenę i Venta de Cárdenas prowadzą do starej drogi i punktów widokowych. W lipcu po południu wąwóz jest rozgrzany jak piec: lepiej przejechać rano, a na nocleg wybrać Santa Elenę, La Carolinę albo kwatery w górach. Stacje paliw są przy autostradzie i w La Carolinie (stan na 2026-10, [do sprawdzenia]).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_Despe..., en.wikipedia.org/wiki/Despe%C3%B1aperros_Pass, es.wikipedia.org/wiki/Batalla_de_las_Navas_de_Tolosa, es.wikipedia.org/wiki/Nuevas_Poblaciones_de_S..., www.fccco.com/-/entra-en-servicio-un-nuevo-tr..., dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6202308.pdf

38.38611, -3.50694 (wikidata:Q1200615)

ÁVILA (KASTYLIA I LEÓN, HISZPANIA) · POWROT

22 Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos

Fot. juan carlos, CC BY 3.0, Wikimedia Commons

Typ	przelecz, gory, droga motocyklowa, szlak, historia
Czas	1–2 h
Wstęp	bez opłat
Wys.	ok. 1395 m n.p.m.; droga N-502 z doliny Tiétar do doliny Alberche
Bruk	zakosy szerokie na 5,5–8,5 m, zwane „drogą rzymską”, najpewniej średniowieczne
Szlak	Cañada Real Leonesa Occidental – szlak wypasu owiec, używany od ponad 700 lat
Gredos	najwyższy szczyt Almanzor, 2592 m n.p.m.; kozica iberyjska (cabra montés) chroniona od 1905 r.
Okolica	zamek w Mombeltrán (1462–1474); Parador de Gredos – pierwszy Parador w Hiszpanii (1928 r.)

Bruk dawnej drogi pod Puerto del Pico i widok na dolinę Tiétar Fot. Chinochenko, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Zamek książąt Alburquerque w Mombeltrán u stóp przełęczy Fot. Sten Porse, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Punkt widokowy na przełęczy i krótki spacer w dół po bruku dawnej drogi (zakosy widać z góry jak na mapie).
- Mombeltrán: zamek z zewnątrz (wnętrze zwykle zamknięte [do sprawdzenia]) i plaza z kościołem.
- Opcja dla chętnych: boczna droga z Hoyos del Espino na Plataforma de Gredos (ok. 12 km, szacunkowo, ślepa) i pieszo do Laguna Grande (ok. 2 h w jedną stronę) [zasady wjazdu latem do sprawdzenia].

O MIEJSCU

Sierra de Gredos to granitowy grzbiet w środku Hiszpanii, najwyższa część Gór Kastylijskich (Sistema Central), która rozdziela wyżynę Starej Kastylii od doliny Tagu. Puerto del Pico (ok. 1395 m) leży w miejscu, gdzie wielki uskok dzieli pasmo na część wschodnią i centralną, i od wieków jest najprostszym przejściem z płaskowyżu Ávili na południe. Droga N-502 wspina się tu z gorącej doliny Tiétar, pełnej oliwek, figowców i kasztanowców, serpentynami między granitowymi blokami na przełęcz, z której otwiera się szeroki widok na dolinę Tiétar, a po drugiej stronie zjeżdża łagodnie na chłodny płaskowyż z pastwiskami i sosnami.

Pod przełęczą, po południowej stronie, zachował się długi odcinek dawnej drogi z wielkich granitowych płyt, wijący się zakosami obok asfaltu. W okolicy i w przewodnikach nazywa się go „drogą rzymską" (calzada romana) i rzeczywiście przez Puerto del Pico prowadziła droga rzymska. Badacze, którzy przyjrzeli się trasie w 1990 r., uważają jednak, że dzisiejszy bruk, szeroki na 5,5–8,5 m, jest późniejszy, najpewniej średniowieczny. W XIV w. droga była częścią szlaku z Santiago de Compostela do Sewilli, opisanego w tzw. itinerarium z Brugii ok. 1380 r. Przez przełęcz biegnie też Cañada Real Leonesa Occidental, jeden z wielkich szlaków wędrownego wypasu owiec (trashumancia) z gór Leónu na zimowe pastwiska Estremadury, używany od ponad 700 lat.

U stóp przełęczy, w Barranco de las Cinco Villas, leży Mombeltrán z zamkiem książąt Alburquerque, zbudowanym w latach 1462–1474 dla Beltrána de la Cueva, faworyta króla Henryka IV; okazała, kwadratowa budowla z narożnymi wieżami przypomina zamki w Belmonte i Manzanares el Real. Na zachód od przełęczy wznosi się Gredos właściwe: polodowcowe kotły z jeziorami (Laguna Grande pod Almanzorem, 2592 m) i strome ściany granitu. W 1905 r. król Alfons XIII utworzył tu królewski rezerwat łowiecki, żeby ocalić niemal wybitą kozicę iberyjską (cabra montés); populacja się odrodziła i dziś kozice często widać przy szlakach. W 1928 r. pod Navarredondą otwarto Parador de Gredos, miejsce na który wybrał osobiście Alfons XIII – pierwszy hotel państwowej sieci Paradorów, działający do dziś.

> **Praktycznie.** N-502 jest szeroka, z dobrym asfaltem i płynnymi zakrętami, a ruch poza weekendami mały; po południowej stronie są ciasne nawroty, a w weekendy dużo motocyklistów z Madrytu. Na przełęczy jest parking przy punkcie widokowym. Gredos to dobre miejsce na nocleg w lipcu po Toledo: na płaskowyżu (Navarredonda, Hoyos del Espino) noce są chłodne, a w dolinie Tiétar (Arenas de San Pedro, Mombeltrán, Cuevas del Valle) ciepło jak na południu. Paliwo w Arenas de San Pedro i na płaskowyżu w większych

> wsiach [do sprawdzenia]. Z Toledo to ok. 150 km przez Talaverę albo przez Escalonę (OSRM, szacunkowo).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Puerto_del_Pico, es.wikipedia.org/wiki/Sierra_de_Gredos, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_de_Mombeltr%C3%A1n, es.wikipedia.org/wiki/Parador_de_Gredos, es.wikipedia.org/wiki/Ca%C3%B1ada_Real_Leones..., www.sanestebandelvalle.es/pdf/plano_urbano_cv.pdf, spain.info/en/places-of-interest/calzada-roma...

40.32249, -5.01416 (wikidata:Q6092513)

HUELVA (ANDALUZJA, HISZPANIA) · POWROT

23 Sierra de Aracena: Aracena i Gruta de las Maravillas

Fot. Mike Krüger, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	jaskinia, gory, przyroda, zamek
Czas	pół dnia
Wstęp	jaskinia tylko z przewodnikiem, bilety na godzinę wejścia, limit osób w grupie [ceny i godziny do sprawdzenia]; zamek i kościół na wzgórzu biletowane [do sprawdzenia]
Jaskinia	ok. 2,1 km korytarzy, z tego ok. 1,2–1,4 km udostępnione (źródła podają różne dane); 16–19 °C przez cały rok
Udostępniona	1914 r., pierwsza jaskinia turystyczna w Hiszpanii; pierwsza wzmianka 1886 r.
Park	Parque natural Sierra de Aracena y Picos de Aroche, od 1989 r., ok. 1868 km²; rezerwat biosfery Dehesas de Sierra Morena
Kuchnia	szynka z czarnych świń iberyjskich, DOP „Jabugo” (do 2017 r. „Jamón de Huelva”)

Nacieki w Gruta de las Maravillas pod wzgórzem zamkowym Aracény Fot. Schnobby, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Zwiedzanie jaskini z przewodnikiem (ok. 45–60 min [do sprawdzenia]); bilet na konkretną godzinę warto kupić z wyprzedzeniem.
- Wejście na wzgórze zamkowe: ruiny zamku, kościół Mayor Dolor i widok na dachy Aracény.
- Pętla przez wsie parku: Alájar z Peña de Arias Montano, Linares de la Sierra, Castaño del Robledo, Almonaster la Real z dawnym meczetem na wzgórzu.
- Kanapka albo talerz szynki iberyjskiej w jednym z barów w centrum Aracény.

O MIEJSCU

Sierra de Aracena to zachodni skraj Sierra Moreny, na północy prowincji Huelva: niskie, zielone góry z lasami kasztanowców i dębów korkowych, białymi wioskami i rozległymi pastwiskami dehesa, na których pod dębami pasą się czarne świnie iberyjskie. Ten krajobraz chroni od 1989 r. park przyrodniczy Sierra de Aracena y Picos de Aroche, drugi co do wielkości w Andaluzji (ok. 1868 km²), część rezerwatu biosfery Dehesas de Sierra Morena. Góry zatrzymują wilgoć znad Atlantyku, więc latem jest tu wyraźnie chłodniej i bardziej zielono niż na nizinie Sewilli, co od XIX w. ściągało letników z miasta.

Serce krainy to miasteczko Aracena, wspięte na wzgórze z ruinami zamku. Muzułmanie postawili tu alkazabę, a w 1231 r. zdobył ją król Portugalii Sancho II z joannitami, chcąc dołączyć okolicę do portugalskiego Algarve; po latach sporów w połowie XIII w. Aracena przypadła Kastylii i królestwu Sewilli. Na ruinach zamku stoi gotycki kościół Nuestra Señora del Mayor Dolor, zaczęty pod koniec XIII w. Z Aracéną związany jest Benito Arias Montano, humanista i

bibliotekarz Filipa II, który w 1597 r. ufundował tu katedrę łaciny; skała Peña de Arias Montano, gdzie lubił się zaszywać, leży nad pobliską wsią Alájar.

Pod wzgórzem zamkowym kryje się Gruta de las Maravillas, „Grota Cudów”. Woda rozpuszczała wapienie wzgórza, tworząc labirynt sal i jezior. Miejscowa tradycja mówi, że jaskinię odkrył pasterz szukający zbłąkanego zwierzęcia; pierwsza pisana wzmianka pochodzi z 1886 r. W 1914 r. udostępniono ją zwiedzającym jako pierwszą jaskinię turystyczną w Hiszpanii. Trasa prowadzi m.in. przez Salę Muszli, Salę Brylantów, Salę Wielkiego Jeziora i salę Cristalería de Dios z białymi naciekami aragonitu, a kończy się w Sali Nagich, nazwanej tak od żartobliwie kształtnych stalaktytów. W środku jest 16–19 °C i prawie stuprocentowa wilgotność, co w lipcowym upale jest najprzyjemniejszą godziną dnia.

Okolica żyje z wieprzowiny: z czarnych świń tuczonych jesienią żołędziami (montanera) robi się szynki i wędliny, a wieś Jabugo dała nazwę chronionej apelacji „Jabugo”, która w 2017 r. zastąpiła dawną „Jamón de Huelva”. W Aracenie działa centrum wiedzy o świni iberyjskiej (w mieście zwane „muzeum szynki”), a w kuchni są też grzyby, kozie sery, kasztany i dziczyzna.

> **Praktycznie.** Z bazy wschodniej (Cacela Velha) to ok. 160 km przez most graniczny na Gwadianie i drogi przez Andévalo, z bazy zachodniej (Salema) ok. 295 km (OSRM, szacunkowo). Drogi w parku są wąskie i kręte, z dobrym asfaltem i małym ruchem, z wyjątkiem głównej N-433 Sewilla–Portugalia. Jaskinia ma wejście w środku miasta, przy Plaza de San Pedro; motocykl da się postawić na ulicach w pobliżu albo na parkingu przy wjeździe do centrum. Ceny i godziny wejść według strony jaskini (stan na 2026-10: [do sprawdzenia przed wyjazdem]). Noclegi: hotele i pensjonaty w Aracenie oraz domy wiejskie we wsiach parku.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Gruta_de_las_Maravillas, es.wikipedia.org/wiki/Aracena, es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_Sierr..., www.miteco.gob.es/en/prensa/historico/2017/03...

37.89111, -6.56472 (wikidata:Q5612352)

24 Sierra de Grazalema: Grazalema, Puerto de las Palomas i Zahara de la Sierra

Fot. CEphoto, Uwe Aranas, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	gory, przelecz, droga motocyklowa, miasteczko, przyroda
Czas	pół dnia
Wstęp	bez opłat; Garganta Verde i Pinsapar tylko z bezpłatnym pozwoleniem parku [zasady do sprawdzenia]
Ochrona	rezerwat biosfery UNESCO od 1977 r., park przyrodniczy od 1984 r.; ok. 534 km²
Najwyższy szczyt	El Torreón, 1648 m n.p.m.
Deszcz	Grazalema – najbardziej deszczowe miejsce Andaluzji, średnio ok. 2000 mm rocznie; rekord dobowy 577 mm (4 lutego 2026 r.)
Drzewo	pinsapo (jodła hiszpańska, *Abies pinsapo*), relikt z epoki lodowcowej
Wydarzenia	Fiestas del Carmen (od 16 lipca) i Lunes del Toro de Cuerda – w poniedziałek po 16 lipca byk na linie biega ulicami [daty do sprawdzenia]

Zahara de la Sierra z zamkiem na skale, widziana z Sierra de Líjar Fot. Bocaleones, Public domain, Wikimedia Commons

Widok z przełęczy Puerto de las Palomas na doliny Sierra de Grazalema Fot. Helfio, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Przejazd Grazalema – Puerto de las Palomas – Zahara de la Sierra; postój na punkcie widokowym na przełęczy.
- Zahara de la Sierra: wejście do wieży zamku (ok. 20 min pod górę) i widok na zalew.
- Grazalema: Plaza de España, tkalnia koców i ser payoyo w sklepiku.
- Dla chętnych: Garganta Verde albo Pinsapar pieszo (pozwolenie z biura parku w El Bosque [do sprawdzenia]); latem w wąwozach bywa bardzo gorąco.

O MIEJSCU

Sierra de Grazalema to wapienne góry na pograniczu prowincji Kadyks i Malaga, na zachód od Rondy, najdalej na zachód wysunięta część Gór Betyckich. Szare i białe skały tworzą tu równoległe grzbiety rozdzielone głębokimi dolinami, wąwozami i polami krasowymi. Pasmo jest pierwszą przeszkodą dla wilgotnych wiatrów znad Atlantyku, które oddają tu deszcz: Grazalema notuje średnio ok. 2000 mm opadów rocznie, najwięcej w Andaluzji i w całej południowej Hiszpanii. 4 lutego 2026 r. spadło tu w jedną dobę 577 mm, prawie dwa razy więcej niż poprzedni rekord stacji z 1948 r. Latem jest jednak sucho i słonecznie jak w całej Andaluzji, choć chłodniej niż na nizinach.

Dzięki deszczom przetrwał tu las pinsapo, jodły hiszpańskiej, która rośnie dziko tylko w kilku pasmach wokół Rondy i w górach północnego Maroka; to relikt chłodniejszych epok, gdy jodły porastały znacznie większe obszary. Najpiękniejszy pinsapar leży na północnym stoku Sierra del Pinar pod najwyższym szczytem, El Torreón (1648 m). W skałach gnieździ się jedna z największych w Europie kolonii sępów płowych, a w wąwozie Garganta Verde, głębokim na kilkaset metrów, widać je z bliska. W 1977 r. góry jako jedne z pierwszych w Hiszpanii zostały rezerwatem biosfery UNESCO, a w 1984 r. parkiem przyrodniczym.

Grazalema to białe miasteczko na stoku pod skałą Peñón Grande. Arabowie, którzy przyszli tu w VIII w., nazywali osadę od berberyjskiego rodu Banu Salim, a później Ben-Salama, „syn Sulejmana”, z czego wyrosła dzisiejsza nazwa. Po zdobyciu okolicy przez Rodriga Ponce de León w latach 80. XV w. ziemie trafiły do książąt Arcos, a w XVII–XVIII w. miasteczko bogaciło się na tkaniu wełnianych koców z owiec rasy merino de Grazalema; ręczne krosna działają tu do dziś, a koce manta de Grazalema kupuje się w miejscowej tkalni. Z mleka kóz payoya robi się ser payoyo. W poniedziałek po 16 lipca, w czasie święta Matki Boskiej z Góry Karmel, ulicami biega byk prowadzony na długiej linie (Lunes del Toro de Cuerda) – zwyczaj wpisany na listę dóbr kultury Andaluzji.

Z Grazalemy na północ prowadzi jedna z najpiękniejszych dróg Andaluzji: wąska szosa na przełęcz Puerto de las Palomas (ok. 1350 m), z serpentynami nad przepaścią i widokiem na zalew i biały stożek Zahara de la Sierra. Zahara, z wieżą zamku na skale nad turkusowym zalewem, w 1481 r. zaskoczyła chrześcijan nocnym atakiem z Granady, co zapoczątkowało wojnę o Granadę; dwa lata później odbił ją Rodrigo Ponce de León.

> **Praktycznie.** Z Rondy do Grazalemy ok. 33 km (ok. 40 min) drogami A-374 i A-372, a z Grazalemy przez Puerto de las Palomas do Zahary ok. 16 km

(OSRM, szacunkowo); na zachód A-372 prowadzi dalej przez przełęcz Puerto del Boyar do El Bosque. Droga przez Puerto de las Palomas (CA-9104) jest bardzo wąska, z ostrymi nawrotami i bez barier w niektórych miejscach; w weekendy jeżdżą nią rowerzyści i motocykliści, autobusy nie mieszczą się na zakrętach. W Grazalemie parkuje się na skraju miasteczka, bo uliczki są strome i jednokierunkowe. Pozwolenia na szlaki i zamknięcia w sezonie pożarowym (lato) – według strony parku (stan na 2026-10: [do sprawdzenia przed wyjazdem]). Noclegi: pensjonaty i domy wiejskie w Grazalemie, Zaharze i Benaocaz.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_la_Si..., es.wikipedia.org/wiki/Grazalema, aemetblog.es/2026/02/24/una-nueva-era-de-reco..., www.aemet.es/documentos/es/serviciosclimatico..., www.festivalesdeespana.com/festival/lunes-del..., www.festivalesdeespana.com/festival/fiestas-d...

36.75864, -5.36924 (wikidata:Q832949)

25 KASTYLIA-LA MANCHA (HISZPANIA) · POWROT

Toledo, miasto w pętli Tagu

Fot. Dmitry Dzhus from London, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	miasto, unesco, widok
Czas	pół dnia + wieczór
Wstęp	stare miasto bez opłat; katedra, synagogi, meczet Cristo de la Luz i Santo Tomé biletowane [ceny do sprawdzenia]
UNESCO	od 1986 r. (Historyczne miasto Toledo)
Stolica	Wizygotów od VI w.; zdobyte przez Alfonsa VI 25 maja 1085 r.
Katedra	gotycka, budowana od 1226 do 1493 r.
Meczet	Bab al-Mardum (Cristo de la Luz), 999 r.
El Greco	w Toledo od 1577 r.; „Pogrzeb hrabiego Orgaz” (1586–1588) w kościele Santo Tomé
Upał	rekord 44,2 °C (13 sierpnia 2021 r.)

> Leżało tam Toletum, miasto niewielkie, ale obronne dzięki położeniu. Gdy je oblegał, na odsiecz Toletańczykom nadciągnęło wielkie wojsko Wettonów.
> Stoczył z nimi szczęśliwą bitwę w otwartym polu, a rozbiwszy Wettonów, zdobył Toletum machinami oblężniczymi.
>
> — Tytus Liwiusz, „Od założenia Miasta” XXXV 22, 7–8 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> Toletum ibi parua urbs erat, sed loco munito.
> eam cum oppugnaret, Uettonum magnus exercitus Toletanis subsidio uenit.
> cum iis signis conlatis prospere pugnauit et fusis Uettonibus operibus Toletum cepit.

NA MIEJSCU

- Mirador del Valle na drodze okrążającej miasto po drugiej stronie Tagu – klasyczny widok na katedrę, Alkazar i kanion rzeki, najlepiej wieczorem.
- Katedra; kościół Santo Tomé z „Pogrzebem hrabiego Orgaz”; synagogi del Tránsito i Santa María la Blanca; meczet Cristo de la Luz.

- Mosty San Martín i Alcántara nad Tagiem i spacer wzdłuż murów do bramy Puerta de Bisagra.
- Wieczorny spacer po zaułkach, gdy upał zelżeje; marcepan z Toledo w cukierni.

RYS HISTORYCZNY

Toledo stoi na granitowym wzgórzu, które Tag opływa głębokim kanionem z trzech stron; czwartą, od północy, zamykają mury. Rzymianie zdobyli tutejsze miasto Karpetanów w latach 193–192 p.n.e., po zwycięstwach Marka Fulwiusza Nobiliora nad Wettonami i Celtyberami, a Liwiusz opisał je krótko: małe, ale obronne dzięki położeniu. Za Rzymian powstały tu cyrk na kilkanaście tysięcy widzów i akwedukt. W VI w. Toledo zostało stolicą królestwa Wizygotów, a na kolejnych synodach toledańskich biskup miasta stał się zwierzchnikiem Kościoła całej Hiszpanii; ten tytuł prymasa arcybiskupi Toledo noszą do dziś.

W 711 lub 712 r. miasto zajęli muzułmanie. Tulajtula była przez wieki niepokorna wobec Kordoby, a po rozpadzie kalifatu w XI w. stała się stolicą osobnego królestwa taifa. 25 maja 1085 r. wjechał do niej Alfons VI Kastylijski i była to pierwsza wielka stolica al-Andalus, która przeszła w ręce chrześcijan. Przez następne dwa stulecia w Toledo żyli obok siebie chrześcijanie, muzułmanie i Żydzi, a w tzw. szkole tłumaczy przekładano dzieła arabskie i hebrajskie, w tym arabskie komentarze do Arystotelesa, na łacinę i kastylijski; tą drogą wiele zapomnianej wiedzy wróciło do Europy. Hasło „miasto trzech kultur” historycy traktują dziś ostrożnie: współistnienie przerywały prześladowania i pogromy, jak ten z 1391 r., a w 1492 r. Żydów wygnano.

Z tamtych wieków przetrwały budowle wszystkich trzech wspólnot. Mały meczet Bab al-Mardum, z napisem z 999 r., po zdobyciu miasta stał się kościołem Cristo de la Luz. Synagogę del Tránsito zbudował w latach 1355–1357 Samuel ha-Lewi, skarbnik króla Piotra I, z wyjątkowej zgody korony, choć prawo zabraniało wznoszenia nowych synagog; dziś mieści Muzeum Sefardyjskie. Wielką gotycką katedrę zaczęto w 1226 r., za króla Ferdynanda III i arcybiskupa Rodriga Jiméneza de Rady, który wcześniej walczył pod Las Navas de Tolosa, a sklepienia zamknięto w 1493 r.

W 1561 r. Filip II przeniósł dwór do Madrytu i Toledo zaczęło powoli tracić znaczenie, co ocaliło jego średniowieczny układ. W 1577 r. osiadł tu Domenikos Theotokopulos, El Greco, Kreteńczyk wykształcony w Wenecji i Rzymie. Namalował w Toledo swoje najsłynniejsze dzieła, m.in. „Pogrzeb hrabiego Orgaz” (1586–1588) dla kościoła Santo Tomé, gdzie wisi do dziś, i widoki miasta pod burzowym niebem. W 1936 r., na początku wojny domowej, oblężenie zbuntowanych wojskowych w Alkazarze stało się jednym z mitów założycielskich

frankizmu. W 1986 r. stare miasto wpisano na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

> **Praktycznie.** W lipcu Toledo jest jednym z najgorętszych miast Hiszpanii (rekord 44,2 °C w sierpniu 2021 r.): zwiedzanie rano i wieczorem, sjesta w hotelu. Stare miasto ma ciasne, strome uliczki z ograniczonym ruchem; motocykl lepiej zostawić na parkingu u podnóża wzgórza (np. przy ruchomych schodach Recaredo koło Puerta de Bisagra) i wjechać na górę schodami. Miasto planuje strefę niskiej emisji obejmującą stare miasto, ale jesienią 2025 r. rada miasta jej nie przyjęła (stan na 2026-10, źródło: El Español; zasady dla motocykli z zagranicznymi tablicami do sprawdzenia przed wyjazdem). Z Despeñaperros to ok. 205 km przez Consuegrę z wiatrakami, do Puerto del Pico ok. 150 km (OSRM, szacunkowo). Noclegi: hotele i pensjonaty na starym mieście albo poza murami z parkingiem.

Źródła: en.wikipedia.org/wiki/Toledo,_Spain, es.wikipedia.org/wiki/Toledo, es.wikipedia.org/wiki/Catedral_de_Toledo, es.wikipedia.org/wiki/Mezquita_del_Cristo_de_la_Luz, es.wikipedia.org/wiki/Sinagoga_del_Tr%C3%A1nsito, es.wikipedia.org/wiki/Escuela_de_Traductores_..., es.wikipedia.org/wiki/El_entierro_del_conde_de_Orgaz, www.thelatinlibrary.com/livy/liv.35.shtml, www.elespanol.com/eldigitalcastillalamancha/r...

39.86667, -4.03333 (wikidata:Q5836)

Punkty z innych podróży

26 TOLEDO (LA MANCHA) · Z PODRÓŻY HISZPANIA-CENTRUM

Consuegra

Fot. diego_cue, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	wiatraki, zamek
Czas	1,5 h
Wstęp	[do sprawdzenia]
Wiatraki	12 z pierwotnych 13 na grzbiecie Cerro Calderico
Wydarzenia	Fiesta de la Rosa del Azafrán, ostatni pełny weekend października (2026: 23–25 października); Consuegra Medieval, połowa sierpnia [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Dwanaście białych wiatraków stoi na grzbiecie Cerro Calderico nad miasteczkiem, obok zamku La Muela. Pierwotnie było ich trzynaście. Mielono w nich zboże z płaskiej, suchej Manchy, a wiatr na grzbiecie wieje tu prawie zawsze. Każdy ma imię, w większości z „Don Kichota”: Sancho, Rucio (osioł Sancho Pansy), Mambrino (od hełmu, za który rycerz wziął miskę balwierza), Clavileño (drewniany koń), Caballero del Verde Gabán. Cervantes nie napisał, gdzie dokładnie jego bohater ruszył z kopią na wiatraki, więc o ten zaszczyt spiera się kilka miejscowości Manchy, a Consuegra i Campo de Criptana najgłośniej. W wiatraku Bolero działa informacja turystyczna i można w nim obejrzeć cały mechanizm. Sancho zachował maszynerię z XVI w. i raz w roku, podczas święta szafranu, znów miele mąkę.

Zamek ma starszą i bardziej krwawą historię. Rzymianie nazywali to miejsce Consaburum. 15 sierpnia 1097 r. pod Consuegrą Almorawidzi rozbili wojsko Alfonsa VI, a w bitwie zginął Diego, jedyny syn Cyda. Król schronił się w zamku, a miasto za karę straciło prawa miejskie, odzyskane dopiero w 1927 r. W 1183 r. Alfons VIII oddał zamek i okoliczne ziemie joannitom, którzy zrobili z niego siedzibę swojego wielkiego przeoratu. Zamek ucierpiał w czasie wojen napoleońskich, w

1962 r. przejęła go gmina, a od 1985 r. odbudowuje go szkoła rzemiosła. Najtragiczniejszym dniem w historii miasteczka był 11 września 1891 r. Wezbrana rzeka Amarguillo zalała wtedy ulice i zginęło 360 osób.

Pod koniec października pola wokół Consuegry robią się fioletowe od krokusów szafranowych. Kwiaty zbiera się o świcie, bo w ciągu dnia szybko więdną, a potem ręcznie wyskubuje z każdego trzy czerwone znamiona. Na gram przyprawy trzeba ok. 150 kwiatów. Od 1963 r. miasteczko świętuje to w ostatni pełny weekend października podczas Fiesta de la Rosa del Azafrán. Są pokazy i konkurs mondy, czyli wyskubywania znamion na czas, festiwal folkloru, wybór „Dulcynei" i jedyny dzień w roku, kiedy kręci się wiatrak Sancho. W połowie sierpnia odbywa się Consuegra Medieval z inscenizacją bitwy z 1097 r. Ok. 200 ochotników w kostiumach odgrywa ją od 1997 r.

NA MIEJSCU

- Podjazd asfaltową drogą z miasteczka na grzbiet, do wiatraków i zamku, widok na równinę Manchy i dachy Consuegry.
- Wiatrak Bolero z mechanizmem i informacją turystyczną, potem zamek La Muela.
- Spacer wzdłuż grzbietu od wiatraka do wiatraka, najładniej w świetle zachodzącego słońca.

Praktycznie

- Termin święta szafranu: LXIV edycja w dniach 2026-10-23 – 2026-10-25 (stan na 2026-10, źródło: festivalesdeespana.com); w kolejnych latach ostatni pełny weekend października [do sprawdzenia].
- Na grzbiecie mocno wieje: boczny podmuch potrafi przewrócić motocykl stojący na podpórce, więc parkuj go na twardym gruncie i tak, żeby wiatr dociskał go do podpórki. W czasie święta szafranu i w weekendy górę zapychają auta i autokary, więc lepiej przyjechać rano.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Consuegra, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_de_Consuegra, en.wikipedia.org/wiki/Castle_of_La_Muela, en.wikipedia.org/wiki/Saffron, www.hoteles.net/toledo/molinos-de-consuegra-e..., www.festivalesdeespana.com/festival/fiesta-de..., www.festivalesdeespana.com/festival/consuegra...

39.45278, -3.60778 (wikidata:Q1049172)

GUARDA / SEIA (SERRA DA ESTRELA) · ETAP 4 · OPCJA · Z PODRÓŻY IBERIA2028

27 Covão dos Conchos (lej przelewu), Serra da Estrela

Fot. Iarahcv, CC0, Wikimedia Commons

Typ	przyroda, gory, szlak
Czas	pół dnia (dojście ok. 5 km w jedną stronę, według innych źródeł dłużej) [do sprawdzenia]
Wstęp	bezpłatny; dojście pieszo od Lagoa Comprida
Budowa	1955, część systemu hydroelektrowni Serra da Estrela
Tunel	1519 m, do Lagoa Comprida
Lej	ok. 4,6 m wysokości, 48 m obwodu
Sława	od 2016 r., gdy zdjęcia leja obiegły internet

O MIEJSCU

Wśród granitowych głazów płaskowyżu Serra da Estrela leży małe sztuczne jezioro, a na jego środku ziemia jakby się zapadała. Okrągły lej z betonu, zarośnięty na krawędzi mchem i trawą, połyka wodę jak odpływ w wannie. Wygląda to na zjawisko przyrodnicze albo dzieło land artu, a jest zwykłą inżynierią. W 1955 r., budując system hydroelektrowni w najwyższych górach Portugalii, zbudowano tu przelew typu „bell-mouth". Zbiera wodę z potoku Ribeira das Naves i tunelem długości 1519 m przerzuca ją do większego zbiornika Lagoa Comprida.

Przez ponad pół wieku lej był mało znany. W 2016 r. zdjęcia z drona obiegły internet i Covão dos Conchos stał się jednym z najczęściej fotografowanych miejsc w Serra da Estrela. Przez 60 lat beton zdążył zarosnąć roślinnością, więc lej wygląda, jakby był częścią krajobrazu.

Najbardziej spektakularny jest wtedy, gdy jezioro jest pełne, a woda równym pierścieniem spada do środka: po roztopach i deszczach. Jak wygląda w lipcu, źródła nie mówią; przy niskim stanie wody krawędź może sterczeć ponad lustro, bez efektu wiru [do sprawdzenia przed

wyjazdem, np. na świeżych zdjęciach]. Sam szlak przez granitowy płaskowyż, z widokami na zbiorniki i kamienne pustkowie najwyższych gór kraju, jest wart wysiłku także bez wiru.

NA MIEJSCU

- Szlak z Lagoa Comprida przez granitowy płaskowyż do zbiornika Covão dos Conchos i widok na lej z głazów nad brzegiem.
- Sama Lagoa Comprida przy drodze N339: zbiornik wśród granitu, dobry postój nawet bez wędrówki.
- Po powrocie dalej N339 na Torre (1993 m), najwyższy punkt Portugalii kontynentalnej.

Praktycznie

- Wariant: dodatkowy dzień w Serra da Estrela z noclegiem w Seia lub Manteigas; wyjście rano, przed upałem.
- Dystans: ok. 5 km w jedną stronę według postal.pt, Atlas Obscura podaje ok. 10 km; teren skalisty, z podejściami [trasę i czas sprawdzić przed wyjazdem].
- Na szlaku nie ma cienia ani wody. Potrzebne buty trekkingowe i duży zapas wody; kurtkę i kask trzeba zostawić przy motocyklu na parkingu przy Lagoa Comprida albo w noclegu.
- Nie wchodź do wody ani na krawędź leja: przelew zasysa wodę do tunelu.

Źródła: en.wikipedia.org/wiki/Cov%C3%A3o_dos_Conchos, www.wikidata.org/wiki/Q64750749, www.atlasobscura.com/places/covao-dos-conchos, postal.pt/cultura/fica-em-portugal-e-parece-t...

40.36390, -7.61090 (wikidata:Q64750749)

28 LEÓN (KASTYLIA I LEÓN) · ETAP 3 · OPCJA · Z PODRÓŻY IBERIA2028

Las Médulas, El Bierzo

Fot. Frayle from Salamanca, España, Public domain, Wikimedia Commons

Typ	rzymskie, unesco, przyroda
Czas	pół dnia
Wstęp	teren bez opłat, punkty informacyjne płatne [do sprawdzenia]
UNESCO	od 1997 r.
Wydobycie	od czasów Augusta do przełomu II i III w.
Kanały	ponad 400 km

> Gdy praca jest skończona, podcinają filary sklepień, zaczynając od najdalszych.
> Znak daje zawał, a rozpoznaje go tylko strażnik na szczycie góry.
> Krzykiem i gestem każe odwołać robotników i sam zbiega w dół.
> Złamana góra rozpada się sama i wali daleko,
> z hukiem, którego ludzki umysł nie zdoła pojąć,
> i z równie niewiarygodnym podmuchem.
> Zwycięzcy patrzą na ruinę natury.
>
> — Pliniusz Starszy o kopalniach złota w Hiszpanii, „Historia naturalna” XXXIII 72–73 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> peracto opere cervices fornicum ab ultimo caedunt.
> dat signum ruina, eamque solus intellegit in cacumine eius montis vigil.
> hic voce, nutu evocari iubet operas pariterque ipse devolat.
> mons fractus cadit ab sese longe
> fragore qui concipi humana mente non possit,
> aeque et flatu incredibili.
> spectant victores ruinam naturae.

> Niektórzy podali, że w ten sposób Asturia, Gallaecia i Luzytania dają co roku dwadzieścia tysięcy funtów złota,
> a najwięcej z tego Asturia.
> W żadnej innej części świata ta urodzajność nie trwa przez tyle wieków.
>
> — Pliniusz Starszy, „Historia naturalna” XXXIII 78 · przekład własny · tekst oryginalny
>
> vicena milia pondo ad hunc modum annis singulis
> Asturiam atque Callaeciam et Lusitaniam praestare quidam prodiderunt,
> ita ut plurimum Asturia gignat.
> neque in alia terrarum parte tot saeculis perseverat haec fertilitas.

RYS HISTORYCZNY

Czerwone iglice i wąwozy Las Médulas wyglądają jak dzieło natury, ale to największa odkrywkowa kopalnia złota Imperium Rzymskiego. Po wojnach kantabryjskich, w których August w latach 26–19 p.n.e. podbił północ Półwyspu, Rzymianie zaczęli tu systematycznie wydobywać złoto ze zlepieńców. Pliniusz Starszy, który jako urzędnik cesarski znał hiszpańskie kopalnie z pierwszej ręki, opisał metodę zwaną ruina montium, „rujnowanie gór". W zboczach drążono labirynt sztolni, nad kopalnią gromadzono w zbiornikach wodę, a potem spuszczano ją naraz. Ciśnienie rozsadzało górę od środka, a błotna lawina spływała do płuczek, gdzie złoto osiadało na gałązkach wrzosu.

Wodę doprowadzała sieć ponad 400 km kanałów, niektóre długości ponad 100 km, kute w skale ze spadkiem poniżej jednego procenta, aż z masywu Teleno. Pracowały tu tysiące ludzi, w większości miejscowa ludność zmuszona do pracy. Na przełomie II i III w. złoża się wyczerpały i kopalnię porzucono. Zostały iglice, wąwozy i zwałowiska, a woda z płuczek zatamowała dolinę i według tradycji utworzyła pobliskie jezioro Carucedo.

Po Rzymianach wzgórza porosły kasztanowce, z których część ma setki lat; przez wieki kasztany były tu podstawowym pożywieniem. Gdy w 1997 r. Las Médulas wpisywano na listę UNESCO, Tajlandia protestowała, że to krajobraz powstały przez zniszczenie, a nie dziedzictwo. Wpis przeszedł, i dziś to jeden z najbardziej niezwykłych krajobrazów Hiszpanii. Nazwa pochodzi może od meda, stogu siana, albo od góry Mons Medulius znanej z rzymskich kronik.

NA MIEJSCU

- Mirador de Orellán: najlepszy widok na iglice, dojazd od wsi Orellán.
- Galería de Orellán: ok. 100 m rzymskiej sztolni, przez którą przechodzi się na taras widokowy.
- Szlak z wioski Las Médulas między iglicami i kasztanowcami (ok. 1–2 h).

> **Praktycznie**
>
> - Opcja +1 dzień: zjazd z Asturii do Galicji przez Ponferradę, ok. 110 km od Lugo.
> - Najlepszy widok z punktu Mirador de Orellán. Mocno polecane.
> - Najładniej przy niskim słońcu, rano albo pod wieczór, gdy iglice świecą na czerwono.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Las_Médulas, en.wikipedia.org/wiki/Ruina_montium, la.wikisource.org/wiki/Naturalis_Historia/Lib...

42.45870, -6.75900 (wikidata:Q696803)

29 CASTELO BRANCO (IDANHA-A-NOVA), BEIRA BAIXA · ETAP 4 · Z PODRÓŻY IBERIA2028

Monsanto, wioska w granitowych głazach

Fot. Monica Andre from Portugal, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	wioska, zamek, geologia
Czas	2 h
Wstęp	wioska bezpłatna; ruiny zamku bez biletu [do sprawdzenia przed wyjazdem]
Wysokość	wzgórze do 758 m n.p.m., nad równiną Beira
Tytuł	„najbardziej portugalska wioska Portugalii” (konkurs z 1938 r.)
Mieszkańcy	828 w całej dawnej parafii (2011)
Wydarzenia	Festa da Divina Santa Cruz, 3 maja lub w następną niedzielę; zdjęcia do serialu „Ród smoka” (HBO)

RYS HISTORYCZNY

Nad płaską równiną Beira Baixa nagle wyrasta granitowa góra, Mons Sanctus, „Święta Góra”, do 758 m. Na jej zboczu, między głazami wielkości domów, przycupnęła wioska, która nie walczyła ze skałą, tylko się do niej dopasowała. Kamienne domy wciskają się w szczeliny, opierają o głazy jak o ścianę, a niektóre mają za dach jeden ogromny blok granitu. Miejscowi mówią o nich „casa de uma só telha”, dom z jedną dachówką. Jaskinie i nawisy służą za obory, piwnice i komórki. To właśnie z powodu tego zrośnięcia architektury z geologią Monsanto stało się jednym z najbardziej fotografowanych miejsc w Portugalii.

Ślady ludzi sięgają tu epoki kamienia, u stóp góry osiedlili się Rzymianie, później Wizygoci i Arabowie. W XII w. Alfons I (ok. 1109–1185), pierwszy król Portugalii, odbił górę z rąk Maurów i w 1165 r. powierzył ją templariuszom. Twierdzę na szczycie budował wielki mistrz zakonu w

Portugalii Gualdim Pais (1118–1195). Pasowany na rycerza po bitwie pod Ourique (1139), kilka lat walczył jako templariusz w Ziemi Świętej, m.in. pod Gazą i Askalonem, a po powrocie budował i umacniał dla króla zamki pogranicza, m.in. Almourol, Pombal i właśnie Monsanto. W 1160 r. założył zamek w Tomar i przeniósł tam siedzibę zakonu; okrągły kościół templariuszy, który tam wzniesiono, jest dziś częścią Klasztoru Chrystusa wpisanego na listę UNESCO. Po wojnach z Leonem król Sancho I (1154–1211) ją odbudował i zasiedlił na nowo. Zamek przetrwał stulecia, ale w XIX w. zniszczył go wybuch prochowni; dziś to romantyczne ruiny z donżonem, kaplicą Santa Maria do Castelo i cysterną, z widokiem na równinę aż po hiszpańską granicę.

W 1938 r. propaganda Nowego Państwa António de Oliveiry Salazara (1889–1970), dyktatora rządzącego Portugalią od 1932 do 1968 r., rozpisała konkurs na „najbardziej portugalską wioskę Portugalii" i wygrało go Monsanto. Trofeum, srebrny kogut (Galo de Prata), w kopii stoi do dziś na szczycie wieży zegarowej Torre do Lucano. Co roku 3 maja albo w następną niedzielę wioska obchodzi Festa da Divina Santa Cruz na pamiątkę przetrwanego oblężenia: z procesją, zespołami ludowymi i jarmarkiem średniowiecznym. Sprzedaje się wtedy marafonas, szmaciane lalki bez twarzy, które według tradycji przynoszą płodność i chronią dom.

Średniowieczne zaułki spodobały się też filmowcom. Jesienią 2021 r. kręcono tu sceny do „Rodu smoka", prequela „Gry o tron": od 18 października do 13 listopada zamek był zamknięty dla mieszkańców i turystów, a ruch w wiosce ograniczono. Dla motocyklisty Monsanto to także droga: z Castelo Branco przez Idanha-a-Nova jedzie się przez pustoszejącą Beirę wśród oliwek i dębów korkowych, a granitowa góra widoczna jest z daleka.

NA MIEJSCU

- Spacer od Praça dos Canhões w górę zaułkami: domy pod jednym głazem, Torre do Lucano z kogutem.
- Ruiny zamku templariuszy przez Porta da Traição i widok z 758 m na równinę Beira.
- Kilka kilometrów dalej Idanha-a-Velha, wioska na ruinach rzymskiego miasta Egitânia z katedrą z czasów wizygockich [do sprawdzenia, czy starczy czasu].

Praktycznie

- Motocykl zostaw na parkingu przy Miradouro da Praça dos Canhões u wejścia do wioski; dalej strome uliczki z kocich łbów.
- W lipcu w środku dnia granit oddaje ciepło jak piec: przyjedź rano albo pod wieczór.
- Pasuje na trasę z Serra da Estrela do Marvão (przez Castelo Branco lub Penamacor).

Źródła: en.wikipedia.org/wiki/Monsanto_(Idanha-a-Nova), www.wikidata.org/wiki/Q1637902, en.wikipedia.org/wiki/Gualdim_Pais, en.wikipedia.org/wiki/Convent_of_Christ_(Tomar), www.vagamundos.pt/visitar-aldeia-historica-monsanto/, www.dn.pt/cultura/filmagens-da-prequela-da-gu...

40.03944, -7.11417 (wikidata:Q1637902)

30 MALAGA (ANDALUZJA) · ETAP 5 · Z PODRÓŻY IBERIA2028

Ronda: Casa del Rey Moro i mina wodna

Fot. cloudsoup, CC BY 2.0, Wikimedia Commons

Typ	miasto, kanion
Czas	1 h
Wstęp	płatny [do sprawdzenia]
Mina	XIV w., czasy Abomelika (1331–1339)
Zdobycie Rondy	22 maja 1485 r.
Wąwóz	ok. 100 m od mostu do rzeki
Wydarzenia	Feria de Pedro Romero z Corrida Goyesca, wrzesień [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Ronda stoi na skalnym płaskowyżu przeciętym na pół wąwozem El Tajo, którym płynie rzeka Guadalevín. Od mostu do wody jest ok. 100 m. Ta sama skała, która czyniła miasto twierdzą nie do zdobycia, odcinała je od wody. Muzułmańscy władcy rozwiązali problem w XIV w., gdy rządził tu Abomelik, syn marynidzkiego sułtana Fezu. W szczelinie skały wykuto schody i galerię, która schodzi aż do koryta rzeki. Chrześcijańscy niewolnicy nosili nimi w górę bukłaki z wodą i obsługiwali kierat. To „mina”, uważana za najlepiej zachowaną budowlę tego rodzaju w Andaluzji.

Mina zdecydowała o końcu muzułmańskiej Rondy. W 1485 r. oddziały markiza Kadyksu Rodriga Ponce de León (1443–1492), walczące dla Ferdynanda Katolickiego (1452–1516), który małżeństwem z Izabelą Kastylijską połączył korony Kastylii i Aragonii i siedem lat później zdobył Granadę, odnalazły wejście od strony rzeki, zniszczyły kierat i odcięły wodę. Miasto poddało się po kilku dniach, 22 maja 1485 r. Po drodze w dół mija się Salę Kieratu, Salę Broni w ufortyfikowanej wieży i Salę Sekretów, w której kopuła niesie szept z jednego kąta do drugiego. U samego dołu małe drzwi wychodzą na rzekę: była to też droga ucieczki.

Sam dom króla Maurów jest dużo młodszy, niż sugeruje nazwa. W 1911 r. kupiła go księżna Parcent, przebudowała w stylu neomudejar i zamówiła ogród u Jeana-Claude'a Nicolasa Forestiera, francuskiego architekta krajobrazu, który projektował też park María Luisa w Sewilli. Ogród tarasami schodzi nad wąwóz i od 1943 r. jest chroniony jako ogród historyczny.

Ronda przyciągała romantyków. Rainer Maria Rilke (1875–1926), jeden z największych poetów języka niemieckiego, mieszkał od grudnia 1912 do lutego 1913 r. w hotelu Reina Victoria, gdzie jego pokój jest dziś wystawą; napisał tu m.in. „Trylogię hiszpańską". Hemingway wplótł wojenne wydarzenia z Rondy do „Komu bije dzwon". Nad wąwozem przerzucono w XVIII w. Puente Nuevo, dzieło Martína de Aldehueli, który zbudował też tutejszą arenę Real Maestranza, jedną z najstarszych w Hiszpanii. Otworzył ją w 1785 r. rondeński matador Pedro Romero (1754–1839), który zabił prawdopodobnie ponad 5600 byków i ani razu nie został ugodzony rogiem, a na starość kierował królewską szkołą tauromachii w Sewilli. Uczył, że matador ma stać spokojnie, bo „toreo robi się rękami, nie nogami". Jego imię nosi wrześniowa feria. Odbywa się wtedy na arenie Corrida Goyesca, w strojach z epoki Goi.

NA MIEJSCU

- Zejście miną na dno wąwozu: kilkaset stopni w dół i z powrotem, w chłodzie skały.
- Ogród Forestiera z tarasami nad Tajo.
- Puente Nuevo: widok z góry z punktów przy moście i z dołu ze ścieżki schodzącej pod most.

> **Praktycznie**
>
> - Sporo schodów w dół i z powrotem.
> - Ronda: Puente Nuevo nad wąwozem.
> - Stare miasto ma wąskie, jednokierunkowe uliczki: motocykl lepiej zostawić na parkingu w nowej części miasta.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Casa_del_Rey_Moro_(Ronda), es.wikipedia.org/wiki/Ronda, es.wikipedia.org/wiki/Pedro_Romero, es.wikipedia.org/wiki/Rodrigo_Ponce_de_León_(..., en.wikipedia.org/wiki/Rainer_Maria_Rilke, www.iemed.org/?p=83967

36.73980, -5.16427 (wikidata:Q97632428)

31 KADYKS (ANDALUZJA) · ETAP 5 · Z PODRÓŻY IBERIA2028

Setenil de las Bodegas

Fot. Jialiang Gao www.peace-on-earth.org, CC BY-SA 2.5, Wikimedia Commons

Typ	miasteczko, zamek
Czas	1 h
Wstęp	bez opłat
Zdobycie	21 września 1484 r., po siedmiu oblężeniach
Wys.	ok. 640 m
Mieszkańcy	ok. 2600

RYS HISTORYCZNY

Większość białych miasteczek Andaluzji wspina się na wzgórza. Setenil postąpiło odwrotnie i schowało się w wąwozie rzeki Trejo. Domy nie są wykute w skale, tylko dobudowane do nawisów: mieszkańcy domurowali fasady do skalnych półek i wykorzystali skałę jako dach i tylną ścianę. Na ulicach Cuevas del Sol i Cuevas de la Sombra skała wisi nad głowami, a bary mają stoliki pod kilkutonowym okapem. Po jednej stronie wąwozu słońce operuje cały dzień, po drugiej jest cień, stąd nazwy „jaskiń słońca” i „jaskiń cienia”.

Nad miasteczkiem stoi nasrydzka twierdza z XIII w. z wieżą donżonu i murami długości ok. 530 m, które miały ok. 40 baszt. Była tak trudna do zdobycia, że Kastylijczycy oblegali ją siedem razy, od czasów Jana II po Królów Katolickich. W październiku 1407 r. przez dwadzieścia dni ostrzeliwał ją z dział infant Ferdynand (1380–1416), współregent Kastylii w imieniu małoletniego Jana II, i musiał odejść z niczym. Trzy lata później zdobył Antequerę, od której nazwano go Ferdynandem z Antequery, a w 1412 r. został wybrany królem Aragonii; jego wnukiem był Ferdynand Katolicki. Ostatnie oblężenie, już za Królów Katolickich, Izabeli Kastylijskiej (panowała 1474–1504) i Ferdynanda Aragońskiego (panował 1479–1516), zakończyło się zdobyciem miasta 21 września 1484 r. Ta sama para osiem lat później zajęła Granadę i wysłała w drogę Kolumba. Tradycja wywodzi nazwę od łacińskiego septem nihil, „siedem

razy nic”, choć to raczej ludowa etymologia. Drugi człon nazwy przypomina winnice i piwnice z winem, z których miasteczko żyło przed laty.

Kuchnia jest górska: sopas cortijeras z chlebem, oliwą, szparagami i jajkiem, migas z chorizo, kozi ser z pigwą i królik po góralsku. Semana Santa toczy się tu w duchu rywalizacji dwóch bractw, „białych” i „czarnych”, które przez cały tydzień próbują przyćmić się nawzajem procesjami.

NA MIEJSCU

- Spacer ulicami Cuevas del Sol i Cuevas de la Sombra; tapas pod skałą.
- Wieża zamku i punkt widokowy nad miasteczkiem.
- Kościół Encarnación obok zamku [do sprawdzenia godzin].

> **Praktycznie**
>
> - Ok. 20 km od Rondy.
> - Parkowanie w ciasnym centrum trudne: zostawić motocykl na obrzeżach.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Setenil_de_las_Bodegas, en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Setenil, en.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_I_of_Aragon, en.wikipedia.org/wiki/Catholic_Monarchs_of_Spain
36.86417, -5.18139 (wikidata:Q918623)

VILA REAL, PORTUGALIA (PESO DA RÉGUA, DOLINA DOURO) · ETAP 4 · Z PODRÓŻY IBERIA2028

32 São Leonardo da Galafura: punkt widokowy nad Douro

Fot. Turismoenportugal, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Typ	widok, droga motocyklowa
Czas	30 min
Wstęp	bez opłat
Wys.	ok. 640 m
Droga	prawym brzegiem Douro przez Covelinhas, EM 313-1 (dawna EN 313-1)
Torga	panel z azulejos z tekstem z „Diário XII” (8 kwietnia 1977 r.)
Galafura	wieś w gminie Peso da Régua, 664 mieszkańców (2011)

O MIEJSCU

São Leonardo da Galafura to granitowy szczyt na ok. 640 m, na prawym (północnym) brzegu Douro, kilka kilometrów na wschód od Peso da Régua. Stoi na nim mała kaplica św. Leonarda, a obok jest taras widokowy i miejsce na piknik. Z góry widać dolinę Douro na kilkadziesiąt kilometrów: rzekę w zakolach, a po obu stronach zbocza pocięte tarasami winnic, z quintas i wioskami na grzbietach. W pogodne dni widać okolice Armamar, Tabuaço i Sabrosy po drugiej stronie doliny.

Miejsce rozsławił Miguel Torga (1907–1995), jeden z najważniejszych pisarzy portugalskich XX w., urodzony niedaleko, w São Martinho de Anta. Naprawdę nazywał się Adolfo Correia da Rocha i z zawodu był lekarzem, od 1941 r. laryngologiem w Coimbrze. Pisał po godzinach: opowiadania o ludziach gór Trás-os-Montes, wiersze i szesnastotomowy dziennik. W 1989 r. jako pierwszy dostał Nagrodę Camõesa, najważniejsze wyróżnienie literatury portugalskojęzycznej, i wielokrotnie był zgłaszany do literackiej Nagrody Nobla. W „Diário XII”, pod datą 8 kwietnia 1977 r., nazwał widok z São Leonardo „poematem

geologicznym” i „pięknem absolutnym”. Fragment tego tekstu wisi dziś przy punkcie widokowym na panelu z azulejos, a samą górę porównał do łodzi odwróconej kilem do góry.

Galafura to wieś winiarzy (664 mieszkańców w 2011 r.), od 2013 r. połączona z sąsiednim Covelinhas w jedną parafię cywilną. Na jej terenie stoi kilka granitowych słupków granicznych z ponumerowanymi znakami: tak w XVIII w., na polecenie markiza Pombala, wyznaczano granice regionu, z którego wino mogło nosić nazwę porto. Sebastião José de Carvalho e Melo, markiz Pombal (1699–1782), rządził Portugalią w imieniu króla Józefa I przez ponad dwadzieścia lat. Królewski akt z 10 września 1756 r. ustanowił dolinę Douro jednym z pierwszych na świecie urzędowo wyznaczonych regionów winiarskich. Pombal jest też znany z odbudowy Lizbony po trzęsieniu ziemi z 1755 r., a ankieta, którą w 1758 r. rozesłał w tej sprawie do parafii, uchodzi za jeden z początków nowoczesnej sejsmologii. Covelinhas leży nad samą rzeką, przy linii kolejowej doliny Douro, i od niej zaczyna się podjazd na górę.

Kaplica São Leonardo na szczycie, obok punktu widokowego Fot. Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons

NA MIEJSCU

- Taras widokowy z panelem z tekstem Torgi i kaplica São Leonardo na szczycie.
- Miradouro de Covelinhas niżej, przy drodze nad rzeką [dokładne położenie do sprawdzenia].
- Restauracja São Leonardo przy drodze na szczyt [godziny otwarcia do sprawdzenia].

Praktycznie

- W dniu B etapu 4 to powrót z Pinhão prawym brzegiem Douro: Pinhão → Covelinhas → São Leonardo da Galafura → Peso da Régua, zamiast drugi raz tą samą N222. Droga nad rzeką to EM 313-1 (dawna EN 313-1), według rolki em.2rodas prawie bez ruchu, z mijanymi głównie motocyklami. Wzdłuż samego brzegu między Pinhão a Covelinhas biegnie tylko kolej, więc na północny brzeg przejeżdża się tamą Bagaúste koło Régua.
- Do São Leonardo zjedź w Covelinhas i jedź za znakami „Miradouro”; od strony Vila Real dojazd drogą N313.
- Postój krótki, ale warto wziąć wodę: na szczycie poza restauracją przy drodze nie ma sklepu [do sprawdzenia].

Źródła: www.e-konomista.pt/sao-leonardo-galafura-douro, pt.wikipedia.org/wiki/Galafura, pt.wikipedia.org/wiki/Covelinhas, en.wikipedia.org/wiki/Miguel_Torga, en.wikipedia.org/wiki/Douro_DOC, en.wikipedia.org/wiki/Sebasti%C3%A3o_Jos%C3%A..., www.openstreetmap.org/node/8648352321

41.17264, -7.67234 (osm:node/8648352321)

Język w podróży

W Algarve mówi się po portugalsku, w wersji europejskiej, która brzmi zupełnie inaczej niż brazylijska. W kurortach, wypożyczalniach i większości restauracji wystarczy angielski. W wioskach w głębi lądu, w warsztatach, na stacjach paliw i w małych tawernach kilka słów po portugalsku bardzo pomaga. Hiszpański większość Portugalczyków zrozumie, ale lepiej zacząć od „bom dia” niż od „buenos días”. Na dojeździe i powrocie przez Hiszpanię przydaje się hiszpański.

Jak czytać wymowę

Wymowa jest zapisana po polsku, w przybliżeniu. Wielkie litery oznaczają akcent.

- **Nieakcentowane samogłoski** są ściszone i krótkie: końcowe -e brzmi jak bardzo krótkie y albo zanika („noite” to prawie NOJt), końcowe -o brzmi jak u.
- **s** na końcu wyrazu i przed spółgłoską brzmi jak sz („mais” – majsz, „estrada” – iszTRAda).
- **ão, ãe, -em** to samogłoski nosowe, zapisane tu jako ą, ąu, ęj.
- **lh** jak l z j („ilha” – ILja), **nh** jak ń („tenho” – TEniu).
- **j** i **g** przed e, i brzmią jak ż, **ch** jak sz.

Uwaga na grzeczność: mężczyzna mówi **obrigado**, kobieta **obrigada**, niezależnie od tego, komu dziękuje.

Portugalski na drodze

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Powitanie	Bom dia. / Boa tarde. / Boa noite.	bą DIja / BOa TARdy / BOa NOJty
Podziękowanie	Obrigado. / Obrigada.	obriGAdu / obriGAda
Przepraszam	Desculpe.	dyszKULP
Czy mówi pan/pani po angielsku?	Fala inglês?	FAla inGLESZ
Stacja	Onde fica a bomba de gasolina mais próxima?	ONdy FIka a BOMba dy gazuLIna majsz PROsima
Tankowanie	Atesto, por favor.	aTESZtu, pur faWOR

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Warsztat	Procuro uma oficina de motas.	pruKUru UMa ofiSIna dy MOtasz
Przebita opona	Tenho um furo.	TEniu un FUru
Nowa opona	Preciso de um pneu novo.	pryCIzu dy un PNEu NOwu
Nocleg	Tem um quarto livre para esta noite?	tęj un KŁARtu LIwry PAra ESZta NOJty
Parking	Onde posso estacionar a mota?	ONdy POsu iszta-sjuNAR a MOta
Garaż	Há uma garagem para a mota?	a UMa gaRAżęj PAra a MOta
Policja	a polícia / a GNR / a PSP	a puLIsja / a że-ene-ERRy / a pe-esy-PE
Wypadek	Tive um acidente.	TIwy un asiDENty
Pomoc drogowa	Preciso de um reboque.	pryCIzu dy un ryBOky
Droga otwarta?	A estrada está aberta?	a iszTRAda iszTA aBERta
Pogoda	Como vai estar o tempo amanhã?	KOmu waj iszTAR u TEMpu amaNIĄ
Wiatr w górach	Há muito vento na serra?	a MUJtu WENtu na SEra
Pożar w okolicy?	Há algum incêndio na zona?	a alGUN inSENdju na ZOna

GNR (Guarda Nacional Republicana) pilnuje dróg poza miastami i ma drogówkę, **PSP** (Polícia de Segurança Pública) działa w miastach. Benzyna bezołowiowa to **gasolina sem chumbo** (95 albo 98), olej napędowy **gasóleo** (gaZOliu). Na bramkach autostrad pas oznaczony **Via Verde** jest tylko dla pojazdów z elektronicznym nadajnikiem; **portagem** to opłata za przejazd.

Portugalski na plaży i przy stole

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Gdzie jest plaża?	Onde fica a praia?	ONdy FIka a PRAja
Leżaki i parasol	Duas espreguiçadeiras e um chapéu de sol, por favor.	DUasz iszprygisaDEJrasz i un szaPEu dy SOL, pur faWOR

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Łódka na wyspę	A que horas sai o barco para a ilha?	a ky ORasz saj u BARku PAra a ILja
Ostatni powrót z wyspy	A que horas é o último barco de volta?	a ky ORasz E u ULtimu BARku dy WOLta
Bilety tam i z powrotem	Dois bilhetes de ida e volta, por favor.	dojsz biLJEtysz dy IDa i WOLta, pur faWOR
Odpływ	Quando é a maré baixa?	KŁANdu E a maRE BAJsza
Czy można się kąpać?	Pode-se nadar aqui?	POdy-sy naDAR aKI
Stolik dla dwojga	Uma mesa para dois, por favor.	UMa MEza PAra DOJSZ, pur faWOR
Co pan/pani poleca?	O que recomenda?	u ky rykuMENda
Ryba dnia z grilla	Peixe do dia grelhado.	PEJszy du DIja gryLJAdu
Woda	Uma garrafa de água, por favor.	UMa gaRAfa dy AGła, pur faWOR
Ile kosztuje?	Quanto custa?	KŁANtu KUSZta
Rachunek	A conta, por favor.	a KONta, pur faWOR
Smacznego!	Bom apetite!	bą apyTITy
Na zdrowie! (toast)	Saúde!	saUdy
Lotnisko	o aeroporto	u aeruPORtu
Przystanek autobusowy	a paragem de autocarro	a paRAżęj dy autoKAru
Dworzec kolejowy	a estação de comboios	a isztaSĄU dy kąBOJusz

Na plaży ratownik to **nadador-salvador**. Kartę dań warto przejrzeć pod kątem **cataplana** (duszone ryby lub owoce morza w miedzianym naczyniu), **sardinhas assadas** (grillowane sardynki, najlepsze latem) i **amêijoas** (małże z laguny Ria Formosa). Przed daniem kelner często stawia na stole chleb, oliwki i masło (**couvert**); to, co się zje, dolicza się do rachunku, a czego nie chcemy, można od razu odesłać.

Hiszpański na dojeździe i powrocie

Wymowa w środkowej i północnej Hiszpanii: c przed e/i oraz z brzmią jak angielskie th, zapisane tu jako **th**. W Andaluzji często słychać zamiast tego zwykłe s, a końcowe s bywa połykane.

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Stacja	¿Dónde está la gasolinera más cercana?	DOnde esTA la gasoliNEra mas therKAna
Tankowanie	Lleno de noventa y cinco, por favor.	JEno de noBENta i THINko, por faBOR
Warsztat	Busco un taller de motos.	BUSko un taJER de MOtos
Przebita opona	Tengo un pinchazo.	TENgo un pinCZAtho
Nocleg	¿Tienen una habitación libre para esta noche?	TJEnen una abitaTHJON LIbre para ESta NOcze
Parking	¿Dónde puedo aparcar la moto?	DOnde PUEdo aparKAR la MOto
Policja	la Guardia Civil (drogówka)	la GUARdja thiBIL
Pomoc drogowa	Necesito una grúa.	netheSIto una GRUa
Przełęcz otwarta?	¿Está abierto el puerto?	esTA aBJERto el PUERto
Gdzie zjeść?	¿Dónde se puede comer por aquí?	DOnde se PUEde koMER por aKI
Upał	Hace mucho calor.	Athe MUczo kaLOR

Benzyna bezołowiowa to **gasolina sin plomo**, olej napędowy **gasóleo** albo **diésel**. Przełęcz w Hiszpanii to **puerto**, tak samo jak port.

Przed wyjazdem

Zwroty najlepiej zapamiętać, mówiąc je na głos, a nie tylko czytając. Portugalską wymowę z jej ściszonymi samogłoskami i nosowym „-ão” warto osłuchać z nagraniami albo z kimś, kto mówi po portugalsku. Hiszpańskie zwroty na dojazd i powrót można przećwiczyć w krótkich dialogach głosowych w linguatrener.eu.

Źródła i licencje

- Opisy miejsc i regionów, plan i notatki: Piotr Goliasz, licencja CC BY 4.0 (https://gitlab.com/p.goliasz/moto).
- Współrzędne: Wikidata (CC0) i OpenStreetMap (© OpenStreetMap contributors, ODbL).
- Mapy: kontury Natural Earth (domena publiczna); linie trasy to schemat, nie przebieg dróg. Piktogramy: własne.
- Zdjęcie regionu „Algarve”: Tobi 87, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Marinha-Algarve-Portugal.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Ponta da Piedade koło Lagos: złote wapienne klify,...): Jose A., CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ponta_da_Piedade_(Portugal)_(49079280062).jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Algar de Benagil, morska grota z okrągłym otworem w...): Joseolgon, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Benagil_Cave_(3).jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Ria Formosa z lotu ptaka: Olhão, kanały laguny i...): Toksave, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Olhao_Portugal_aerial_view.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Zamek w Silves z czerwonego piaskowca nad białym...): Joachim Schulz Emsland, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Silves_-_Castle_of_Silves_-_20171020114455.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Menhir w Padrão koło Raposeiry, jedyny stojący z...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Menir_de_Padr%C3%A3o,_Raposeira.08-05-2018.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Tholos 7 w Alcalar: grobowiec z III tys. p.n.e. z...): Notafly, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:MegalithicMonumentAlcalar.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Dawny Mercado de Escravos w Lagos, dziś muzeum o...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mercado_de_Escravos_-_Lagos_-_15.10.2019.jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Kałamarnica na mozaice perystylu rzymskiej willi w...): Carole Raddato from Frankfurt, Germany, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Detail_of_the_mosaic_floor_in_the_peristylum_depicting_a_squid,_Roman_Villa_
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Saliny w Castro Marim: płytkie baseny, w których latem...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA

2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salinas_de_Castro_Marim_-_Portugal_(25197097930).jpg
- Zdjęcie regionu „Algarve” (Ażurowe kominy algarwijskie na dachu domu w Montes de Alvor): muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portugal_-_Algarve_-_Montes_de_Alvor_-_white_Algarvian_chimneys_(25093526653).jpg
- Zdjęcie regionu „Alentejo”: Alvesgaspar, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alentejo_September_2013-1.jpg
- Źródła opisu regionu „Algarve”: https://pt.wikipedia.org/wiki/Algarve, https://en.wikipedia.org/wiki/Algarve, https://en.wikipedia.org/wiki/Prince_Henry_the_Navigator, https://www.infopedia.pt/artigos/$escola-de-sagres, https://postal.pt/opiniao/lagos-na-rota-do-comercio-de-escravos/, https://en.wikipedia.org/wiki/Vincent_of_Saragossa, https://www.infopedia.pt/artigos/$lenda-das-amendoeiras-em-flor, https://www.sulinformacao.pt/en/2015/07/aeroporto-de-faro-foi-inaugurado-ha-50-anos-dos-primordios-a-concretizacao/, https://rr.pt/noticia/pais/2024/12/31/comissao-de-utentes-diz-que-luta-ainda-nao-terminou-apesar-de-abolicao-de-portagens-na-a22/407924/, https://en.wikipedia.org/wiki/Guadiana_International_Bridge, https://postal.pt/nacional/incendios-camara-de-monchique-quer-ser-assistente-em-processo-por-fogo-de-2018/, https://postal.pt/economia/incendios-em-monchique-provocaram-quebra-de-50-na-colheita-de-medronho/, https://www.barlavento.pt/?p=261096, https://postal.pt/edicaopapel/nao-deixem-as-platibandas-e-as-chamines-morrer-por-mauro-rodrigues/, https://tomorrowalgarve.com/nov-2022-origins-of-the-algarvian-chimney/, https://www.barlavento.pt/?p=309059, https://en.wikipedia.org/wiki/Menhirs_of_Padr%C3%A3o, https://www.barlavento.pt/?p=300975, https://postal.pt/sociedade/arqueologia-descoberta-inedita-de-santuario-menirico-com-mais-de-5000-anos-em-sao-bras-de-alportel/, https://pt.wikipedia.org/wiki/Monumentos_Megal%C3%ADticos_de_Alcalar, https://en.wikipedia.org/wiki/Silves,_Portugal, https://en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Silves_(1189), https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Mu%27tamid_ibn_Abbad, https://en.wikipedia.org/wiki/Ibn_Qasi, https://en.wikipedia.org/wiki/Faro,_Portugal, https://en.wikipedia.org/wiki/Gil_Eanes, https://en.wikipedia.org/wiki/Lan%C3%A7arote_de_Freitas, https://www.infopedia.pt/artigos/$castro-marim, https://www.infopedia.pt/artigos/$tratado-de-alcoutim, https://en.wikipedia.org/wiki/Fortress_of_Sagres, https://tomorrowalgarve.com/30-10-2025-a-270-year-legacy-of-the-1755-earthquake/, https://en.wikipedia.org/wiki/Vila_Real_de_Santo_Ant%C3%B3nio, https://pt.wikipedia.org/wiki/

Olh%C3%A3o, https://en.wikipedia.org/wiki/Penina_Hotel_%26_Golf_Resort, https://en.wikipedia.org/wiki/Faro_Airport, https://pt.wikipedia.org/wiki/Jo%C3%A3o_de_Deus_(poeta), https://en.wikipedia.org/wiki/Manuel_Teixeira_Gomes, https://www.seatemperature.org/europe/portugal/lagos.htm, https://www.seatemperature.org/europe/portugal/tavira.htm, https://postal.pt/nacional/esta-praia-do-algarve-e-a-que-tem-a-agua-mais-quente-de-portugal-em-julho/, https://postal.pt/nacional/temperatura-do-mar-no-algarve-em-julho-foi-mais-quente-do-que-em-2015/, https://eco.sapo.pt/2026/07/10/o-campeao-do-turismo-portugues-esta-a-estagnar/, https://www.idealista.pt/news/node/63487, https://www.barlavento.pt/destaque/aberto-concurso-de-90-milhoes-para-a-dessalinizadora-do-algarve, https://bo.agroportal.pt/o-valor-da-alfarroba-producao-nacional-e-referencia-mundial, https://www.kiwa.com/en-us/insights/stories/sweet-and-certified-citrus-of-algarve-pgi/, https://pt.wikipedia.org/wiki/Parque_Natural_da_Ria_Formosa, https://pt.wikipedia.org/wiki/Parque_Natural_do_Sudoeste_Alentejano_e_Costa_Vicentina, https://postal.pt/algarve/sapal-de-castro-marim-o-ponto-de-partida-para-meio-seculo-de-conservacao-em-portugal/, https://postal.pt/algarve/ja-estao-em-vigor-as-novas-regras-de-acesso-as-grutas-de-benagil/, https://postal.pt/algarve/conheca-o-cemiterio-a-entrada-desta-praia-algarvia-que-guarda-uma-historia-com-decadas/, https://postal.pt/nacional/loule-actividades-mostram-beleza-da-rocha-da-pena-e-fonte-benemola/, https://postal.pt/algarve/festas-de-nossa-senhora-do-carmo-juntam-devocao-musica-e-tradicao-maritima-na-fuzeta/, https://postal.pt/algarve/feira-da-serra-muda-se-para-o-centro-de-sao-bras-com-entrada-gratuita/, https://postal.pt/algarve/feira-medieval-de-silves-promete-uma-viagem-inesquecivel-ao-passado/, https://postal.pt/algarve/marisco-da-ria-formosa-e-grandes-concertos-animam-seis-noites-em-olhao/, https://www.visitportugal.com/pt-pt/content/dias-medievais-em-castro-marim, https://postal.pt/algarve/festival-med-arranca-em-loule-com-artistas-de-30-paises-e-entrada-gratuita-no-domingo/, https://postal.pt/algarve/celebracoes-da-mae-soberana-arrancam-com-procissao-no-domingo-de-pascoa/, https://postal.pt/edicaopapel/alcoutim-e-sanlucar-de-guadiana-juntos-na-procissao-fluvial-em-honra-da-virgem-dos-marinheiros/, https://postal.pt/nacional/festival-do-contrabando-volta-ao-formato-original-ponte-pedonal-volta-a-ligar-alcoutim-a-espanha-entre-24-e-26-de-marco/, https://pt.wikisource.org/wiki/Os_Lus%C3%ADadas_(grafia_atualizada)/III, https://pt.wikisource.org/wiki/Os_Lus%C3%ADadas_(grafia_atualizada)/VIII, https://ar.wikisource.org/wiki/

%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9:%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A6%D8%AF
36

- Źródła karty „Arrifana i Aljezur”: https://pt.wikipedia.org/wiki/Praia_da_Arrifana, https://pt.wikipedia.org/wiki/Fortaleza_da_Arrifana, https://en.wikipedia.org/wiki/Ribat_of_Arrifana, https://en.wikipedia.org/wiki/Ibn_Qasi, https://maxvanberchem.org/en/11-archeologie/60-the-arrifana-ribat, https://www.sulinformacao.pt/en/2021/11/ribat-da-arrifana-vai-ter-centro-interpretativo-em-2025-e-novas-escavacoes-arqueologicas/, https://pt.wikipedia.org/wiki/Castelo_de_Aljezur, https://pt.wikipedia.org/wiki/Aljezur, https://pt.wikipedia.org/wiki/Igreja_Matriz_de_Nossa_Senhora_da_Alva, https://postal.pt/vida-lazer/gastronomia/aljezur-preve-vender-12-toneladas-de-batata-doce-e-atrair-15-mil-pessoas/, https://www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Ambiente/Portaria%20204-A-2026-Balneares%20Nacional.pdf, https://www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/month/julho/, https://www.wikidata.org/wiki/Q7237764, https://www.wikidata.org/wiki/Q5050363
- Źródła karty „Lagos i Ponta da Piedade”: https://en.wikipedia.org/wiki/Lagos,_Portugal, https://pt.wikipedia.org/wiki/Mercado_de_Escravos, https://postal.pt/nacional/lagos-inaugura-nucleo-museologico-rota-da-escravatura/, https://estudogeral.sib.uc.pt/handle/10316/101782, https://contestedhistories.org/wp-content/uploads/Portugal-Slave-Market-Museum-in-Lagos.pdf, https://postal.pt/algarve/arqueologa-admite-que-ha-mais-esqueletos-de-escravos-em-lagos-mas-escavacoes-acabaram/, https://archive.org/details/b33279639/page/n167/mode/2up, https://pt.wikipedia.org/wiki/Ponta_da_Piedade, https://en.wikipedia.org/wiki/Ponta_da_Piedade_Lighthouse, https://www.madeira.gov.pt//Portals/12/Documentos/Ambiente/Portaria%20204-A-2026-Balneares%20Nacional.pdf, https://www.temperaturadomar.pt/europa/portugal/month/julho/, https://www.wikidata.org/wiki/Q732548, https://www.wikidata.org/wiki/Q2103673
- Cytat w opisie regionu „Algarve”: Luís Vaz de Camões, „Luzjady (Os Lusíadas)” VIII 25, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://pt.wikisource.org/wiki/Os_Lus%C3%ADadas_(grafia_atualizada)/VIII
- Cytat w opisie regionu „Algarve”: al-Mu'tamid ibn Abbad, „wiersz do Ibn Ammara, zachowany w „Qala'id al-iqyan” al-Fatha ibn Chakana” w. 1–2, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://ar.wikisource.org/wiki/%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9:%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A6%D8%AF
36
- Cytat w karcie „Lagos i Ponta da Piedade”: Gomes Eanes de Zurara, „Kronika odkrycia i podboju Gwinei” rozdz. XXV, przekład własny z

oryginału, CC BY 4.0, https://archive.org/details/b33279639/page/n167/mode/2up
- Cytat w karcie „Mértola: meczet-kościół nad Gwadianą”: Sebastião Estácio da Veiga, „Memoria das antiguidades de Mertola (1880)” s. 170, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://archive.org/details/memoriasdasantig00veig/page/170/mode/1up
- Cytat w karcie „Toledo, miasto w pętli Tagu”: Tytus Liwiusz, „Od założenia Miasta” XXXV 22, 7–8, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://www.thelatinlibrary.com/livy/liv.35.shtml
- Cytat w karcie „Las Médulas, El Bierzo”: Pliniusz Starszy o kopalniach złota w Hiszpanii, „Historia naturalna” XXXIII 72–73, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://la.wikisource.org/wiki/Naturalis_Historia/Liber_XXXIII
- Cytat w karcie „Las Médulas, El Bierzo”: Pliniusz Starszy, „Historia naturalna” XXXIII 78, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, https://la.wikisource.org/wiki/Naturalis_Historia/Liber_XXXIII
- Zdjęcie „Marvão, gniazdo orła nad granicą”: Elemaki, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CastillodeMarvao.jpg
- Zdjęcie „Monsaraz nad jeziorem Alqueva”: Francisco Santos., CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2005.03.25._(16)_Monsaraz.JPG
- Zdjęcie „Ribeira Sacra: kanion Sil (Canón do Sil) i klasztor Santo Estevo”: luimipi (foto sacada por min, no vrán 2005), CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Galicia.Canon_Sil.jpg
- Zdjęcie „Ribeira Sacra: kanion Sil (Canón do Sil) i klasztor Santo Estevo” (Klasztor Santo Estevo de Ribas de Sil, dziś Parador:...): Txo, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Santo_Estevo_de_Ribas_de_Sil,_fachada_principal.JPG
- Zdjęcie „Arrifana i Aljezur”: Filipe Rocha,user:sacavem (pt) http://pt.wikipedia.org/wiki/Usu%C3%A1rio:Sacavem, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Arrifana.JPG
- Zdjęcie „Arrifana i Aljezur” (Fundamenty ribatu Ibn Qasiego na cyplu Ponta da Atalaia...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ribat_da_Arrifana_-_Sector_I_1_-_14.03.2020.jpg
- Zdjęcie „Arrifana i Aljezur” (Okrągła wieża i mury zamku w Aljezur na wzgórzu nad...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castelo_de_Aljezur_-_16.10.2019.jpg
- Zdjęcie „Carrapateira, plaże Amado i Bordeira”: Filipe Rocha,user:sacavem (pt) http://pt.wikipedia.org/wiki/

Usu%C3%A1rio:Sacavem, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_do_Amado_-_IV.jpg
- Zdjęcie „Carrapateira, plaże Amado i Bordeira” (Ujście strumienia Ribeira da Bordeira; za nim ciągnie...): EAndy, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bordeira,_8670,_Portugal_-_panoramio.jpg
- Zdjęcie „Lagos i Ponta da Piedade”: Jose A., CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ponta_da_Piedade_(Portugal)_(49079280062).jpg
- Zdjęcie „Lagos i Ponta da Piedade” (Budynek Mercado de Escravos przy placu Infante D....): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mercado_de_Escravos_-_Lagos_-_15.10.2019.jpg
- Zdjęcie „Lagos i Ponta da Piedade” (Mury miejskie Lagos; ich dzisiejszy przebieg pochodzi...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Muralhas_de_Lagos-16.05.2018.jpg
- Zdjęcie „Plaże Zavial i Ingrina”: Marty B, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_do_Zavial_(52859621525).jpg
- Zdjęcie „Plaże Zavial i Ingrina” (Zatoczka Ingrina, osłonięta skałami: tu kąpie się...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_do_Ingrina_-_Portugal_(51036969221).jpg
- Zdjęcie „Praia da Figueira”: Herbert wie, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Figueira(2)_Budens_Portugal.jpg
- Zdjęcie „Salema i plaża Boca do Rio”: Marty B, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Salema_(52859670513).jpg
- Zdjęcie „Salema i plaża Boca do Rio” (Trójpalczaste tropy dinozaura z grupy iguanodonów na...): Matthias Süßen, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ornithopodasalema.jpg
- Zdjęcie „Salema i plaża Boca do Rio” (Ruiny rzymskich budowli nad plażą Boca do Rio, rozmywane...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ru%C3%ADnas_Romanas_da_Boca_do_Rio_10_-_Vila_do_Bispo_-_04-11-2019.jpg
- Zdjęcie „Salema i plaża Boca do Rio” (Zatoka Boca do Rio i podmokła dolina dwóch strumieni za plażą.): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Boca_do_Rio_-_Budens._28.09.2019.jpg
- Zdjęcie „Serra de Monchique: Fóia, Monchique i Caldas de Monchique”: Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://

commons.wikimedia.org/wiki/File:Alto_da_F%C3%B3ia_-_Serra_de_Monchique_-_Portugal_(80153838).jpg

- Zdjęcie „Serra de Monchique: Fóia, Monchique i Caldas de Monchique” (Miasteczko Monchique na zboczach między Fóią a Picotą.): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monchique_-_19.09.2019.jpg
- Zdjęcie „Serra de Monchique: Fóia, Monchique i Caldas de Monchique” (Szczyt Fóia z masztami nadajników w letniej burzy.): Bli, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:F%C3%B3ia,_Serra_de_Monchique,_Algarve,_Portugal,_summer_stormy_weathe
- Zdjęcie „Alcoutim nad Gwadianą”: Nemracc, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alcoutim_and_Guadiana_river.JPG
- Zdjęcie „Alcoutim nad Gwadianą” (Widok z Alcoutim na Sanlúcar de Guadiana i zamek San...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rio_Guadiana_-_Alcoutim_-_Portugal_(45888889984).jpg
- Zdjęcie „Alcoutim nad Gwadianą” (Mury zamku w Alcoutim nad Gwadianą.): João Carvalho, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castelo_de_Alcoutim_063.jpg
- Zdjęcie „Barril i Ilha de Tavira: cmentarz kotwic”: GanMed64, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tuna_fishing_boat_anchor_cemetery,_Praio_de_Barril,_Tavira,Portugal_(144127
- Zdjęcie „Barril i Ilha de Tavira: cmentarz kotwic” (Kolejka wąskotorowa wozi plażowiczów z Pedras d'El Rei...): Toni Castillo Quero from Córdoba, Spain, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tren_de_Praia_do_Barril_(Ilha_de_Tavira).jpg
- Zdjęcie „Barril i Ilha de Tavira: cmentarz kotwic” (Plaża Barril: szeroki piasek i spokojny ocean.): Nemracc, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beach_Praia_do_Barril_near_Tavira_Portugal_1.JPG
- Zdjęcie „Cacela Velha: wioska z fortem nad laguną”: Jose A., CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cacela_Velha_(Portugal)_(48662039772).jpg
- Zdjęcie „Cacela Velha: wioska z fortem nad laguną” (Odpływ pod Cacela Velha: płycizny, łodzie na piasku i...): Carlos Pinto from Porto, Portugal, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cacela_Velha,_Ria_Formosa,_Algarve_(6045750864).jpg
- Zdjęcie „Cacela Velha: wioska z fortem nad laguną” (Mury fortu z końca XVIII w. na krawędzi skarpy nad laguną.): Marc Ryckaert, CC BY 2.5, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cacela_Velha_Fortress.jpg

- Zdjęcie „Castro Marim: zamek nad Gwadianą i solniska”: Marc Ryckaert (MJJR), CC BY 2.5, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castro_Marim_Castle_01.jpg
- Zdjęcie „Castro Marim: zamek nad Gwadianą i solniska” (Solniska i słone łąki rezerwatu, w tle most na Gwadianie...): Marc Ryckaert, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castro_Marim_Salinas_R01.jpg
- Zdjęcie „Castro Marim: zamek nad Gwadianą i solniska” (Tradycyjna warzelnia soli: płytkie baseny i kopczyki...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salinas_de_Castro_Marim_-_Portugal_(25197097930).jpg
- Zdjęcie „Ilha de Cabanas i plaża Fábrica: mierzeje Ria Formosa”: Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ria_Formosa_-_Cabanas_-_Portugal_(44838684821).jpg
- Zdjęcie „Ilha de Cabanas i plaża Fábrica: mierzeje Ria Formosa” (Plaża Fábrica od strony oceanu: biały piasek, wydmy i...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_F%C3%A1brica_ou_de_Cacela_Velha_-_Portugal_(26926365981).jpg
- Zdjęcie „Ilha de Cabanas i plaża Fábrica: mierzeje Ria Formosa” (Kanał laguny między Cabanas a wyspą; łódki kursują latem...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ilha_de_Cabanas_-_Portugal_(34218528412).jpg
- Zdjęcie „Manta Rota: plaża na końcu Ria Formosa”: Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Manta_Rota_-_Portugal_(25520236921).jpg
- Zdjęcie „Manta Rota: plaża na końcu Ria Formosa” (Pomosty przez wydmy na plażę Manta Rota.): Manuel Correia, Public domain, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praia_da_Manta_Rota_1.JPG
- Zdjęcie „Milreu i Estói: rzymska willa i różowy pałac”: Masterfixe, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ru%C3%ADnasromanasmilreu.jpg
- Zdjęcie „Milreu i Estói: rzymska willa i różowy pałac” (Zimna łaźnia (frigidarium) willi z mozaiką ryb na...): Carole Raddato from FRANKFURT, Germany, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_Ruins_of_Milreu_-_Frigidarium.jpg
- Zdjęcie „Milreu i Estói: rzymska willa i różowy pałac” (Palácio de Estói: różowa fasada, azulejos i tarasowe...): Bextrel, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palacio_de_Estoi,_Faro_-_Algarve_-_1._30.11.2018.jpg

- Zdjęcie „Mértola: meczet-kościół nad Gwadianą”: peterichman from York, Yorkshire, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%A9rtola_by_the_Guadiana_River,_Portugal_(34120222416).jpg
- Zdjęcie „Mértola: meczet-kościół nad Gwadianą” (Kościół-meczet z blankami i stożkowymi pinaklami na...): Hugo Ferreira, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Igreja_de_Nossa_Senhora_da_Anuncia%C3%A7%C3%A3o_(2).jpg
- Zdjęcie „Mértola: meczet-kościół nad Gwadianą” (Boczna ściana kościoła z portalem w kształcie podkowy z...): Hugo Ferreira, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Igreja_de_Nossa_Senhora_da_Anuncia%C3%A7%C3%A3o_(4).jpg
- Zdjęcie „Olhão i park przyrodniczy Ria Formosa”: Niitsou, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:March%C3%A9_d%27Olh%C3%A3o.jpg
- Zdjęcie „Olhão i park przyrodniczy Ria Formosa” (Laguna Ria Formosa przy Olhão w odpływ: łachy, kanały i...): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ria_Formosa_-_Olh%C3%A3o_-_Portugal_(52020691830).jpg
- Zdjęcie „Olhão i park przyrodniczy Ria Formosa” (Kopuła narożnej wieżyczki hali targowej z 1916 r.): José Carlos Casimiro from Maia, Portugal, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mercado_de_Olh%C3%A3o_(36186845231).jpg
- Zdjęcie „Serra do Caldeirão: łupkowe góry za plecami wybrzeża”: Jules Verne Times Two, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fire_damaged_cork_oak_trees_along_the_Via_Algarviana,_Cabanas,_Castel%C3Corrected)_julesvernex2.jpg
- Zdjęcie „Serra do Caldeirão: łupkowe góry za plecami wybrzeża” (Stos korka z ostatniego zdzierania w Barranco do Velho...): muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barranco_do_Velho_-_pile_of_cork_(13532051835).jpg
- Zdjęcie „Serra do Caldeirão: łupkowe góry za plecami wybrzeża” (Wiatrak i okrągłe klepisko na grzbiecie pod Barranco do Velho.): muffinn from Worcester, UK, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barranco_do_Velho_-_windmill_and_threshing_floor_(13532061773).jpg
- Zdjęcie „Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena”: Veinticuatro de Jahén, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parque_Despe%C3%B1aperros1.JPG
- Zdjęcie „Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena” (Los Órganos: pionowo postawione warstwy kwarcytu,...): Iván Leonardo

Herrera Pérez, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Los_%C3%B3rganos_de_Despe%C3%B1aperros.jpg
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos”: juan carlos, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calzada_romana_en_el_puerto_del_Pico_(Avila)_-_panoramio.jpg
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos” (Bruk dawnej drogi pod Puerto del Pico i widok na dolinę Tiétar): Chinochenko, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calzada_Romana_%C3%81vila.JPG
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos” (Zamek książąt Alburquerque w Mombeltrán u stóp przełęczy): Sten Porse, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mombeltr%C3%A1n-borgen_15.JPG
- Zdjęcie „Sierra de Aracena: Aracena i Gruta de las Maravillas”: Mike Krüger, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castillo_de_Aracena_Mike-Kr%C3%BCger_090424_1.jpg
- Zdjęcie „Sierra de Aracena: Aracena i Gruta de las Maravillas” (Nacieki w Gruta de las Maravillas pod wzgórzem zamkowym Aracény): Schnobby, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gruta_de_las_maravillas_07.jpg
- Zdjęcie „Sierra de Grazalema: Grazalema, Puerto de las Palomas i Zahara de la Sierra”: CEphoto, Uwe Aranas, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grazalema_Spain_View-of-Grazalema-01.jpg
- Zdjęcie „Sierra de Grazalema: Grazalema, Puerto de las Palomas i Zahara de la Sierra” (Zahara de la Sierra z zamkiem na skale, widziana z...): Bocaleones, Public domain, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zahara_desde_enfrente.jpg
- Zdjęcie „Sierra de Grazalema: Grazalema, Puerto de las Palomas i Zahara de la Sierra” (Widok z przełęczy Puerto de las Palomas na doliny Sierra...): Helfio, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:View_from_Puerto_de_las_Palomas.jpg
- Zdjęcie „Toledo, miasto w pętli Tagu”: Dmitry Dzhus from London, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Toledo_(37737041515).jpg
- Zdjęcie „Consuegra”: diego_cue, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Molinos_y_castillo_de_Consuegra_-_Toledo_-_panoramio.jpg
- Zdjęcie „Covão dos Conchos (lej przelewu), Serra da Estrela”: larahcv, CC0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cov%C3%A3o_dos_conchos.jpg

- Zdjęcie „Las Médulas, El Bierzo”: Frayle from Salamanca, España, Public domain, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Las_Medulas_(17504738221).jpg
- Zdjęcie „Monsanto, wioska w granitowych głazach”: Monica Andre from Portugal, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monsanto_ceilings.jpg
- Zdjęcie „Ronda: Casa del Rey Moro i mina wodna”: cloudsoup, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Casa_del_Rey_Moro.jpg
- Zdjęcie „Setenil de las Bodegas”: Jialiang Gao www.peace-on-earth.org, CC BY-SA 2.5, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Setenil_de_las_Bodegas_Cadiz_Spain.jpg
- Zdjęcie „São Leonardo da Galafura: punkt widokowy nad Douro”: Turismoenportugal, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rio_Douro,_desde_Sao_Leonardo_da_Galafura.jpg
- Zdjęcie „São Leonardo da Galafura: punkt widokowy nad Douro” (Kaplica São Leonardo na szczycie, obok punktu widokowego): Vitor Oliveira from Torres Vedras, PORTUGAL, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Capela_de_S%C3%A3o_Leonardo_da_Galafura_-_Portugal_(7841191780).jpg